

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα κοινωνικής και εκπαιδευτική πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Θεσμοί και Πολιτικές υγείας

Ελευθερίες ενηλίκων με ηλικιακή ανωριμότητα εντός και εκτός ιδρύματος και οι προσδοκίες και τα όνειρά τους για το μέλλον

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Καραλάζου Χρύσα

Τριμελής εξεταστική επιτροπή: Σπυριδάκης Εμμανουήλ αναπληρωτής καθηγητής επιβλέπων, Κοντούλη- Γείτονα Μαρία καθηγήτρια μέλος, Σουλιώτης Κυριάκος αναπληρωτής καθηγητής μέλος

Κόρινθος, 15/2/2020

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
Κεφάλαιο 1^ο :Εισαγωγή.....	4
1.1. Η έννοια της ωριμότητας	4
Κεφάλαιο2^ο :Ωριμότητα και παράβαση.....	6
2.1Οι ερευνητικές βιβλιογραφίες.....	6
2.2Ωριμότητα στη νευροεπιστημονική έρευνα.....	8
2.3Ωριμότητα στην ψυχολογική έρευνα.....	11
2.4Ωριμότητα και ηθική λογική.....	18
2.5Το «χάσμα ωριμότητας» και η επίμονη διάρκεια ζωής κατά την εφηβεία-περιορισμένη προσβολή.....	21
2.6 Ωριμότητα στην έρευνα της εγκληματολογίας.....	23
2.6.1. Δύο θέματα εγκληματολογίας: αυτοέλεγχος και παράγοντες κινδύνου.....	23
2.6.2. Η ωριμότητα και το κοινωνικό πλαίσιο.....	25
2.7. Φύλο και εθνικότητα στην έρευνα ωριμότητας.....	28
2.8. Υποστήριξη της απόσυρσης από την προσβολή.....	30
2.9. Αξιολόγηση της ωριμότητας στην Ποινική Δικαιοσύνη.....	39
Κεφάλαιο 3ο : Μεθοδολογία.....	40
3.1 Σκοπός της έρευνας.....	40
3.2 Δείγματα έρευνας.....	40
3.3. Μεθοδολογικό εργαλείο.....	41
3.4. Ανάλυση συνεντεύξεων/ προσωπικές εντυπώσεις και σχόλια.....	42
3.5. Απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων.....	44
Κεφάλαιο 4ο : Συμπεράσματα.....	90
Βιβλιογραφία.....	92

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να μελετήσει τις ελευθερίες των τροφίμων ενός ιδρύματος καθώς και τη δική τους οπτική του μέλλοντος εκτός ιδρύματος. Έλαβε τόπο στο Κέντρο Αποκατάστασης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Κ.Α.Α. Μ.Ε.Α) Σερρών με δείγμα 7 ατόμων, 5 τροφίμων και 2 εργαζομένων. Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η συνέντευξη με ερωτήσεις μη-δομημένου ή ελεύθερου τύπου για τη διεξαγωγή του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος λόγω της ιδιαιτερότητας των συνεντευζιαζόμενων. Ερωτήθηκαν σχετικά με την καθημερινότητα τους, τις συνήθειες και τις δραστηριότητές τους εντός και εκτός του ιδρύματος και το κατά πόσο οι εργαζόμενοι αλλά και το ίδιο το ίδρυμα με τις εγκαταστάσεις του βοηθάει σε μια ομαλή ζωή, όπως επίσης έγινε συζήτηση και για τις βλέψεις τους για το μέλλον. Το συμπέρασμα όλων αυτών των συζητήσεων κατέληξε στο ότι οι τρόφιμοι έχουν μια πολύ άνετη και γεμάτη ζωή. Το ίδρυμα τους προσφέρει μια ασφάλεια χωρίς, όμως, να τους περιορίζει την ελευθερία τους και να νιώθουν καταπιεσμένοι και φυλακισμένοι. Παρόλα αυτά η επιθυμία τους να ξεκινήσουν μια καινούργια δική τους ζωή εκτός ιδρύματος παραμένει το κύριο όνειρό τους!!

1. Εισαγωγή

1.1 Η έννοια της ωριμότητας

Η έννοια της «ωριμότητας» έχει κεντρική σημασία για την αναθεώρηση αυτή και είναι επομένως σημαντικό να ξεκινήσουμε με μια προσπάθεια να κατανοήσουμε τις έννοιες που περιέχει η έννοια αυτή στη βιβλιογραφία της έρευνας και της πολιτικής σχετικά με το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη. Αυτό δεν είναι απολύτως απλό. Σε μια ανασκόπηση της σχετικής έρευνας που δημοσιεύτηκε το 2016, δύο από τους κορυφαίους Αμερικανούς μελετητές στον τομέα σημείωσαν ότι η ωριμότητα είναι ένα «εξαιρετικά αόριστο και κακώς καθορισμένο κατασκευάσμα μεταξύ νομικών επιστημόνων και κοινωνικών επιστημόνων» (Steinberg and Cauffman 2016: 251). Από τότε, ένα πολύ σημαντικό ποσό που βασίζεται στην έρευνα έχει δημοσιευθεί βιβλιογραφία που ασχολείται άμεσα ή έμμεσα με το ζήτημα της ωριμότητας και αυτό παρέχει την ουσία αυτής της εργασίας. Όπως θα φανεί, ωστόσο, η έννοια αυτή συμβαίνει με πολλούς τρόπους παραμένουν ασαφείς, σε μεγάλο βαθμό επειδή η «ωριμότητα» δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μια εντελώς αντικειμενική, μετρήσιμη έννοια αλλά περιέχει μια αναπόφευκτα κανονιστική διάσταση.

Ένα σημείο εκκίνησης είναι με μελέτες της διαδικασίας της ατομικής ανάπτυξης του ανθρώπου, που περιλαμβάνει τις κατηγορίες σωματικής, πνευματικής, συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Steinberg και Schwartz, 2000). Μπορούν να εφαρμοστούν ιδέες «ωριμότητας» και «ανωριμότητας» σε καθεμία από αυτές τις κατηγορίες. Ενώ αναγνωρίζεται ότι η αλλαγή και η ανάπτυξη σε αυτές τις κατηγορίες συμβαίνει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, η εισαγωγή της έννοιας της ωριμότητας τείνει να εστιάσει την προσοχή στις διαδικασίες μέσω των οποίων ένας νέος άνθρωπος φτάνει στο επίπεδο της ενηλικίωσης.

Από την άποψη της ανησυχίας αυτής της ανασκόπησης με νέους ενήλικες ηλικίας 18-24 ετών, οι διαφορετικές αναπτυξιακές κατηγορίες έχουν διαφορετική σημασία. Έτσι, οι περισσότεροι νέοι θα γίνουν *σωματικά* ώριμοι κατά τη διάρκεια της εφηβείας. μερικοί θα είναι φυσικά ώριμοι στην ηλικία των 12 ή 13, αν και άλλοι μπορεί να μην ολοκληρώσουν την εφηβεία μέχρι να είναι 18 ή 19 ετών (Vizard 2006). Σε γενικές γραμμές, το θέμα της φυσικής ωριμότητας / ανωριμότητας δεν είναι πιθανό να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα στην απάντηση της ποινικής δικαιοσύνης σε

νεαρούς παραβάτες ενηλίκων. Ένα παρόμοιο σημείο μπορεί να γίνει για την *πνευματική ωριμότητα* παρόλο που το δυναμικό της «διά βίου μάθησης» είναι μια πραγματικότητα, οι πιο βαθιές αλλαγές στις πνευματικές ικανότητες εμφανίζονται στην περίοδο από τη γέννηση έως την εφηβική ηλικία (Vizard 2006) και υπάρχει μια ευρέως αποδεκτή άποψη ότι οι πνευματικές ικανότητες ενός ατόμου θα έχουν ωριμάσει σε ενήλικα επίπεδα πριν την ηλικία των 18 ετών (Steinberg και Schwartz 2000). Είναι βέβαια η περίπτωση που οι νέοι ενήλικες μπορεί να έχουν πνευματικές ικανότητες σημαντικά κάτω από τον κανόνα των ενηλίκων, που υποδεικνύονται από χαμηλές βαθμολογίες IQ και μια σειρά δυνητικών μαθησιακών δυσκολιών. Δεδομένων των ερευνητικών αποδείξεων για μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ χαμηλού ποσοστού IQ και παραβατικότητας (Rutter et al 2018), αυτό είναι ένα σημαντικό ζήτημα για το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης από μόνο του.

Είναι οι υπόλοιπες κατηγορίες *συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης* που φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη σημασία για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να εξεταστεί η ωριμότητα των νέων ενηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, για λόγους που εκτίθενται παρακάτω. Είναι επίσης κατηγορίες σημαντικής πολυπλοκότητας και, συχνά, ασάφειας. εν μέρει λόγω της αλληλεπίδρασης μεταξύ τους και με τη διαδικασία διανοητικής / γνωστικής ανάπτυξης. Μεγάλο μέρος αυτής της εργασίας ασχολείται με τη διερεύνηση των διαφορετικών τύπων έρευνας που μας λένε σχετικά με τη συναισθηματική και κοινωνική ωριμότητα των νεαρών παραβατών, όπως αντανακλάται σε μορφές συμπεριφοράς. Η νευροεπιστημονική έρευνα, που συζητείται στην ενότητα 3, είναι διαφορετική ως προς το ότι η εστίασή της δεν αφορά την αυθεντική συμπεριφορά αλλά τις διαδικασίες φυσιολογικής ωρίμανσης στις γνωστικές λειτουργίες του εγκεφάλου που ρυθμίζουν τις αντιδράσεις σε συναισθηματικές παρορμήσεις και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

Κεφάλαιο 2. Ωριμότητα και παράβαση

2.1 Οι ερευνητικές βιβλιογραφίες

Διαπιστώθηκε αρκετά νωρίς στη διαδικασία επανεξέτασης ότι η έννοια της ωριμότητας χρησιμοποιείται *ρητά* σε δύο ξεχωριστούς φορείς της ερευνητικής βιβλιογραφίας που σχετίζονται με αντικοινωνική ή εγκληματική συμπεριφορά. Αυτές είναι, πρώτον, οι νευρολογικές μελέτες ανάπτυξης του εγκεφάλου, επισημαίνοντας τις δομικές και λειτουργικές αλλαγές που συμβαίνουν καθώς ο ανθρώπινος εγκέφαλος ωριμάζει και οι συνέπειες αυτού για την κατανόηση της συμπεριφοράς. και δεύτερον, ψυχολογικές μελέτες σχετικά με την εξέλιξη της ωριμότητας σε εφήβους και νεαρούς ενήλικες και τη σχέση της με τις συμπεριφορές και τις συμπεριφορές. Έτσι, και στα δύο αυτά όργανα της εργασίας, η «ωριμότητα» είναι μια βασική αναπτυξιακή έννοια και η άμεση εστίαση της προσοχής της έρευνας. Ωστόσο, κατέστη επίσης σαφές ότι ενώ άλλες προσεγγίσεις στη μελέτη των παραβιάσεων από νέους ενήλικες και της αντίδρασης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης σε τέτοιες παραβιάσεις, δεν χρησιμοποιούν ρητή έννοια της ωριμότητας ως μέρος του επεξηγηματικού τους πλαισίου, χρησιμοποιούν έννοιες που φαίνεται να συνδέονται στενά με τις ιδέες και τις έννοιες που περιέχονται στην ψυχολογική έννοια της ωριμότητας ή να αποτελούν υποκατάστατο. Δύο από αυτές τις προσεγγίσεις έχουν εξαιρετική επιρροή στην εγκληματολογική έρευνα:

1. Η «γενική θεωρία του εγκλήματος» που αναπτύχθηκε από τους Gottfredson και Hirschi (1990), η οποία προτείνει ότι ο «αυτοέλεγχος» είναι η βασική επεξηγηματική έννοια στην καταμέτρηση της εγκληματικής συμπεριφοράς.

2. Η προσέγγιση των παραγόντων κινδύνου της αναπτυξιακής εγκληματολογίας, στην οποία αναπτύσσονται παράγοντες όπως η «παρορμητικότητα», η «ενσυναίσθηση» ή η «ηθική κρίση», παράλληλα με τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες όπως οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης, οι σχέσεις των ομοτίμων και οι γειτονικές επιρροές.

Αυτές οι προσεγγίσεις, η σχέση τους με την έννοια της ωριμότητας και οι επιπτώσεις τους στις αντιδράσεις της ποινικής δικαιοσύνης σε νεαρούς ενήλικες παραβάτες. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι αυτοί οι διαφορετικοί οργανισμοί έρευνας - οι νευρολογικές, ψυχολογικές και εγκληματολογικές - τείνουν να χρησιμοποιούν αρκετά διαφορετικά ερευνητικά σχέδια και μεθοδολογίες για να δημιουργήσουν τα ευρήματά τους, δηλαδή έχουν συχνά διαφορετικές αντιλήψεις για τους στόχους της επιστημονικής έρευνας, των τεχνικών που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή αποδείξεων, για αυτό που θεωρείται ως έγκυρη απόδειξη και για τα είδη των θεωριών που μπορούν να εξηγήσουν αυτά τα στοιχεία. Έτσι, για την υπερβολική απλοποίηση μάλλον αδυσώπητα, οι ψυχολογικές προσεγγίσεις επικεντρώνονται στην ατομική συμπεριφορά, στις διανοητικές διαδικασίες που επηρεάζουν αυτή τη συμπεριφορά και στους λόγους για τους οποίους αυτές οι συμπεριφορές και οι διανοητικές διαδικασίες διαφέρουν μεταξύ των ατόμων. και συνήθως χρησιμοποιούν είτε πειραματικές μεθόδους έρευνας (που περιλαμβάνουν στατιστικές συγκρίσεις αποτελεσμάτων μεταξύ πειραματικών ομάδων και ομάδων ελέγχου) είτε στατιστική ανάλυση των διαφορών μεταξύ διακεκριμένων ομάδων που προσδιορίζονται σε έρευνες μεγάλης κλίμακας. Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις (οι οποίες τείνουν να κυριαρχούν στην εγκληματολογική έρευνα), αφετέρου, επικεντρώνονται στα κοινωνικά πλαίσια στα οποία λειτουργούν τα άτομα και επιδιώκουν να προσδιορίσουν τις επιπτώσεις οικογενειακών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων στην ατομική δράση. η κοινωνιολογική έρευνα χρησιμοποιεί σπάνια πειραματικές μεθόδους και ευνοεί διαχρονικές μελέτες δειγματοληπτικών πληθυσμών στους οποίους παρατηρούνται επιπτώσεις με την πάροδο του χρόνου, γενικά

συνδυάζοντας στατιστική ανάλυση με ποιοτικές συνεντεύξεις για να κατανοήσουν τα ίδια τα άτομα αντιλήψεις των εμπειριών τους. Το πειθαρχικό χάσμα μεταξύ της ψυχολογίας και της κοινωνιολογικής εγκληματολογίας είναι αρκετά βαθύ, με συχνά μικρές διασταυρώσεις μεταξύ των δύο προσεγγίσεων (βλ. Hollin 2002: 149 σχετικά με αυτό που αναφέρεται ως «διαχωρισμός των τρόπων» μεταξύ ψυχολογίας και εγκληματολογίας). Η νευρολογική έρευνα είναι και πάλι διαφορετική, με επίκεντρο τη φυσιολογική δομή και τις λειτουργίες του ανθρώπινου εγκεφάλου και την έκταση στην οποία αυτό μπορεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά και πρόσφατα έχει κάνει ιδιαίτερη χρήση της μεθόδου απεικόνισης των μαγνητικών πόρων για την παρατήρηση των λειτουργιών του εγκεφάλου.

Αυτές οι διαφορές στην ερευνητική μεθοδολογία μεταξύ των ειδικοτήτων μπορούν να κάνουν τη σύγκριση των αποδεικτικών στοιχείων και την κατάρτιση γενικών συμπερασμάτων δύσκολη. Ωστόσο, υπάρχουν διάφορες περιπτώσεις στις διάφορες βιβλιογραφίες όπου γίνονται οι συνδέσεις και τα στοιχεία από ένα είδος προσέγγισης θεωρούνται παράλληλα με στοιχεία από άλλα. Έχουμε επιστήσει την προσοχή σε τέτοιες περιπτώσεις σε αυτά που ακολουθούν.

2.2 Ωριμότητα στη νευροεπιστημονική έρευνα

Αυτή η ενότητα ασχολείται με τις νευροεπιστημονικές μελέτες της φυσιολογικής εξέλιξης του εγκεφάλου ή την επιστήμη του «νευρο-κορεσμού» (Johnson et al 2009). Η βιβλιογραφία των νευροεπιστημών είναι πολύ σημαντική, συχνά εξαιρετικά τεχνική και εξειδικευμένη, και, εξαιτίας των πρόσφατων εξελίξεων στην τεχνολογία εγκεφαλικής σάρωσης (απεικόνιση μαγνητικού συντονισμού ή μαγνητική τομογραφία), εξελίσσεται ταχέως. Επομένως, για τους σκοπούς αυτής της ανασκόπησης βασιζόμαστε σε ένα μικρό αριθμό πρόσφατων άρθρων που συνοψίζουν τη σημερινή κατάσταση των νευροεπιστημονικών γνώσεων σχετικά με την ωριμότητα του εγκεφάλου στην εφηβεία και τη νεαρή ενηλικίωση και τα οποία συζητούν τις πολιτικές συνέπειες αυτής της γνώσης, στην πολιτική ποινικής δικαιοσύνης (Edwards 2009, Johnson et al 2009, Walsh 2010). Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένες από τις ψυχολογικές έρευνες που εξετάζονται παρακάτω αναφέρονται σε συμπεράσματα που προκύπτουν από τη νευροεπιστήμη και επιχειρούν να τα φιλοξενήσουν. Για παράδειγμα, οι πτυχές των σχέσεων μεταξύ ψυχολογικών, νευροψυχολογικών και φυσιολογικών παραγόντων σε εφήβους παραβιάζονται στο Cauffman, Steinberg και Piquero (2005) και η σημασία της συσχέτισης των νευροεπιστημονικών στοιχείων για την ανάπτυξη των γνωστικών δεξιοτήτων με τα ευρήματα από την ψυχολογική έρευνα για την ωριμότητα είναι τονίζεται από τους Iselin et al (2009).

Ένα βασικό εύρημα της νευρολογικής έρευνας είναι ότι οι «ανώτερες εκτελεστικές λειτουργίες» του εγκεφάλου - λειτουργίες όπως ο προγραμματισμός, η λεκτική μνήμη και ο έλεγχος των παλμών - εντοπίζονται στους μετωπικούς λοβούς και ότι αυτές είναι «ανάμεσα στις τελευταίες περιοχές του εγκεφάλου που ωριμάζουν . μπορεί να μην αναπτυχθούν πλήρως μέχρι το τέλος της τρίτης δεκαετίας της ζωής »(Johnson et al

2009: 216). Η ανάπτυξη του μετωπιαίου λοβού περιλαμβάνει αρκετές συνδεδεμένες φυσιολογικές διεργασίες: η παραγωγή της «γκρίζας ύλης» (εγκεφαλικά κύτταρα, σε γενικές γραμμές), η οποία φθάνει στο μέγιστο της μέσης ηλικίας 11 για τα κορίτσια και 12 για τα αγόρια ·

επιλεκτικό κλάδεμα σπάνια χρησιμοποιούμενων συνδέσεων που επηρεάζονται από περιβαλλοντικούς παράγοντες, με αποτέλεσμα την απώλεια της γκριζας ύλης και την αύξηση της εξειδίκευσης του εγκεφάλου που εξελίσσεται από την πλάτη στο μέτωπο του εγκεφάλου και μπορεί να μην είναι πλήρης έως την πρόωμη ενηλικίωση. Η επένδυση των σωζόμενων συνδέσεων με μυελίνη, μια ουσία που μονώνει τις νευρικές οδούς και διευκολύνει την αποτελεσματικότερη μετάδοση πληροφοριών και την ολοκλήρωση της εγκεφαλικής δραστηριότητας.

Τα σημερινά στοιχεία δείχνουν ότι στον προμετωπιαίο φλοιό, ο οποίος συντονίζει τις γνωστικές διεργασίες υψηλότερης τάξης και τις εκτελεστικές λειτουργίες, η μυελίνωση δεν εμφανίζεται μέχρι το στάδιο της νεαρής ενηλικίωσης (Ibid: 217). Η ολοκλήρωση των τριών σταδίων - παραγωγή, κλάδεμα και επένδυση - οδηγεί σε συνεπή ικανότητα εκτέλεσης εκτελεστικών λειτουργιών όπως ο έλεγχος των παρορμήσεων. Η συναισθηματική ωριμότητα (η ικανότητα ρύθμισης και ερμηνείας των συναισθημάτων) συνδέεται με τη δημιουργία ισχυρών συνδέσεων μεταξύ των γνωστικών διαδικασιών του προμετωπιαίου φλοιού και της συναισθηματικής επεξεργασίας που εκτελείται από ένα άλλο τμήμα του εγκεφάλου γνωστό ως αμυγδαλή. Σύμφωνα με τους Johnson et al, τα στοιχεία δείχνουν ότι αυτή η διαδικασία γνωστικής και συναισθηματικής ενσωμάτωσης «συνεχίζει να αναπτύσσεται και στην ενηλικίωση» (2009: 218).

Ο Edwards (2009) συζητά στοιχεία που δείχνουν διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε αυτά τα διαφορετικά μέρη του εγκεφάλου μεταξύ των ατόμων κατά τη διάρκεια της εφηβείας και διακυμάνσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών που μπορεί να υποδηλώνουν διαφορές φύλου στην ικανότητα του εγκεφάλου να επεξεργάζονται τις αντιδράσεις στο φόβο και την απειλή και τις ενσυναίσθητες αντιδράσεις. Για τους σκοπούς αυτής της ανασκόπησης, ωστόσο, το βασικό αίτημα του Edwards, που αντανάκλα τους Johnson et al, είναι ότι η ανάπτυξη των μετωπικών λοβών στον προμετωπιαίο φλοιό παρουσιάζει σημαντικές διαφορές καθώς οι άνθρωποι ωριμάζουν, ιδιαίτερα στην

περιοχή που επηρεάζει τον ανασταλτικό έλεγχο. Αυτές οι διαφορές είναι που εμπλέκονται στις εξηγήσεις συμπεριφορών, ικανοτήτων και συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια της εφηβείας: «οι αλλαγές στο μετωπιαίο λοβό, τον ιππόκαμπο και την αμυγδαλή ... είναι οι πιο βαθιές και είναι πιθανότερο να εξηγήσουν την εφηβική συμπεριφορά, τη διάθεση και τη γνώση» (2009: 432).

Οι συγγραφείς που αναφέρονται εδώ γνωρίζουν καλά τις πιθανές συνέπειες της πολιτικής που προκύπτουν από τα πορίσματα της έρευνας για τη νευρο-απεικόνιση και γενικά συμβουλεύουν την προσοχή στην εξαγωγή άμεσων συμπερασμάτων για την πολιτική. Οι Johnson et al (2009), για παράδειγμα, προειδοποιούν ότι η νευροεπιστήμη δεν μεταφράζεται εύκολα σε συνταγές για πολιτική ή μορφές παρέμβασης, επειδή η συμπεριφορά του εγκεφάλου σε ένα σαρωτή δεν είναι δείκτης της απόδοσης του «πραγματικού κόσμου»: δεν μπορεί να ανιχνεύσει ψέματα, αθωότητα, αληθινές προθέσεις κ.ο.κ.

Παρόλα αυτά, ο Walsh (2010) σε μια ανασκόπηση των αναδυόμενων νευροεπιστημονικών αποδείξεων και της συνάφειάς του με τους προβληματισμούς της νεανικής δικαιοσύνης σημειώνει τις δυνητικά προοδευτικές επιπτώσεις:

Η νευροεπιστήμη θα μπορούσε ευλόγως να προσληφθεί για την υπεράσπιση ενός μοντέλου εκτροπής της δικαιοσύνης για τη νεολαία, όπου όλα εκτός από τα σοβαρότερα απομακρύνονται από το σύστημα λόγω της πεποίθησης ότι η παράνομη συμπεριφορά τους είναι πιθανό να περιορίσει την εφηβεία και να αναδιαμορφώσει το μεγαλύτερο μέρος της νεολαίας το έγκλημα ως αναπτυξιακό χαρακτήρα και επομένως, εξ ορισμού, παροδικό (Walsh 2010: 4).

Ο Walsh υποδεικνύει ότι απαιτούνται πιο περίπλοκες κατανοήσεις του «τι συμβαίνει μέσα στα νεαρά μυαλά», ώστε να αναπτυχθούν πιο δημιουργικές αντιδράσεις σε παραβιάσεις, όπως η αποκαταστατική δικαιοσύνη, με το σκεπτικό ότι «οι εγκεφαλοι μπορούν να διαμορφωθούν (και να αναμορφωθούν) από την κοινωνική εμπειρία' (ibid: 9). Δεδομένων των ευρημάτων που αναφέρθηκαν από τους Johnson et al (2009) και Edwards (2009), που περιγράφηκαν παραπάνω, τέτοια επιχειρήματα θα μπορούσαν ενδεχομένως να επεκταθούν στους νεαρούς ενήλικες παραβάτες. Ωστόσο, ο Walsh είναι επίσης σε εγρήγορση για πιθανές καταθλιπτικές χρήσεις της νευροεπιστήμης στον τομέα της δικαιοσύνης, και συγκεκριμένα ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως

προγνωστικό εργαλείο για τον εντοπισμό του εγκληματικού εγκέφαλου και θα μπορούσε να οδηγήσει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής από την εστίαση σε κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες όπως η φτώχεια, το σχολείο, τη στέγαση, κλπ. Δείχνει τη νευροεπιστήμη ως παράδειγμα διλήμματος διπλής χρήσης, όπου τα ευρήματα της έρευνας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την υποστήριξη αντικρουόμενων στόχων πολιτικής.

2.3. Ωριμότητα στην ψυχολογική έρευνα

Δύο βασικές γραμμές έρευνας διεξάγονται στην ψυχολογική ερευνητική βιβλιογραφία σχετικά με την ωριμότητα και την προσβολή: ο ρόλος των «ψυχοκοινωνικών παραγόντων» στη λήψη αποφάσεων (συχνά αναφέρεται ως «ωριμότητα της κρίσης») και ο ρόλος της «ηθικής λογικής» στην παράνομη συμπεριφορά . Υπάρχουν μερικές εννοιολογικές παραλλαγές μεταξύ αυτών των δύο προσεγγίσεων, αλλά για λόγους σαφήνειας της εργασίας συζητούνται χωριστά εδώ. Η ενότητα ολοκληρώνεται εξετάζοντας τις προσπάθειες σύνδεσης των ψυχολογικών μελετών της παράβασης με περισσότερους κοινωνιολογικούς λογαριασμούς.

1 Ωριμότητα της κρίσης και ψυχοκοινωνικοί παράγοντες

Διακρίνεται στην ψυχολογική ερευνητική βιβλιογραφία μεταξύ της *γνωστικής ωριμότητας* και της *ψυχοκοινωνικής ωριμότητας* , όπου η πρώτη αναφέρεται στην «ικανότητα σκέψης, συλλογιστικής, κατανόησης» ενός ατόμου και οι τελευταίες σε «πτυχές ανάπτυξης και συμπεριφοράς που αφορούν την προσωπικότητα χαρακτηριστικά, διαπροσωπικές σχέσεις και συναισθηματική εμπειρία »(Steinberg and Cauffman 2016: 250). Σε ένα μεταγενέστερο άρθρο, οι Cauffman και Steinberg (2000) υποστηρίζουν ότι οι γνωστικές ικανότητες αναπτύσσονται πλήρως ή πριν από την εφηβεία, έτσι ώστε να υπάρχουν μικρές αποκλίσεις στην «γνωστική ωριμότητα» μεταξύ εφήβων και νεαρών ενηλίκων. Τα επίπεδα της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας, αντιθέτως, θεωρούνται ότι διαφοροποιούν τους εφήβους από τους ενήλικες και μεγάλο μέρος της πιο πρόσφατης έρευνας αφορά τον εντοπισμό διαφορετικών ψυχοκοινωνικών παραγόντων και τη διερεύνηση της επιρροής τους στη λήψη αποφάσεων από εφήβους και νεαρούς ενήλικες. Αυτοί οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες

περιλαμβάνουν στοιχεία και των δύο κατηγοριών συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η ωριμότητα, σε αυτή την ψυχολογική έρευνα, θεωρείται πρωτίστως ως μέτρο της ικανότητας λήψης αποφάσεων που θα θεωρούνταν κατάλληλες για τους ενήλικες (και επομένως είναι βασικά ένα κανονιστικό κατασκευάσμα). Αυτό αναφέρεται ως «κοινωνικά υπεύθυνη λήψη αποφάσεων» (Cauffman and Steinberg 2000) ή «ωριμότητα κρίσης» (Modecki 2008). Η βιβλιογραφία προσδιορίζει τρεις κύριους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζονται από την ωριμότητα με την οποία οι νέοι κρίνουν τις καταστάσεις και παίρνουν αποφάσεις για το πώς πρέπει να ενεργούν: ευθύνη, ιδιοσυγκρασία και προοπτική (Steinberg και Cauffman 2016; Cauffman and Steinberg 2000, Cruise et al. Bryan-Hancock και Casey 2010. και άλλοι).

Στην ανασκόπηση του 2016, οι Steinberg και Cauffman έσπασαν αυτές τις τρεις κατηγορίες σε συστατικά μέρη, προκειμένου να εξετάσουν λεπτομερώς τι είχε να πει σχετικά με το υπάρχον σώμα έρευνας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, φυσικά υπάρχουν διαφορές στις γνωστικές ικανότητες μεταξύ των ατόμων και ένα σημαντικό ποσό των ερευνών δείχνει την ύπαρξη «γνωστικών ελλειμμάτων» ή νοητικής αναπηρίας ως παράγοντα που διακρίνει τους παραβάτες από τους μη παραβάτες (βλ. Herrington 2009, για συζήτηση στο πλαίσιο των κρατουμένων του Ηνωμένου Βασιλείου). Ωστόσο, αυτά τα ελλείμματα στη γνωστική ικανότητα προκαλούνται από μορφές εγκεφαλικού τραυματισμού ή από κοινωνικούς ή περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως η κακή διατροφή, η εμπειρία σωματικής κακοποίησης, η κατάχρηση ουσιών και ούτω καθεξής. Ενώ τα συμπεριφορικά αποτελέσματα τέτοιων ελλειμμάτων μπορεί να επιδεινωθούν από τις φυσιολογικές αλλαγές που σχετίζονται στην εφηβεία, δεν σχετίζονται κυρίως με την ανάπτυξη της «ωριμότητας» σε άτομα (βλ. Cauffman, Steinberg και Piquero 2005).

Η ευθύνη ορίζεται κατά ποικίλο τρόπο από τη βιβλιογραφία ως περιλαμβάνουσα:

Αυτονομία και ανεξαρτησία - επηρεάζονται λιγότερο από τις συμβουλές άλλων (π.χ. επιρροή από ομότιμους). Διαφέρει ανάλογα με την κατάσταση: π.χ. συμβουλές από

τους γονείς για την εργασία και την απασχόληση, και οι συμμαθητές και τα είδη ένδυσης μπορούν να παραμείνουν. Η έλλειψη αντοχής στην επιρροή από ομότιμους επηρεάζει την προσβολή, αλλά η έρευνα για την αυτοπεποίθηση είναι λιγότερο εμφανής. Επίσης, η αυτονομία της έρευνας ως βασικού παράγοντα ενδέχεται να υπονομεύσει τη σημασία της κατάλληλης παροχής συμβουλών ως βασικού στοιχείου της ωριμότητας της κρίσης.

Ταυτότητα - δεν σημειώθηκε καμία εργασία που εξετάζει τη σχέση μεταξύ ανάπτυξης ταυτότητας και ωριμότητας της κρίσης. Η διαμόρφωση ταυτότητας φαίνεται να «δεν εμφανίζεται πολύ πριν την ηλικία 18». Ταυτότητα που συνδέεται με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση, και ως εκ τούτου την εμπιστοσύνη στη λήψη αποφάσεων - αν και πάλι, δεν εντοπίζεται εμπειρική έρευνα.

Ανάπτυξη του εγώ - ατομική αίσθηση του εαυτού, αποσυνδεδεμένη από τον δεσμό με τους γονείς. Μπορεί να σημαίνει μια αυξανόμενη επιθυμία να σπάσει από τη συμμόρφωση με τις επιθυμίες των γονιών, που μπορεί να εκδηλωθεί σε αντιπολίτευση, εξέγερση ή απόρριψη συμβουλών. Αυτή η φάση πρέπει να «διεκπεραιωθεί» για να καταστεί δυνατή η πραγματοποίηση ατομικής κρίσης. Η έρευνα δείχνει ότι αυτό συμβαίνει μέχρι τις 17, αλλά όχι μετά.

Η ιδιοσυγκρασία ορίζεται μεταβλητά ως περιλαμβάνει:

Αίσθηση ευαισθητοποίησης - «τάση να αναζητούν έντονες, ποικίλες και καινοτόμες δραστηριότητες». Μπορεί να επηρεάσει τη λήψη αποφάσεων. Φαίνεται ότι είναι υψηλότερη στη μέση και την εφηβεία, αν και λίγες μελέτες υπάρχουν. *Η ωρίμανση και η κρίση των pubertals είναι οι επιδράσεις της εφηβείας στη διάθεση.* Ωστόσο, μια πρόσφατη ανασκόπηση έδειξε λίγες συνδέσεις μεταξύ της εφηβείας, των ορμονών και της νοημοσύνης, και αυτές οι λίγες συνδέσεις ήταν σε πρώιμη εφηβεία. Προτείνει στην καλύτερη περίπτωση έμμεση σύνδεση μεταξύ ορμονών και κρίσης μέσω συναισθηματικής κατάστασης. *Εφηβική νοοτροπία και κρίση* - οι διαθέσεις των εφήβων βρέθηκαν να διακυμαίνονται περισσότερο και είναι πιο πιθανό να εμφανίσουν μεγαλύτερο άγχος και διακυμάνσεις - δηλαδή πιο ακραίες και πιο ευάλωτες

συναισθηματικές καταστάσεις. Αλλά αυτό σχετίζεται με τους εφήβους μέσα από τους ενήλικες.

Η προοπτική ορίζεται μεταβλητά ως περιλαμβάνει:

Αποκέντρωση - «η ικανότητα να μετατοπίζετε το επίκεντρο κάποιου από το κέντρο ενός προβλήματος» (δηλαδή τον εαυτό του ή τα πιο εμφανή οφέλη και κόστος). Ο Piaget υποστηρίζει ότι αυτή η γνωστική ικανότητα εμφανίζεται κατά την εφηβεία.

Ο εγωκεντρικός έφηβος - ο συνομιλητής της αποκέντρωσης - θεωρείται χαρακτηριστικό της πρώιμης εφηβείας. *Η κοινωνική προοπτική και η ηθική ανάπτυξη* - δηλαδή η θεωρία του Kohlberg για μια σταδιακή ανάπτυξη της κοινωνικής γνώσης - η ανάπτυξη αμοιβαίων προοπτικών (επιτρέποντας μια αντικειμενική στάση τρίτων) στη μέση εφηβεία και την κοινωνική προοπτική (αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα των προοπτικών που κατέχουν οι άνθρωποι) εφηβική ηλικία. Η έρευνα προτείνει αλλαγές μέχρι τις 16, αλλά όχι μετά.

Προοπτική μελλοντικού χρόνου - η «ικανότητα προβολής γεγονότων σε πιο απομακρυσμένα σημεία στο μέλλον» και επομένως (θεωρητικά) οι κρίσεις βασίζονται σε μακροπρόθεσμες συνέπειες. Η έρευνα δείχνει ότι αυτό συμβαίνει μεταξύ της παιδικής ηλικίας και της εφηβείας (11 έως 18 ετών) και της εφηβείας και της νεαρής ηλικίας (16 έως 22 ετών). Συμπεραίνει ότι η τρέχουσα έρευνα είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στη λήψη αποφάσεων.

Από το 2016, μια σημαντική έρευνα έχει βελτιώσει τον ορισμό και την κατανόηση αυτών των τριών ψυχοκοινωνικών παραγόντων και εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων. Τώρα τείνουν να ορίζονται πιο σύντομα, όπως:

Ευθύνη: η ικανότητα να ενεργεί ανεξάρτητα, να είναι αυτοδύναμη και να έχει ξεκάθαρη αίσθηση προσωπικής ταυτότητας.

Ηρεμία: η ικανότητα να αξιολογούνται οι συνέπειες των διαφορετικών τρόπων δράσης πριν από τη λήψη απόφασης να ενεργήσει ως απάντηση στην αξιολόγηση μιας κατάστασης. για τον περιορισμό της παρορμητικότητας και τον έλεγχο των επιθετικών απαντήσεων και την ανάληψη κινδύνων.

Προοπτική: η ικανότητα κατανόησης και εξέτασης των απόψεων των άλλων προτού ληφθεί η απόφαση να ενεργήσουν και να γίνει κατανοητό το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνεται η απόφαση για δράση .

Διάφορες ερευνητικές μελέτες ασχολήθηκαν με τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι διαφορετικές ψυχοκοινωνικές ικανότητες σε διαφορετικούς ρυθμούς μέσω της εφηβείας και της νεαρής ηλικίας και με τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων ομάδων νέων, μεταξύ των οποίων και των ανδρών και των γυναικών, και μεταξύ των νέων που εκτίθενται σε ορισμένους κινδύνους παράγοντες "και εκείνοι που δεν είναι. Ορισμένες από αυτές τις μελέτες καταλήγουν σε ρητά συμπεράσματα ότι τα επίπεδα ψυχοκοινωνικής ωρίμανσης εξακολουθούν να διαφέρουν μεταξύ των ατόμων κατά τη διάρκεια της φάσης της «νέας ενηλικίωσης» (18-25 ετών) και ότι, ειδικότερα, όσοι βρίσκονται στο κατώτερο άκρο αυτής της ηλικιακής κλίμακας είναι πιο κοντά (Grisso et al 2003, Cauffman and Steinberg 2000, Colwell et al 2005, Monahan et al 2009, Bryan-Hancock and Casey 2010). Σε ένα χρήσιμο και πολύ πρόσφατο συνοπτικό άρθρο, οι Bryan-Hancock και Casey καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι νέοι δεν ωριμάζουν ταυτόχρονα, αλλά το κάνουν εντός των ηλικιών που περιβάλλουν την αυθαίρετη αποκοπή για το δικαστήριο ενηλίκων στις 18 '(2011: 74) - δηλαδή μερικοί δεν ωριμάζουν μέχρι την ηλικία των 18 ετών .

Όλες οι μελέτες που αναφέρθηκαν παραπάνω αφορούν ρητά τη σχέση μεταξύ του επιπέδου ωριμότητας που επιδεικνύουν τα άτομα και της τάσης τους να εμπλέκονται σε εγκληματικές πράξεις, ή κάτι που μερικές φορές αναφέρεται ως αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά (στο αμερικανικό πλαίσιο, οι όροι αυτοί τείνουν να σημαίνουν ποινικό αδίκημα). Η έρευνα δείχνει σε γενικές γραμμές στο συμπέρασμα ότι η έλλειψη πλήρους ψυχοκοινωνικής εξέλιξης, όπως διαπιστώνεται στους εφήβους, δημιουργεί μεγαλύτερη πιθανότητα «ανώριμης κρίσης» ή αποφάσεων για συμμετοχή σε παράνομη συμπεριφορά και ότι αυτό μπορεί να επεκταθεί σε νεαρή ενηλικίωση.

Έτσι, η Modecki προσφέρει τη γενική παρατήρηση ότι «οι νέοι ενήλικες μπορεί να είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με τους εφήβους από τους ενήλικες με την τάση τους να συμμετέχουν σε αντικοινωνική λήψη αποφάσεων» (Modecki 2008: 89). Επιπλέον, η έρευνα δείχνει ότι ενώ οι τρεις ψυχοκοινωνικοί παράγοντες ευθύνης, ηρεμίας και προοπτικής εξελίσσονται προς την ωριμότητα (οδηγώντας σε λιγότερες πιθανότητες επηρεασμού των αποφάσεων να προσβάλλουν) με διαφορετικούς ρυθμούς, με την ευθύνη και την προοπτική να διευθετούνται σχετικά μετά από περίπου 18 χρόνια, συνεχίζουν να επηρεάζουν την ικανότητα να ασκούν την ιδιοσυγκρασία στη λήψη αποφάσεων μέσα από τα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του '20 (Modecki 2008). Σε μια σημαντική αμερικανική μελέτη των νεκρών ηλικίας 11-17 ετών που καταδικάστηκαν, ο Cruise et al (2008) τόνισε επίσης τη σημασία της «μετριοπάθειας» για τον επηρεασμό της παραβατικής συμπεριφοράς. Διαπίστωσαν ότι αυτό ήταν «η σημαντική μεταβλητή ωριμότητας στην πρόβλεψη βίαιης, μη βίαιης και συνολικής παραβατικής συμπεριφοράς για τα αγόρια και έχει υπόσχεση ως σημαντική πρόβλεψη παρόμοιας συμπεριφοράς μεταξύ των κοριτσιών» (ibid: 189).

Ενώ αυτό το σώμα έρευνας φαίνεται να κινείται προς έναν σαφέστερο ορισμό της «ωριμότητας» και να αρχίζει να εντοπίζει το κρίσιμο στοιχείο της ψυχοκοινωνικής ικανότητας που επηρεάζει τις μεμονωμένες αποφάσεις να εμπλακούν σε παράνομη συμπεριφορά, παραμένει κάποια αβεβαιότητα. Έτσι, η διάκριση που αναφέρθηκε παραπάνω μεταξύ των *γνωστικών* και των *ψυχοκοινωνικών* δεν φαίνεται πάντοτε υδατοστεγής, καθώς ορισμένοι από τους παράγοντες που θεωρούνται ψυχοκοινωνικές ωριμότητας προφανώς περιλαμβάνουν και γνωστικές διαδικασίες. Επιπλέον, υπάρχει μια αλληλεξάρτηση μεταξύ των ίδιων των ψυχοκοινωνικών παραγόντων. Για παράδειγμα, σημειώνεται ότι η ικανότητα εκτίμησης των μακροπρόθεσμων συνεπειών μιας ενέργειας, για παράδειγμα, είναι ένα σημαντικό στοιχείο της *προοπτικής*, αλλά απαιτεί τη *γνωστική* ικανότητα να ζυγίζει τους κινδύνους και τα οφέλη και σχετίζεται με την ικανότητα να παραιτηθεί από την άμεση ικανοποίηση, στοιχείο που αποτελεί στοιχείο της *εγκράτειας* (Cauffman και Steinberg 2000: 745, έμφαση πρόσθεσε Άλλες μελέτες σημειώνοντας δεσμών μεταξύ γνωστικών και ψυχοκοινωνικών παραγόντων που περιλαμβάνουν Τηγανητά και Reppucci 2001, Grisso et al 2003, Galambos et al 2005, Cruise et al 2008, Pan 2010.).

Σε μια τέτοια προσέγγιση και με βάση μια μελέτη στην οποία συμμετείχαν τόσο νεαροί όσο και νεαροί ενήλικες, ο Iselin et al (2009) πρότεινε μια σύνθετη έννοια της ωριμότητας. Αυτό αναγνώρισε ότι, καθώς αναπτύσσονται οι ψυχοκοινωνικές ικανότητες ή οι «δεξιότητες ωριμότητας», μπορεί να επιτρέψουν θετικές προκοινωνικές συμπεριφορές ή να χρησιμοποιηθούν για να βελτιώσουν την ικανότητα διάπραξης εγκλημάτων. Έτσι, η ωριμότητα μπορεί να βρει την έκφρασή της σε αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς, και αυτό εξαλείφει κάποιες πτυχές του κανονιστικού στοιχείου που βρίσκεται στις περισσότερες κατανοήσεις της «ωριμότητας». Η μελέτη εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι δύο παραλλαγές ψυχοκοινωνικής ωριμότητας αλληλοεπίδρασαν με δύο τρόπους γνωστικού ελέγχου, προληπτικό (το οποίο βασίζεται στη συσσωρευμένη γνώση και εμπειρία για να ανταποκριθεί στις καταστάσεις) και αντιδραστικό (το οποίο ανταποκρίνεται άμεσα στις περιβαλλοντικές ενδείξεις). Αυτό επιτρέπει «ακριβέστερους ισχυρισμούς για τις σχέσεις μεταξύ συγκεκριμένων πτυχών του γνωστικού ελέγχου και της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας» που «βοηθά τους επιστήμονες και τους κλινικούς για να εντοπίσουν πιο συγκεκριμένα σημεία για την αποκατάσταση τόσο των γνωστικών όσο και των ψυχοκοινωνικών ελλειμμάτων» (Iselin et al 2009: 458).

Ωστόσο, είναι αμφισβητήσιμο ότι μια τέτοια πολυπλοκότητα αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για την ανάπτυξη ενός αναλυτικού εργαλείου που θα επιτρέπει τη νομική αξιολόγηση της ωριμότητας ενός ατόμου ως παράγοντα της παράνομης συμπεριφοράς του. Πράγματι, ο Cauffman και ο Steinberg φαίνεται να αμφισβητούν την ίδια τη δυνατότητα τέτοιων εργαλείων: «Δεν μπορούμε (ούτε *μπορούμε*) να μετρήσουμε την ωριμότητα της κρίσης απευθείας» (2000: 745, έμφαση στο πρωτότυπο).

2.4. Ωριμότητα και ηθική λογική

Σε αυτή την προσέγγιση, η ικανότητα να εμπλέκεται σε ηθική λογική (ή ηθική κρίση) θεωρείται ο βασικός παράγοντας που διακρίνει τους παραβάτες από τους μη παραβάτες. Η έμφαση δίνεται εδώ στη *διαδικασία* της ηθικής συλλογιστικής: υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία για μια ισχυρή σχέση μεταξύ της ηθικής γνώσης (η γνώση του τι είναι σωστό και λάθος ή είναι κοινωνικά αποδεκτό) και η συμπεριφορά (Palmer 2003b). Η φύση της στάσης των ανθρώπων απέναντι στους νόμους και τα ηθικά της

κοινωνίας, είτε δέχονται και εκτιμούν αυτούς τους νόμους και κανόνες, είτε επηρεάζουν τη συμπεριφορά, είναι ένα πολύπλοκο σύνολο ερωτήσεων.

Η συμπεριφορά δεν μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια από τη στάση. Οι προσωπικοί και περιστασιακοί παράγοντες, όπως οι ανταγωνιστικές στάσεις, τα κίνητρα, τα συναισθήματα, η παρουσία και η επιρροή άλλων ανθρώπων, μεσολαβούν στη σχέση μεταξύ στάσεων και συμπεριφοράς. Έτσι, οι άνθρωποι μπορούν να πιέζονται για να διαπράξουν αδίκημα από τους συνομηλικούς τους, αλλά μπορεί να μην το έκαναν μόνοι τους (ibid).

Ο Πάλμερ (2003a, 2003b) υποστηρίζει, βάσει αρκετών ερευνητικών μελετών, ότι οι παραβάτες έχουν λιγότερο ώριμη ηθική λογική από τους μη παραβάτες. Ωστόσο, η ικανότητα για ηθική συλλογιστική πρέπει να γίνει κατανοητή αναπτυξιακά, καθώς η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ηθικής αιτιολογίας και της προσβολής δεν είναι αμετάβλητη: όλοι οι παραβάτες δεν θα εμφανίσουν ανώριμη ηθική λογική και δεν θα είναι παραβάτες όλα τα άτομα με ηθική λογική σε ανώριμα επίπεδα. Η ικανότητα για ώριμη ηθική λογική αναπτύσσεται μέσω μιας σειράς σταδίων, από την ανώριμη συλλογιστική που βασίζεται σε μια εγωκεντρική άποψη, με ελάχιστη κατανόηση της ανάγκης για κοινωνικές συμβάσεις και κανόνες, μέχρι τη συλλογιστική που βασίζεται στην κατανόηση των διαπροσωπικών σχέσεων, στις ανάγκες των άλλων και ηθικές αρχές που διέπουν την κοινωνική ζωή. Τα άτομα διαφέρουν ως προς την εξέλιξή τους στα διάφορα στάδια και υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ατόμων, ιδιαίτερα κατά την εφηβεία και τη νεαρή ενηλικίωση. Τέτοιες διακυμάνσεις είναι το αποτέλεσμα της επίδρασης των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, όπως η σχέση παιδιού / γονέα, οι πρακτικές γονικής μέριμνας και οι ευρύτερες σχέσεις οικογένειας και ομότιμων, στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη του ατόμου μέσα από τα στάδια της ηθικής συλλογιστικής (Palmer 2003a: 124-152).

Όπως και με την ψυχοκοινωνική προσέγγιση, η προοπτική της ηθικής λογικής αφορά επίσης τη σχέση μεταξύ γνωστικής και συναισθηματικής ανάπτυξης. Και οι δύο Palmer (2003a και b) και Barriga et al (2009) υποστηρίζουν ότι η ανωριμότητα στην ηθική

κρίση χαρακτηρίζεται από «γνωστικές στρεβλώσεις». Για τον Palmer, αυτές οι στρεβλώσεις εντοπίζονται στην ικανότητα του ατόμου να επεξεργάζεται την κοινωνική πληροφορία, δηλαδή με την αντίληψη και την ανταπόκριση του ατόμου στον κοινωνικό κόσμο. Οι γνωστικές παραμορφώσεις λαμβάνουν συνήθως τη μορφή ακατάλληλης κατανομής ευθυνών και προθέσεων σε άλλους και την ελαχιστοποίηση ή εσφαλμένη σήμανση της συμπεριφοράς και των συνεπειών της. τέτοιες αντιδράσεις επηρεάζονται από σύνθετες αλληλεπιδράσεις με κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, ιδιαίτερα τις επιπτώσεις της γονικής μέριμνας. Στοιχεία για την υποστήριξη αυτής της ανάλυσης παρέχονται σε μια συγκριτική μελέτη 97 νεαρών ανδρών παραβατών και 77 ανδρών μη παραβατών από τους Palmer και Hollin (2000).

Στο Barriga et al (2009), η εστίαση είναι ελαφρώς διαφορετική. Για αυτούς, η ωριμότητα στην ηθική κρίση συνδέεται με μεγαλύτερη ικανότητα για ενσυναίσθηση, η οποία διευκολύνει την προ-κοινωνική συμπεριφορά. Η μελέτη τους για 78 παραβάτες ηλικίας 13-21 βρήκε μια ισχυρή σχέση μεταξύ της ηθικής κρίσης ωριμότητα και

ενσυναίσθηση. Εντούτοις, ταυτοποίησαν επίσης αυτό που αποκαλούν «αυτοσυντηρούμενες γνωσιακές στρεβλώσεις» που παρεμποδίζουν την ανάπτυξη της ηθικής κρίσης και έχουν ως αποτέλεσμα την εξουδετέρωση της ικανότητας για ενσυναίσθηση. Όπως και ο Πάλμερ, χαρακτηρίζουν αυτές τις στρεβλώσεις ως αυτοδιάκριση, κατηγορώντας τους άλλους και ελαχιστοποιώντας ή υποτιμώντας τις συμπεριφορές τους (Barriga et al 2009: 261). Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της ωριμότητας στην ηθική λήψη αποφάσεων δεν σχετίζεται άμεσα με την ηλικία και είναι πιθανό οι νεαροί ενήλικες και άλλοι μεγαλύτεροι παραβάτες να έχουν συνηθίσει τις γνωστικές στρεβλώσεις (η ανώριμη κρίση έχει ενσωματωθεί, για να την θέσουμε με άλλο τρόπο).

Υπάρχουν μερικές παράλληλες μεταξύ των εννοιών που διερευνήθηκαν στις μελέτες «ηθικής συλλογιστικής» από τους Palmer και Barriga et al και εκείνες της ευθύνης, της μετριοπάθειας και της προοπτικής που προτείνονται από τους ψυχοκοινωνικούς θεωρητικούς παραπάνω. Οι έννοιες αφορούν την ικανότητα των ανθρώπων να κάνουν

ηθικές αποφάσεις, να έχουν ξεκάθαρη αίσθηση προσωπικής ταυτότητας, να αναγνωρίζουν και να ανταποκρίνονται στα συναισθήματα των άλλων και να σκέπτονται / αξιολογούν διαφορετικές επιλογές. Και τα δύο σύνολα προσεγγίσεων χρησιμοποιούν αυτές τις έννοιες μέσα σε αναπτυξιακή άποψη της ωριμότητας. Αναμφισβήτητα, όμως, η χρήση ενός συνόλου επεξηγηματικών παραγόντων στην προσέγγιση της ηθικής λογικής, όπως η «επεξεργασία κοινωνικών πληροφοριών», η «ενσυναίσθηση» και η «γνωστική στρεβλώσεις », συμβάλλει στην αύξηση της εννοιολογικής ασάφειας και της πολυπλοκότητας της ψυχολογικής βιβλιογραφίας που προαναφέρθηκε και στην αύξηση της πρόκλησης της ανάπτυξης αποτελεσματικών οργάνων μέτρησης της ωριμότητας.

Η προσωπική ανάπτυξη και η μετάβαση στην ενηλικίωση

Υπάρχουν μερικές μελέτες μέσα στην ψυχολογική βιβλιογραφία που προσφέρουν μια ευρύτερη προοπτική στην ατομική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, οι Davis και Vander Stoep (2017) επικεντρώνονται στη «μετάβαση στην ενηλικίωση» που αφορά τόσο τις προσωπικές αναπτυξιακές διαδικασίες όσο και τις πτυχές της κοινωνικής λειτουργίας. Αναφέρουν ορισμένες μελέτες ηλικίας 16-25 ετών με «σοβαρές συναισθηματικές διαταραχές». Αντί να επικεντρώνονται στην επίτευξη της «ωριμότητας», περιγράφουν ορισμένα «αναπτυξιακά καθήκοντα» που πρέπει να επιτευχθούν κατά τη μετάβαση στην ενηλικίωση, με αλλαγές στη νοητική και ηθική λογική, στη διαχείριση των κοινωνικών σχέσεων και στη διαμόρφωση της ταυτότητας. Υποδεικνύουν ότι η αξιολόγηση της επιτυχούς μετάβασης στην ενηλικίωση μετριέται από το καθεστώς του ατόμου σε σχέση με ορισμένους κοινωνικούς παράγοντες: την απασχόληση, το περιβάλλον κατοικίας και τα κοινωνικά και διαπροσωπικά δίκτυα. Ο βασικός ισχυρισμός είναι ότι «αυτή η ανασκόπηση υπογραμμίζει το βιολογικό, ψυχολογικό και πολιτισμικό κίνημα των ανθρώπων από την εφηβεία ως την ενηλικίωση» και ότι αυτό το κίνημα δεν μπορεί να κατανοηθεί με όρους «αυθαίρετων ηλικιακών διακρίσεων μεταξύ εντοπισμένων πληθυσμών-στόχων» (Davis και Vander Stoep 2017: 422). Ομοίως, οι Osgood et al (2010) επικρίνουν τον απότομο τερματισμό των υπηρεσιών για τους ευάλωτους νέους καθώς γίνονται ενήλικοι που ορίζονται νομικά και υποστηρίζουν τη δημιουργία συστημάτων υποστήριξης προσανατολισμένων στους νέους που να είναι τόσο κατάλληλα για την ανάπτυξη όσο και κοινωνικά περιεκτικά

(βλ. Συμβουλευτική Υπηρεσία (2010) για την τρέχουσα καθοδήγηση σχετικά με αυτό στην Αγγλία).

2.5 Το «χάσμα ωριμότητας» και η επίμονη διάρκεια ζωής κατά την εφηβεία-περιορισμένη προσβολή

Μια πολύ επιρροή, πολύ-παρατιθέμενη πρόταση σχετικά με τη σχέση μεταξύ ωριμότητας και εγκληματικότητας, γνωστή ως «διατριβή χάσματος ωριμότητας», αναπτύχθηκε από τον Moffitt (1993). Ο Moffitt πρότεινε μια ισχυρή διάκριση μεταξύ δύο τύπων παραβατών: διαρκής διάρκεια ζωής (LCP) και περιορισμένη εφηβεία (AL). Οι παραβάτες του LCP συμπεριφέρονται αντι-κοινωνικά στην παιδική ηλικία, προσβάλλουν κατά την εφηβεία και συνεχίζουν να είναι σοβαροί παραβάτες κατά την ενηλικίωση. Αντιστρόφως, οι παραβάτες AL αρχίζουν να προσβάλλουν μόλις μπαίνουν στην εφηβεία και να σταματήσουν καθώς γίνονται ώριμοι ενήλικες. Συντριπτικά, το έγκλημα νεαρής ηλικίας διαπράττεται από τους παραβάτες του AL - και αυτό είναι το φαινόμενο της καμπύλης του εγκλήματος λόγω ηλικίας, που είναι ένα θεμελιώδες εύρημα της εγκληματολογίας σε όλους τους πολιτισμούς (Farrington 1986, Gottfredson and Hirschi 1990, Agnew 2003). Οι αιτίες της παραβίασης του LCP εντοπίζονται σε νευροψυχολογικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες που συνδυάζουν τη παιδική ηλικία. Επομένως, η ανάλυση είναι συμβατή με την προσέγγιση των παραγόντων κινδύνου που εξετάζεται κατωτέρω και υπογραμμίζει την ανάγκη πολιτικών και υπηρεσιών που αποσκοπούν στην έγκαιρη αναγνώριση και παρέμβαση. Το AL παραβιάζει, εξάλλου, εξηγείται από τον Moffitt ως προς το «χάσμα ωριμότητας» - τη διαφορά μεταξύ του επιπέδου της βιολογικής ωριμότητας ενός εφήβου (που μπορεί να είναι και του ενήλικου) και της κοινωνικής του ωριμότητας (που σημαίνει ότι υπόκεινται σε κοινωνικούς, πολιτιστικούς και νομικούς περιορισμούς εμποδίζοντας τους να κάνουν πολλά από τα πράγματα που επιτρέπεται στους ενήλικες). Η διατριβή του Moffitt είναι ότι οι εγκληματίες AL εμπλέκονται στο έγκλημα αντιγράφοντας τις ενέργειες των συνομηλίκων τους LCP, οι οποίοι αγνοούν τους κοινωνικούς περιορισμούς και ασχολούνται με συμπεριφορές όπως οι ενήλικες που έχουν ως αποτέλεσμα την προσβολή. Για τις ΑΕ, μετά την «καθοδήγηση» που δίνει ο όμιλος LCP για την επιδίωξη παράνομων δραστηριοτήτων, είναι ένας τρόπος να

αποδειχθεί η ανεξαρτησία και η αυτονομία, δηλαδή ένας τρόπος να κλείσει το χάσμα ωριμότητας. Ωστόσο, καθώς οι έφηβοι μεγαλώνουν, οι κοινωνικοί περιορισμοί σταδιακά ανυψώνονται, είναι σε θέση να ενεργούν νόμιμα σαν ανεξάρτητοι ενήλικες και η αντικοινωνική συμπεριφορά παύει.

Οι μεταγενέστερες μελέτες έχουν εξετάσει, εξευγενίσει και προσαρμόσουν τη διατριβή «gar gar» και ενώ ορισμένοι αμφισβήτησαν τη βασική θεωρητική και εμπειρική τους ευρωστία (Skardhamer 2009), άλλοι βρίσκουν ευρείες ενδείξεις για την ύπαρξη ενός χάσματος ωριμότητας στην εφηβεία (Barker et al 2003) . Σε μια επισκόπηση διαφόρων ερευνητικών μελετών που σχεδιάστηκαν για να εξετάσουν τις πτυχές της θεωρίας της, ο Moffitt (2006) βρήκε γενική υποστήριξη για την πρόταση ότι η προσβολή του LCP προέρχεται από νευροψυχολογικά ζητήματα όπως χαμηλό IQ ή υπερδραστηριότητα, τα οποία αντιμετωπίζονται ακατάλληλα από τις κακές πρακτικές γονικής γονιμοποίησης και την απόρριψη στο σχολείο, οδηγώντας σε ενίσχυση της παράνομης συμπεριφοράς που συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του ατόμου. Σε μια μεταγενέστερη μελέτη που διενήργησε απευθείας τη διατριβή «gar gar», η οποία περιελάμβανε μια αμερικανική έρευνα μεγάλης κλίμακας για τους νέους ηλικίας έως 18 ετών, ο Barnes και ο Beaver (2010) διαπίστωσαν ότι η ύπαρξη διαφοράς ωριμότητας προκάλεσε μικρές μορφές εγκληματικότητας μεταξύ ανδρών , αλλά δεν προέβλεψε σοβαρές προσβολές. Αυτό, στη συνέχεια υποστήριξε την αρχική υπόθεση του Moffitt ότι θα μπορούσε να γίνει σαφής διάκριση μεταξύ των δύο ομάδων ανδρών παραβατών AL και LCP. Εντούτοις, δεν βρήκε στοιχεία που να υποστηρίζουν την εφαρμογή του «χάσματος ωριμότητας» στην προσβολή των θηλυκών.

2.6 Ωριμότητα στην έρευνα εγκληματολογίας

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, η έννοια της ωριμότητας φαίνεται να είναι πολύ λιγότερο εδραιωμένη σε αυτό που θα μπορούσε να αναφερθεί ως «επικρατούσα» εγκληματολογική έρευνα σχετικά με την παράνομη συμπεριφορά. Δύο σημαντικές επιρροές της εγκληματολογικής έρευνας θα προσδιοριστούν εδώ: η «γενική θεωρία του εγκλήματος» που προωθήθηκε από τους Gottfredson και Hirschi (1990), η οποία προτείνει τον «αυτοέλεγχο» ως τον κύριο επεξηγηματικό παράγοντα στη λογιστική της ατομικής συμμετοχής σε εγκληματική δραστηριότητα · και η προσέγγιση της

«αναπτυξιακής εγκληματολογίας» για τον εντοπισμό ενός φάσματος παραγόντων κινδύνου και προστασίας που προβλέπουν την προσβολή.

2.6.1 Δύο θέματα εγκληματολογίας: αυτοέλεγχος και παράγοντες κινδύνου

Οι ισχυρισμοί του Gottfredson και Hirschi είναι ότι αυτό είναι το επίπεδο αυτοελέγχου που ασκείται από ένα άτομο που διακρίνει τους παραβάτες από τους μη παραβάτες και ότι αυτό είναι «για όλους τους σκοπούς και τους σκοπούς, το ατομικό επίπεδο του εγκλήματος» (1990 : 232, έμφαση στο πρωτότυπο). Ορίζουν τον χαμηλό αυτοέλεγχο ως την «τάση να ακολουθεί μια βραχυπρόθεσμη, άμεση ευχαρίστηση» αντί να λαμβάνει υπόψη τις μακροπρόθεσμες συνέπειες των ενεργειών (1990: 93). Η ικανότητα του ατόμου για αυτοέλεγχο είναι, όπως προτείνουν, διαμορφωμένη νωρίς στην παιδική ηλικία μέσω της αποτελεσματικότητας ή μη της γονικής κοινωνικοποίησης και καθίσταται αρκετά σταθερή από την ηλικία των οκτώ έως δέκα ετών. Η θεωρία ότι το επίπεδο αυτοελέγχου είναι κρίσιμος παράγοντας στην παράνομη συμπεριφορά είναι αμφιλεγόμενο και έχει δοκιμαστεί πολύ από άλλους ερευνητές. έχει λάβει ένα δίκαιο βαθμό αποδεικτικής υποστήριξης, αν και λιγότερο συχνά θεωρείται ότι είναι σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης της εγκληματικότητας μεμονωμένα από άλλους παράγοντες (Pratt και Cullen 2000).

Για αυτήν την ανασκόπηση, δύο σημεία σχετικά με τη θεωρία αυτοελέγχου φαίνεται ότι είναι σχετικά. Πρώτον, όπως θα φανεί από την υπόθεση της κοινωνικοποίησης, η έννοια της «ωριμότητας» δεν είναι από μόνη της σημαντική για τη θεωρία: η ατομική ικανότητα για αυτοέλεγχο δεν καθορίζεται από τη διαδικασία της ωρίμανσης. Δεύτερον, ωστόσο, η έννοια του αυτοελέγχου όπως ορίζεται από τους Gottfredson και Hirschi φαίνεται πολύ παρόμοια με τις πτυχές της ψυχοκοινωνικής δομής που συζητήθηκε παραπάνω. Πράγματι, οι Cauffman, Steinberg και Piquero (2005) υποδηλώνουν ότι ο «αυτοέλεγχος» φέρει μια «εντυπωσιακή ομοιότητα με τη λειτουργικοποίηση της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας» την οποία χρησιμοποίησαν οι ίδιοι. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι οι ψυχοκοινωνικές έννοιες της «μετριοπάθειας» (ρύθμιση της παρορμητικότητας) και της «προοπτικής» (προσανατολισμός στις μελλοντικές συνέπειες και οι προοπτικές των άλλων) συμπίπτουν στενά με τα στοιχεία

της αυτοαναφοράς του Gottfredson και Hirschi (Cauffman, Steinberg και Piquero 2005: 150).

Η αναπτυξιακή εγκληματολογία είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική των σπουδών της βρετανικής εγκληματολογίας και της ποινικής δικαιοσύνης, που αντικατοπτρίζουν την κυριαρχία των κοινωνιολογικών και όχι ψυχολογικών προσεγγίσεων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Δύο από τις σημαντικότερες μεγάλης κλίμακας διαχρονικές μελέτες του Ηνωμένου Βασιλείου σχετικά με τη σχέση μεταξύ ατομικής εξέλιξης και εγκληματικής συμπεριφοράς είναι η μελέτη Cambridge in Delinquent Development (Farrington and West 1993) και η τρέχουσα μελέτη του Εδιμβούργου για τις μεταβάσεις και εγκληματικότητα των νέων (McAra και McVie 2010). (Για ένα αμερικανικό παράδειγμα τέτοιου είδους διαμήκους μελέτης βλέπε Loeber et al 2018.) Και οι δύο απασχολούν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων προσπαθώντας να εξηγήσουν την εξέλιξη της εγκληματικής συμπεριφοράς σε άτομα, αλλά ούτε φαίνεται να προσδιορίζουν ρητά την ωριμότητα / ανωριμότητα ως μεταβλητή. Οι πλησιέστεροι που παίρνουν είναι με τις έννοιες της «παρορμητικότητας» και της «ενσυναίσθησης», αν και αυτές αντιμετωπίζονται περισσότερο ως χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας απ'ότι αντικατοπτρίζουν μια κατάσταση ανάπτυξης. Η βρετανική παράδοση ασχολείται πολύ περισσότερο με τον εντοπισμό «παραγόντων κινδύνου» σε μια ζωή ενός παιδιού ή νεαρού προσώπου, η οποία θα πρέπει τότε να προκαλέσει προληπτικές παρεμβάσεις και «προστατευτικούς παράγοντες» που θα πρέπει να προσελκύσουν υποστήριξη (Farrington 2002 · YJB 2001).

Ακόμη και οι επισκοπήσεις από τους βρετανούς ακαδημαϊκούς της έρευνας σχετικά με τους προσωπικούς αναπτυξιακούς παράγοντες ως συνεισφέροντες σε μια παράνομη συμπεριφορά, η οποία βασίζεται στην αμερικανική ψυχολογική βιβλιογραφία, δεν κάνει ρητή αναφορά στην «ωριμότητα» ως σημαντική έννοια από μόνη της (Rutter et al 2018, Smith 2002).

2.6.2 Η ωριμότητα και το κοινωνικό πλαίσιο

Υπάρχει μια ερώτηση σχετικά με την έκταση της αλληλεπίδρασης μεταξύ της «ωριμότητας» (όπως κατανοείται και μετράται στην ψυχολογική ερευνητική βιβλιογραφία) και των «παραγόντων κινδύνου» ή των «τρωτών σημείων» που η εγκληματολογική έρευνα τείνει να επικεντρωθεί στην αναζήτηση εξηγήσεων για παραβατική συμπεριφορά των νέων (για παράδειγμα, McAra και McVie 2010). Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχει κάποια αναγνώριση στην ψυχολογική έρευνα της σημασίας της εργασίας σε παράγοντες κινδύνου ως χαρακτηριστικό που διακρίνει μερικούς νέους από τους άλλους και επηρεάζει την τάση προς παραβίαση και ανικανότητα (βλ. Κεφάλαιο 7 για συζήτηση της βιβλιογραφίας για την ανισότητα). Εν τω μεταξύ, στην έρευνα για την εγκληματολογία γίνεται αναφορά στους «παραγόντες της προσωπικότητας», όπως η παρορμητικότητα και η ενσυναίσθηση (που σχετίζονται με την ιδιοσυγκρασία και την προοπτική), υποδεικνύοντας έναν τύπο παράγοντα κινδύνου ή ευπάθεια (Farrington 2002 · Smith 2002 · Soothill et al 2002).

Εντούτοις, ένα μεγαλύτερο ζήτημα είναι το κατά πόσον η ποικιλία των κινδύνων ή των τρωτών σημείων που εντοπίστηκαν από την εγκληματολογική έρευνα ως δυνητικές μεταβλητές που εξηγούν την παράνομη συμπεριφορά θα μπορούσε να παρέχει επίσης εξήγηση της «έλλειψης ωριμότητας» στη λήψη αποφάσεων. Με άλλα λόγια, σε ποιο βαθμό μπορεί η «ωριμότητα» ως παράγοντας κατανόησης της εγκληματικής συμπεριφοράς να διαχωριστεί από την επίδραση οικογενειακών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων; Το Modecki (2008), για παράδειγμα, δηλώνει ότι η ωριμότητα της κρίσης αλληλοεπιδρά με τα πλαίσια στα οποία λαμβάνονται οι συγκεκριμένες αποφάσεις. δηλαδή η ωριμότητα της κρίσης ποικίλλει ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο το άτομο βρίσκει τον εαυτό του κατά τη στιγμή της λήψης απόφασης να ενεργήσει. Αυτό συμφωνεί με την προηγούμενη γνώση των Steinberg και Cauffman (2016), ο οποίος αναγνώρισε ότι οι άνθρωποι μπορεί να παρουσιάζουν διαφορετικά επίπεδα σε κάθε έναν από τους τρεις ψυχοκοινωνικούς παράγοντες ευθύνης, προοπτικής και ηρεμίας, ανάλογα με την κατάσταση ή το πλαίσιο. και έτσι μπορεί να μην είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ένα γενικό επίπεδο «ωριμότητας κρίσης» για ένα άτομο.

Αυτού του είδους η συμφραζόμενη προσέγγιση προωθείται από τους Wikström και Treiber (2008) σε μια εργασία για το Συμβούλιο Δικαιοσύνης Νέων, η οποία βασίζεται σε ένα ουσιαστικό υπάρχον σώμα έρευνας από τον Wikström και τους συναδέλφους του. Κάνουν το σημαντικό σημείο ότι ενώ υπάρχουν πολλοί «παράγοντες κινδύνου» τα οποία εντοπίζονται στην εγκληματολογική έρευνα ως συσχετισμένα με τη νεανική παραβατική συμπεριφορά, δεν είναι αναγκαστικά

αιτίες της παράνομης συμπεριφοράς. είναι πιο πιθανό να είναι συμπτώματα ή δείκτες προσβολής. Με βάση τις έρευνες, μεταξύ άλλων, των Moffitt (1993), Gottfredson και Hirschi (1990), Pratt and Cullen (2000) και Farrington (2016), καθώς και των δικών τους, υποστηρίζουν ότι οι άμεσες αιτίες της ανάμιξης βρίσκονται στην ηθική και τον αυτοέλεγχο του ατόμου :η τρέχουσα βάση γνώσεων δείχνει ότι οι βασικοί ατομικοί παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα την τάση των νέων να εμπλέκονται σε εγκλήματα είναι οι ηθικές τους αξίες (η αντίληψή τους για το τι είναι σωστό ή λάθος να κάνουν σε δεδομένες καταστάσεις) και την ικανότητά τους να ασκούν αυτοέλεγχο (να παρεμποδίσουν και να ανακατευθύνουν τις ενέργειές τους) (Wikström και Treiber 2008: 11).

Ενώ αυτή η κατανόηση των «ηθικών αξιών» και του «αυτοελέγχου» φαίνεται να σχετίζεται πολύ στενά τόσο με την ανάλυση των ψυχοκοινωνικών συντελεστών ωριμότητας όσο και με την προσέγγιση της «ηθικής λογικής», οι Wikström και Treiber επιμένουν στη σημασία του *πλαισίου* στο οποίο η ηθική απόφαση λήψης αποφάσεων, πραγματοποιείται και ασκείται αυτοέλεγχος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, καθιστούν σαφή τη σχέση τους με τους κοινωνιολογικούς ή περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρεάζουν την παράνομη συμπεριφορά: «Η συμμετοχή ενός νεαρού ατόμου στην εγκληματικότητα μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της ηθικής του / της και της ικανότητάς του να ασκεί τον αυτοέλεγχο αφενός (ibid: 12.) Τέτοια εγκληματολογικά πλαίσια περιλαμβάνουν κοινωνικές ρυθμίσεις που χαρακτηρίζονται από κοινωνική διαταραχή, αποδιοργάνωση, αδύναμη κοινωνική συνοχή και κακή συλλογική αποτελεσματικότητα (ibid: 12-13). Η σημασία του πλαισίου της γειτνίασης για τον μετριασμό της ατομικής παρορμητικότητας έχει επίσης επισημανθεί από τον

Lynam et al (2000), σε μια μελέτη που δείχνει ότι τα αγόρια στις πιο προνομιούχες γειτονιές ήταν λιγότερο πιθανό να συμπεριφέρονται παρορμητικά από τα αγόρια με άλλα παρόμοια προσωπικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που ζούσαν φτωχές γειτονιές.

Τα επόμενα άρθρα του Wikström επεκτείνουν τις πτυχές του επιχειρήματος για τη σημασία του πλαισίου για την ατομική λήψη αποφάσεων. Το Wikström (2009) χρησιμοποιεί ευρήματα από τη Μελέτη Ανάπτυξης Εφήβων Peterborough και Young Adults Development Study (PADS +, βλ. .: www.pads.ac.uk). Αυτό δείχνει ότι - ίσως αναπάντεχα - οι νέοι με ασθενέστερη ηθική και φτωχότερος αυτοέλεγχος και που αφιερώνουν περισσότερο χρόνο χωρίς επίβλεψη σε περιοχές με κακή συλλογική αποτελεσματικότητα με συνομηλίκους που τείνουν να παραβαίνουν, είναι πιθανό να εμπλακούν περισσότερο στην εγκληματικότητα. Η επίδραση της εργασίας σε ένα εγκληματικό περιβάλλον στην πραγματική εμπλοκή του εγκλήματος εξαρτάται, ωστόσο, από την *τάση* του ατόμου να προσβάλει. Η τάση ορίζεται ως «η τάση να βλέπει κανείς το έγκλημα .... ως εναλλακτική λύση και να επιλέξει να δράσει με μια τέτοια εναλλακτική λύση» (ibid: 254), η οποία είναι η ίδια η έκβαση της αλληλεπίδρασης μεταξύ στην ηθική του ατόμου και τον αυτοέλεγχο. Οι αλλαγές στο μέγεθος της εργασίας ενός ατόμου σε εγκληματικές ρυθμίσεις είναι πιο σημαντικές για όσους έχουν μεγαλύτερη τάση να διαπράττουν έγκλημα. Ωστόσο, τόσο στα Wikström (2009) όσο και στα Wikström και Svensson (2010), η ηθική εμφανίζεται τόσο ως ατομικό όσο και ως συλλογικό παράγοντα, αφού οι εγκληματολογικές ρυθμίσεις καθορίζονται από τους ηθικούς τους κανόνες και το επίπεδο εφαρμογής αυτών των κανόνων:

Οι πράξεις του εγκλήματος ενός ατόμου θεωρούνται ριζικά ως αποτέλεσμα της ηθικής του δέσμευσης με το ηθικό πλαίσιο ενός περιβάλλοντος * ... + Ένα ηθικό πλαίσιο ενός χώρου (για παράδειγμα, ένα σχολικό ναυπηγείο, ένα μπαρ ή μια γωνιά πίσω από το δρόμο) μπορούν να οριστούν ως οι ηθικοί κανόνες που ισχύουν για τον καθορισμό και τα επίπεδα επιβολής τους (παρακολούθηση και παρέμβαση) και τη σοβαρότητα των πιθανών κυρώσεων (Wikström και Svensson 2010: 397).

Δύο σημεία μπορούν να γίνουν σχετικά με αυτήν την ανάλυση. Πρώτον, όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν εννοιολογικές αντιδράσεις με τις ψυχοκοινωνικές και ηθικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν μέσω ψυχολογικών έρευνα. Δεύτερον, δείχνει ότι τόσο τα ατομικά όσο και τα κοινωνικά πλαίσια των νέων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη σχετική ωριμότητα ή το ανώριμο όριό τους. Ταυτόχρονα, αυτό φαίνεται να προσθέτει ένα άλλο επίπεδο πολυπλοκότητας στην πρόκληση της ανάπτυξης πρακτικών συστημάτων για την αξιολόγηση της ωριμότητας μέσα σε μια νομική διαδικασία.

2.7 Φύλο και εθνικότητα στην έρευνα ωριμότητας

Η σημασία του φύλου ως παράγοντα που επηρεάζει την παράνομη συμπεριφορά έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αυτήν την αναθεώρηση, λόγω της γενικής επιστημονικής διαπίστωσης ότι τα κορίτσια ωριμάζουν νωρίτερα από τα αγόρια, τόσο φυσιολογικά όσο και ψυχολογικά. Ωστόσο, αντανακλώντας το γεγονός ότι οι εγκληματικές πράξεις διαπράττονται με συντριπτική πλειοψηφία από τους άνδρες, υπάρχουν λίγες μελέτες που εστιάζουν συγκεκριμένα στη σχέση μεταξύ ωριμότητας και γυναικείας προσβολής. Ορισμένες από τις ψυχολογικές μελέτες που αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία διερεύνησαν αποκλειστικά τα αρσενικά δείγματα. Άλλοι (για παράδειγμα, οι Grisso et al 2003, Cauffman, Steinberg και Piquero 2005, Modecki 2008, Bryan-Hancock και Casey 2010) εργάστηκαν με δείγματα μικτού φύλου, αλλά έδωσαν λίγη ή καθόλου ανάλυση και σχολιασμό της σημασίας του φύλου ως μεταβλητής. Μία περιορισμένη εξαίρεση είναι οι Cauffman και Steinberg (2000), όπου αναλύθηκε ένα αναμειγμένο δείγμα ανδρών / γυναικών με τα ευρήματα ότι τα θηλυκά ήταν λιγότερο πιθανό να συμμετάσχουν σε αντικοινωνικές αποφάσεις από ό, τι οι άνδρες (κάτι που αναμενόταν) και παρουσίαζαν υψηλότερα επίπεδα ψυχοκοινωνικής ωριμότητας ανδρών στην ίδια ηλικιακή ομάδα. Ωστόσο, οι συγγραφείς δεν παρέχουν κανένα ουσιαστικό σχόλιο για τα ευρήματα αυτά.

Μερικές μελέτες έχουν διερευνήσει τη σχέση μεταξύ των πτυχών της ωριμότητας και της αλληλεπίδρασης με τους κοινωνικούς παράγοντες μεταξύ των κοριτσιών, ιδιαίτερα εκείνων που επιτυγχάνουν την πρόωμη σωματική ωριμότητα (δηλαδή περνούν από την εφηβεία) και την ευαισθησία τους σε κοινωνικούς παράγοντες όπως η επιρροή από τους ομότιμους (Caspi et al 1993, Haynie 2003; Ge et al 2006, Sumter κ.ά., 2009). Τα ευρήματα δείχνουν σε γενικές γραμμές ότι υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα τα έγκαιρα σωματικά ώριμα κορίτσια να εμπλακούν σε παραβατική συμπεριφορά, σε μεγάλο βαθμό μέσω στενότερων συσχετισμών με τα αγόρια από ό, τι οι λιγότερο ώριμοι φυσικοί τους κορίτσια. Ταυτόχρονα, εξαιτίας της προηγούμενης ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης, τα κορίτσια των εφήβων τείνουν γενικά να είναι πιο ανθεκτικά στις επιρροές των ομότιμων ομάδων από ό, τι τα αγόρια της ίδιας ηλικίας. Εν τω μεταξύ, ο Barnes και ο Beaver (2010) δεν βρήκαν στοιχεία που να υποστηρίζουν την εφαρμογή της διατριβής για την έλλειψη ωριμότητας σε προσβολές από κορίτσια. Γενικά, δεν είναι σαφές εάν τέτοια ευρήματα σχετικά με τις διαφορές φύλου μεταξύ των εφήβων έχουν σημαντικές επιπτώσεις στους νέους ενήλικες.

Η λογοτεχνία της εγκληματολογικής έρευνας αποκαλύπτει μια ανόμοια εικόνα. Η Μελέτη του Cambridge στο Delinquent Development (Farrington 2000) αφορούσε αποκλειστικά τους άνδρες. Η μελέτη για τις μεταβάσεις και εγκληματικότητα των νέων του Εδιμβούργου (McAra και McVie 2010) έχει ένα ανάμεικτο δείγμα και δημιουργεί κάποια ευρήματα σχετικά με τις διαφορές μεταξύ των φύλων όσον αφορά τις παραβιάσεις και τη σχέση τους με τους κινδύνους και τις τρωτότητες. Ωστόσο, δεν υπάρχει σαφής ένδειξη ότι η «ωριμότητα» αποτελεί παράγοντα τέτοιων διαφορών. Η έρευνα Peterborough για τους εφήβους και τους νέους ενηλίκους (Wikström 2009, Wikström και Svensson 2010) έχει επίσης ένα μεικτό δείγμα αλλά φαίνεται να μην χρησιμοποιεί το φύλο ως μεταβλητή στην ανάλυση.

Η εθνικότητα φαίνεται να χαρακτηρίζεται ακόμη λιγότερο από το φύλο ως παράγοντας στις μελέτες που εξετάζονται στην παρούσα εργασία. Παρόλο που πολλοί από αυτούς αναφέρουν δείγματα μικτής εθνικότητας, η εθνικότητα είτε δεν εφαρμόζεται ως μεταβλητή στην ανάλυση, είτε, όταν είναι (για παράδειγμα, Modecki 2008) έχει μικρή

σημασία σε σχέση με το ζήτημα της ωριμότητας. Μια μελέτη των ΗΠΑ (Haynie et al 2008) εξέτασε το ερώτημα κατά πόσον οι διαφορές στην απασχόληση και την οικονομική ευημερία στη νεαρή ενηλικίωση θα μπορούσαν να εξηγήσουν τη διαφορά των επιπέδων προσβολής μεταξύ μαύρων (Αφροαμερικανών) και λευκών νέων. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι οικονομικές προοπτικές και οι προοπτικές απασχόλησης ήταν μάλλον φτωχότερες, παρά η ίδια η εθνότητα, που αντιστοιχούσαν σε υψηλότερα επίπεδα μαύρης προσβολής. Αυτό συσχετίζεται με τα ευρήματα από την έρευνα «παράγοντες κινδύνου», η οποία δείχνει παράγοντες που σχετίζονται με τη στέρηση και την ευημερία, που συνδέεται στενά με την προσβολή. Σε μια άλλη αμερικανική μελέτη, οι Vazsonyi και Chen (2010) εξέτασαν το βαθμό στον οποίο η ηλικία εισόδου στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων διέφερε από πέντε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες (Αφρικανική, Αμερικανική, Ασιατική, Αμερικανική και Ισπανόφωνη). Δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των 4 από τις 5 ομάδες, όπου μόνο οι ισπανόφωνοι κινδύνευαν να εισέλθουν νωρίτερα στο σύστημα. Δεν υπήρχε σαφής εξήγηση για αυτή τη διαφορά, αλλά αυτή η μελέτη έχει πιθανώς περιορισμένη αξία στο βρετανικό πλαίσιο ούτως ή άλλως.

2.8 Υποστήριξη της απόσυρσης από την προσβολή

Μεγάλο μέρος της έρευνας που εξετάστηκε μέχρι στιγμής στην παρούσα εργασία αφορά την ωριμότητα / ανωριμότητα και τις συναφείς έννοιες, συμβάλλοντας στην εξήγηση του γιατί και του πώς οι έφηβοι και οι νέοι ενήλικες συμμετέχουν σε παράνομη συμπεριφορά. Ωστόσο, όπως είδαμε, οι ιδέες για την ανάπτυξη της ωριμότητας προσανατολίζονται επίσης στην κατανόηση του γιατί και του τρόπου με τον οποίο ορισμένοι νεαροί παραβάτες *αποτρέπονται* από μελλοντικές παραβιάσεις. Αυτή η ενότητα εξετάζει λεπτομερέστερα αυτό το ζήτημα και, ειδικότερα, εξετάζει τα είδη των παρεμβάσεων που μπορεί να υποστηρίξουν την αποφυγή προσβολής.

Στο πλαίσιο μιας μεγάλης κλίμακας διαχρονικής μελέτης στις ΗΠΑ, το έργο "Pathways to Desistance", ο Mulvey et al (2004) επανεξέτασε την τρέχουσα κατάσταση των θεωριών της ανισότητας από την προσβολή. Σκοπός τους ήταν να βελτιώσουν τη γνώση του τρόπου με τον οποίο οι έφηβοι βγαίνουν από το πρόβλημα ή να εγκαταλείψουν την αντικοινωνική συμπεριφορά και ειδικότερα τον τρόπο με τον οποίο

συμβαίνουν οι δυσκολίες με τους σοβαρούς εφήβους παραβάτες και τους παράγοντες που επηρεάζουν ουσιαστικά τη διαδικασία αυτή. Υποστηρίζουν ότι η αναγνώριση των «σημείων καμπίης» σε παραβατικές συμπεριφορές μεταξύ διαφορετικών ομάδων παραβατών είναι απαραίτητη για τον σχεδιασμό πολιτικών επιβολής κυρώσεων και παρέμβασης. «Εάν μπορούσαμε να εντοπίσουμε τους παράγοντες που συμβάλλουν στη φυσική απόσυρση από το έγκλημα που συμβαίνει κατά τις αρχές της δεκαετίας του 20, μπορεί να μπορούμε να διαρθρώσουμε πολιτικές και πρακτικές στην προώθηση αυτής της διαδικασίας »(Mulvey et al 2004: 217). Το Πλαίσιο 2 συνοψίζει τις βασικές προσεγγίσεις της θεωρίας της ανισότητας που εντόπισαν, δείχνοντας κάποιες στενές σχέσεις με τις εξηγήσεις σχετικά με το γιατί προσβάλλουν τα άτομα που εξετάστηκαν παραπάνω.

1. *Προσωπική εξέλιξη*: «η αναπτυξιακή αλλαγή στην ύστερη εφηβεία και την πρόωμη ενηλικίωση διευκολύνει την απόκτηση ή την τελειοποίηση των ικανοτήτων ή αξιών που κάνουν την εγκληματική συμπεριφορά λιγότερο ελκυστική ή λιγότερο αποδεκτή. Καθώς τα άτομα γίνονται πιο ώριμα κοινωνικά, συναισθηματικά και διανοητικά, οι αλλαγές στην ηθική τους συλλογιστική, ο μελλοντικός προσανατολισμός, ο έλεγχος των παρορμήσεων ή η ευαισθησία στην επιρροή από ομότιμους μπορούν να τους οδηγήσουν μακριά από αντικοινωνική, επικίνδυνη και επικίνδυνη συμπεριφορά και προς πιο κοινωνικά επιθυμητές και ασφαλέστερες δραστηριότητες " (Mulvey κ.ά. 2004: 217)

2. *Μεταβάσεις στην ενηλικίωση*: «η μετάβαση σε ενήλικους ρόλους εργασίας, οικογένειας και ιθαγένειας προωθεί νέα πρότυπα συμπεριφοράς και απαιτήσεις που καθιστούν τη συμμετοχή στην εγκληματικότητα λιγότερο αποδεκτή και χρήσιμη» (ibid: 217) Τα άτομα έχουν λιγότερο χρόνο, ενέργεια και ευκαιρίες να διαπράξουν έγκλημα εξαιτίας δεσμεύσεων εργασίας και σχέσεων και μεταβολών στις ικανότητες, τις απαιτήσεις και το κοινωνικό πλαίσιο (για παράδειγμα, λιγότερη σύνδεση με τους εγκληματίες).

3. *Κοινωνική επενδύσεων*: οι νέοι ρόλοι και οι ευκαιρίες που συνδέονται με την ενηλικίωση δημιουργούν αξία εμπειρίες και να γίνουν αξίζει προστασίας , όπως τα άτομα αναγνωρίζουν ότι έχουν κάτι πολύτιμο να χάνω. «Η δύναμη της προσκόλλησης και της δέσμευσης σε αυτούς τους νέους ρόλους και ευκαιρίες παίζει σημαντικό ρόλο στο αν οι αντικοινωνικές δραστηριότητες συνεχίζονται» (ibid: 217/8).

4. *Δημιουργία νέας αυτο-ταυτότητας*: Εκτός από τις προηγούμενες διαδικασίες, υποστηρίζεται ότι η επιτυχής αντίσταση απαιτεί «μια εσωτερική ψυχολογική επανευθυγράμμιση των αυτο-αντιλήψεων του καθενός. [Σε αυτή τη διαδικασία] οι αρνητικές εμπειρίες επιφέρουν μια αποφασιστικότητα να αλλάξουν και οι επακόλουθες θετικές εμπειρίες ενσωματώνονται με την πάροδο του χρόνου σε μια νέα διατύπωση μιας νόμιμης αυτοδιάθεσης. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι ο μακροπρόθεσμος επαναπροσανατολισμός μακριά από την αντικοινωνική δραστηριότητα προς πιο κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές απαιτεί μια διαρκή αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο κάποιος βλέπει τον εαυτό του »(ibid: 218).

Συνολικά, ο Mulvey et al καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διαδικασία ανισότητας περιλαμβάνει αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δυναμικών αλλαγών στις ψυχολογικές καταστάσεις των παραβατών, τις αναπτυξιακές ικανότητες και τα κοινωνικά πλαίσια.

Στην επανεξέτασή τους, ο Mulvey et al προσπάθησε να εντοπίσει τους παράγοντες που προωθούν τη θετική αλλαγή μεταξύ των εφήβων παραβατών, αλλά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η τρέχουσα έρευνα για το θέμα ήταν «αραιή» (2004: 223). Υποστήριξαν, βάσει εννοιολογικής ανάλυσης, ότι οι ακόλουθοι παράγοντες είναι πιθανόν να είναι συναφείς:

Μια αίσθηση - «η εμπιστοσύνη ότι * τα άτομα + έχουν τον έλεγχο πάνω από τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν και οι άνθρωποι με τους οποίους συνεργάζονται» (ibid: 223).

Αλλαγές στις ικανότητες - συνεχής ανάπτυξη των γνωστικών και ψυχοκοινωνικών ικανοτήτων που αναφέρθηκαν παραπάνω. «αυτές οι δεξιότητες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι έφηβοι λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με τη συμμετοχή τους στο έγκλημα, τους στόχους και τις προσδοκίες τους και την προσαρμογή τους σε νέους κοινωνικούς ρόλους και ευθύνες» (ibid: 224).

Οι αλλαγές στις στάσεις και τις πεποιθήσεις - «καθώς οι έφηβοι αναπτύσσουν ισχυρότερη αίσθηση ταυτότητας και αυξημένη ψυχοκοινωνική ωριμότητα, οι συμπεριφορές για την προσωπική ευθύνη, ο αλτρουισμός, η εξέταση των απόψεων των άλλων και η αξία της ανάληψης κινδύνου και της συμπεριφοράς που αναζητούν αίσθηση μπορεί να αλλάξει» (ibid: 224). Ομοίως, οι αντιλήψεις και οι στάσεις απέναντι στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ενδέχεται να αλλάξουν.

Αλλαγές στα κοινωνικά πλαίσια - οι ποικίλες εμπειρίες που συνδέονται με την καθιέρωση ενός πιο ανεξάρτητου τρόπου ζωής που συνδέεται με τη μετάβαση στην ενηλικίωση.

Με βάση τα παραπάνω και λαμβάνοντας αυτό που περιγράφουν ως ευρύτερη άποψη, ο Mulvey et al προτείνει αυτό

Η ανεργία από την αντικοινωνική δραστηριότητα απαιτεί δομή στήριξης για θετικές δραστηριότητες και αυτό μπορεί να υπάρξει μόνο εάν ο έφηβος έχει τα αναγκαία δομικά στοιχεία για την κατασκευή του. Ένας τρόπος να σκεφτούμε πώς οι ατομικές και συμφραζόμενες αλλαγές που περιεγράφηκαν παραπάνω μπορούν να προωθήσουν την αντοχή είναι να τις δούμε ως δημιουργώντας περιουσιακά στοιχεία που διευκολύνουν τη μετάβαση στην νεαρή ενηλικίωση. Με άλλα λόγια, είναι δυνατή η συσσώρευση ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου κατά την εφηβική ηλικία, η οποία καθιστά δυνατή τη μετάβαση στην νεανική ηλικία και την ανισότητα από την αντικοινωνική δραστηριότητα (2004: 226).

Αυτό παρέχει ένα πλαίσιο για την αξιολόγηση των επιπτώσεων των νομικών κυρώσεων και των παρεμβάσεων στον δράστη - υποστηρίζουν τη συσσώρευση ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου ή το εμποδίζουν; - και για το σχεδιασμό αποτελεσματικότερων κυρώσεων και παρεμβάσεων. Σε μια μεταγενέστερη εργασία, η οποία αναφέρθηκε σε μια μελέτη μεγάλης κλίμακας που περιελάμβανε σημαντικά άτομα ηλικίας 18-22 ετών, τρεις από την ίδια ομάδα μελετητών που συμμετείχαν στην ανασκόπηση Mulvey et al επικεντρώνονται πιο συγκεκριμένα στη σημασία των ψυχοκοινωνικών παραγόντων στην ανισότητα (Monahan et al 2009). Προσδιορίζουν τους παράγοντες που εξηγούν τη διάκριση μεταξύ των κατηγοριών της «περιορισμένης εφηβείας» και της «πορείας ζωής» του Moffitt που υποστηρίζουν ότι η ανισότητα από την αντικοινωνική συμπεριφορά στις ΑΑ οφείλεται στην αύξηση της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας και ότι οι LCP που συνεχίζουν να προσβάλλουν ως ενήλικες δεν βιώνουν τις κανονιστικές αυξήσεις στην ψυχοκοινωνική ωριμότητα που συνήθως λαμβάνουν χώρα καθώς τα άτομα ωριμάζουν στην ενηλικίωση » (Monahan κ.ά. 2009: 1656). Πιο ολοκληρωτικά, διαπίστωσαν ότι:

Τα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης στην ψυχοκοινωνική ωριμότητα από την εφηβεία μέχρι την πρώιμη ενηλικίωση, ειδικά σε σχέση με τον έλεγχο των παρορμήσεων και την καταστολή της επιθετικότητας, διακρίθηκαν μεταξύ των ατόμων που ακολούθησαν διαφορετικές τροχιές αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Σε σύγκριση με άτομα που απέκλεισαν από αντικοινωνική συμπεριφορά, οι νέοι που επέμεναν στη αντικοινωνική συμπεριφορά παρουσίασε ελλείμματα σε στοιχεία ψυχοκοινωνικής ωριμότητας, ιδιαίτερα στον έλεγχο των παρορμήσεων, στην καταστολή της επιθετικότητας και στο μελλοντικό προσανατολισμό (2009: 1654).

Αυτό υπονοεί ότι η ιδιοσυγκρασία (έλεγχος ώθησης και καταστολή της επιθετικότητας) είναι ο βασικός δείκτης της αντοχής. Πράγματι, οι νεαροί που βρέθηκαν να επιμένουν σε αντικοινωνική συμπεριφορά μέχρι την ενηλικίωση, βρέθηκαν «να γίνονται λιγότερο εύκρατοι καθώς μεγαλώνουν» (ibid: 1665). Επιπρόσθετα, ενώ εκείνοι που προσβάλλουν την πρώιμη εφηβεία και στη συνέχεια αποθάρρυναν την εφηβεία είχαν μια ιδιαίτερα έντονη αύξηση στην εξαθλίωση κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου,

εκείνοι των οποίων τα πρότυπα παραβίασης ήταν πιο σταθερά κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, δεν είχαν τέτοια αύξηση στην εξισορρόπηση. Αυτή η προσέγγιση στην κατανόηση της ανισότητας φαίνεται να παρέχει κάποια θεωρητική δικαιολογία για την ιδέα της «αύξησης της εγκληματικότητας» που επηρέασε τις πολιτικές εκστρατείας νεολαίας της δεκαετίας του '80 και τις αρχές της δεκαετίας του '90 στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά με τον πιο έντονο εννοιολογικό παράγοντα « βασικό παράγοντα αλλαγής.

Η μελέτη του Sheffield Desistance είναι μια σημαντική και ουσιαστική βρετανική μελέτη της ανισότητας μεταξύ των νέων ανδρών. Τα πρώτα ευρήματα που αναφέρθηκαν από τους Bottoms και Shapland (2011) υποστηρίζουν ευρέως τα συμπεράσματα του Mulvey et al (2004), που αναφέρθηκαν παραπάνω, σχετικά με τη σημασία του ανθρώπινου και του κοινωνικού κεφαλαίου στη στήριξη των ατομικών κινήσεων προς την ανισότητα, αν και ίσως περισσότερη έμφαση στη σημασία σε μεμονωμένη υπηρεσία, δηλαδή την κατανόηση του ατόμου για τον εαυτό του και την ανταπόκρισή του στις ευκαιρίες για αλλαγή. Είναι σημαντικό να υποστηρίξουμε, βάσει των στοιχείων που προκύπτουν από τη μελέτη, ότι η ανισότητα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μια βαθμιαία και συχνά ταπεινωτική διαδικασία, παρά μια ξαφνική αλλαγή σε συμπεριφορές. Η μελέτη τους προτείνει ένα «διαλογικό» μοντέλο των πρώτων σταδίων της ανισότητας μεταξύ ανδρών παραβατών νεαρών ενηλίκων, το οποίο παρουσιάζει μια σύνθετη εικόνα της συνεχιζόμενης σημασίας της εγκληματικής ιστορίας και των συνηθειών και της ανισότητας που δημιουργεί δυνατότητες νέας απασχόλησης και προσωπικών δεσμών, αλλά όλες μαζί από τον ατομικό πράκτορα, ο οποίος πρέπει να προσπαθήσει να διαπραγματευτεί έναν νέο τρόπο ζωής, τις συνήθειες του παρελθόντος με την υποστήριξη όσων επιθυμούν και μπορούν να δρουν ως «σημαντικοί άλλοι» (συμπεριλαμβανομένων, με ενδιαφέρον, οι γονείς), όλα μέσα σε ένα μεταβαλλόμενο κοινωνικό πλαίσιο (Bottoms and Shapland 2011: 70). Οι συνέπειες αυτής της μελέτης για το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης εξακολουθούν να αναπτύσσονται, αλλά οι πιθανοί υποστηρικτικοί ρόλοι προτείνονται από το συμπέρασμα ότι «η ζωντανή εμπειρία της ανισότητας είναι πρωτίστως μια διαδικασία εκμάθησης νέων τρόπων ζωής στην κοινότητα» (ibid: 70).

Ένα σημαντικό στοιχείο της θεωρητικής προοπτικής που υιοθετήθηκε από τους Bottoms και Shapland είναι η ιδέα του ατόμου να αναπτύξει μια αίσθηση του οργανισμού που είναι προσανατολισμένη προς την ανισότητα και καθοδηγείται από «γνωστικές μεταμορφώσεις» στην κατανόηση του ατόμου για τον εαυτό του και τη δέσμευσή του στο κοινωνικό περιβάλλον. Αυτή η προοπτική προέρχεται από τον Giordano et al (2002), η οποία είναι μια σημαντική μελέτη στο ότι επικεντρώνεται κυρίως στην ανισότητα μεταξύ νεαρών γυναικών παραβατών (αν και σε αμερικανικό πλαίσιο). Ενώ οι ερωτηθέντες άνδρες και γυναίκες στη μελέτη συμμερίζονται παρόμοιες εμπειρίες προσπαθώντας να εγκαταλείψουν σε κοινωνικές καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα στέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού, οι συγγραφείς επισημαίνουν ορισμένες διαφορές μεταξύ των φύλων, συμπεριλαμβανομένων δηλώσεων γυναικών που υπογραμμίζουν θρησκευτικούς μετασχηματισμούς και τη σημασία των παιδιών τους ως καταλύτες για την αλλαγή (οι άνδρες έδωσαν περισσότερη έμφαση στις φυλακές ή τις εμπειρίες θεραπείας και σε γενικότερες οικογενειακές σχέσεις). Οι Giordano et al σημειώνουν επίσης ότι πολλές γυναίκες που κατόρθωσαν να σταματήσουν να προσβάλλουν με τη δημιουργία νέων ειδών (όπως το «παιδί του Θεού» ή «καλή σύζυγος»), είχαν χρησιμοποιήσει την υπηρεσία τους «μόνο για να μπερδευτούν σε συνθήκες ζωής που θα μπορούσαν να χαρακτηρίζονται ως εξαιρετικά κατασταλτικές και να μην έχουν κανένα μέσο να γίνουν οικονομικά αυτοσυντηρούμενα / ανεξάρτητα »(2002: 1063). Αυτό υποδηλώνει ότι θα πρέπει να είμαστε δύσπιστοι στο να βλέπουμε την ανισότητα από την προσβολή, καθώςον αναγκαστικά επισημαίνουμε μια εντελώς θετική εμπειρία αλλαγής ζωής εάν δεν συνοδεύονται από άλλα είδη μετασχηματισμών.

Μια προσέγγιση που παρέχει ένα περαιτέρω τρόπο σκέψης σχετικά με τη σχέση μεταξύ ωριμότητας και ανισότητας μεταξύ νεαρών παραβατών και που φαίνεται να χτυπά με τα ευρήματα των Bottoms και Shapland (2011), βασίζεται στην έννοια της γενεσιμότητας (Maruna et al 2004). Η προσέγγιση ξεκινά από τη θέση ότι οι περισσότεροι νεαροί παραβάτες (η ομάδα AL) αρχίζουν να εγκαταλείπουν την εγκληματικότητα στις αρχές της δεκαετίας του '20, εν μέρει μέσω της επιρροής άτυπων κοινωνικών θεσμών όπως η απασχόληση, ο γάμος και οι οικογενειακοί δεσμοί και προτείνει τρόπους υποστήριξης τέτοιων θεσμών . Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις

συνήθεις παρεμβάσεις του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, όπως η φυλακή, οι οποίες λειτουργούν για να υπονομεύουν τις προοπτικές της θετικής συμμετοχής των παραβατών στην οικογενειακή ζωή, στις σχέσεις φροντίδας, στις επικοδομητικές δραστηριότητες κ.ο.κ. Η γενναιότητα προτείνεται ως προσωπική ικανότητα ή προσανατολισμός που μπορεί να προσφέρει εστίαση για τη θετική υποστήριξη των παραβατών. Ορίζεται ως: Η ανησυχία και η δέσμευση για την προώθηση της επόμενης γενιάς, η οποία εκδηλώνεται μέσω της γονικής μέριμνας, της διδασκαλίας, της καθοδήγησης και της παραγωγής προϊόντων και αποτελεσμάτων που αποσκοπούν να ωφελήσουν τη νεολαία και να προωθήσουν την ανάπτυξη και την ευημερία των ατόμων και των κοινωνικών συστημάτων που θα ξεπεράσουν τον εαυτό de St. Aubin, 2018, που αναφέρεται στο Maruna et al 2004: 132).

Η γενναιοδωρία φαίνεται να αναπτύσσεται ταυτόχρονα καθώς η εγκληματική συμπεριφορά αρχίζει να διαχέεται και συνεπώς μπορεί να συνδεθεί με την επίτευξη ωριμότητας (αν και αυτή η συσχέτιση δεν γίνεται ρητά στη βιβλιογραφία που εξετάζεται εδώ). Θεωρείται ότι «γεμίζει ένα συγκεκριμένο κενό», παρέχοντας «μια αίσθηση του σκοπού και της σημασίας», μια πιθανότητα λύτρωσης και νομιμοποίηση των ισχυρισμών ότι έχουν αλλάξει συμπεριφορά και συμπεριφορά (Maruna et al 2004: 133). Το αποτέλεσμα του είναι να φανεί η εγκληματική συμπεριφορά άσκοπο (ο ρόλος του στη δημιουργία της αρρενωπότητας ή της σκληρότητας ενός ατόμου δεν χρειάζεται πια) ή αλλιώς υπερβολικά επικίνδυνος με την έννοια ότι θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη γενετική αυτοδιάθεση του ατόμου» (ibid: 133). Η γενναιοδωρία μπορεί να λάβει τη μορφή διαφόρων δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στη μείωση των παραβιάσεων: (εθελοντική εργασία / συμμετοχή των πολιτών ενεργώντας με την επιθυμία να βεβαιωθούμε ότι οι άλλοι δεν ακολουθούν το ίδιο μονοπάτι - για παράδειγμα, χρησιμοποιώντας τις δικές τους ιστορίες ζωής για να πείσουν τους άλλους από το έγκλημα.

Η Maruna et al απευθύνεται άμεσα στον ρόλο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, ιδίως της φυλακής, σε σχέση με τέτοιες δραστηριότητες : Αν η γενναιοδωρία συνδέεται πράγματι με τη μειωμένη εγκληματική συμπεριφορά, φαίνεται λογικό ότι το

διορθωτικό σύστημα θα μπορούσε να αναζητήσει κάθε ευκαιρία, στη συνέχεια, να υποστηρίξει και να επιταχύνει την ανάπτυξη αυτών των επιθυμιών μεταξύ των πελατών του (2004: 137).

Αυτό προϋποθέτει, όπως προτείνουν, την υιοθέτηση μιας προσέγγισης που βασίζεται στη δύναμη της αποκατάστασης με τους παραβάτες: «Η προσέγγιση που βασίζεται στη δύναμη δεν ζητάει ποια είναι τα ελλείμματα ενός ατόμου, αλλά μάλλον ποιες θετικές συνεισφορές μπορεί να κάνει ο άνθρωπος» (2004: 140). Τέτοιες συνεισφορές μπορεί να περιλαμβάνουν:

Κοινωνική υπηρεσία - υπάρχουν στοιχεία που μπορούν να βοηθήσουν στην «ηθική ανάπτυξη και την προσωπική

αν και δεν βασίζεται στην πρόθεση να είναι ανόητη και επίπονη, αλλά μάλλον οικειοθελώς συμφωνημένη, προκλητική και ορατή στην κοινότητα - παραδείγματα από τις ΗΠΑ που έχουν προσληφθεί φυλακισμένοι περιλαμβάνουν: καταπολέμηση δασικών πυρκαγιών · φροντίδα ανακούφισης.

Συμμετοχή στις κοινωνίες αλληλοβοήθειας για την υποστήριξη της ανάκτησης άλλων, όπως οι Ανώνυμοι Αλκοολικοί και Ανώνυμοι Ναρκωτικών .

Ενθάρρυνση της ενεργού γονικής μέριμνας ενώ βρίσκεται στη φυλακή, συμπεριλαμβανομένων προγραμμάτων γονικής μέριμνας. Αυτό θεωρείται ότι παρέχει ένα «δίκτυο γεφύρωσης» για την αποκατάσταση, αντί να θέτει τον γονέα ως μια περαιτέρω πρόκληση που δεν είναι προετοιμασμένη για έναν πρώην φυλακισμένο .

Οι συγγραφείς σημειώνουν ότι αυτή η προσέγγιση πρέπει να είναι μια «αμφίδρομη διαδικασία» στο ότι «ο πρώην καταδικασθείς πρέπει να είναι πρόθυμος να συνεισφέρει και η κοινωνία (ή τουλάχιστον οι γενετικές υποκοιλοτύρες μέσα στην κοινωνία) πρέπει να είναι διατεθειμένη να δεχτεί και να αναγνωρίσει συνεισφορά και, συνεπώς, να επαναλάβει τον καταδικασθέντα. » (2004: 146).

2.9 Αξιολόγηση της ωριμότητας στην Ποινική Δικαιοσύνη

Όπως θα καταστεί προφανές από μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας που συζητείται στην παρούσα εργασία, η ανάπτυξη εργαλείων που μπορούν να παράσχουν μια οριστική εκτίμηση της ωριμότητας ενός ατομικού δράστη στο πλαίσιο δικαστικών διαδικασιών είναι εξαιρετικά δύσκολη. Η "ωριμότητα" είναι ένα πολύ περίπλοκο εννοιολογικό κατασκεύασμα του οποίου το νόημα δεν διευθετείται ούτε σε εκείνες τις ερευνητικές βιβλιογραφίες που το κάνουν εκτεταμένη χρήση. Επιπλέον, περιέχει ισχυρά κανονιστικά στοιχεία που ενδέχεται να υπονομεύσουν τις προσπάθειες να καταστούν αντικειμενικά μετρήσιμες. Έτσι, σε μια αμερικανική μελέτη ψυχολόγων που ειδικεύονται στη διεξαγωγή αξιολογήσεων της ικανότητας των νεαρών παραβατών να δικαστούν, «Οι πεποιθήσεις και οι πρακτικές σχετικά με την αξιολόγηση και η επίδραση της ωριμότητας, καθώς σχετίζεται με την ικανότητα, μεταβλήθηκε δραματικά μεταξύ των ερωτηθέντων» (Ryba et al 2003: 23). Η ίδια η βιβλιογραφία της ψυχολογικής έρευνας χρησιμοποιεί μια τεράστια ποικιλία ζυγών και άλλων οργάνων για τη μέτρηση των πτυχών της ωριμότητας και συχνά τα μέσα ποικίλλουν μεταξύ των μελετών, καθιστώντας τις συγκρίσεις δύσκολες. Μια μελέτη που εξετάζει την εγκυρότητα, την αξιοπιστία και τη διοικητική ευκολία χρήσης ορισμένων από τις κλίμακες ψυχολογικής αξιολόγησης που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση των πτυχών της ωριμότητας συνεπάγεται ότι είναι απαραίτητα πολλά διαφορετικά μέσα για την πλήρη αξιολόγηση της ατομικής ωριμότητας και ότι ορισμένα από αυτά είναι πολύ μακρά και απαιτούν τη χρήση (Soderstrom et al 2001).

Για αυτήν την ανασκόπηση, δεν επιχειρήσαμε να εξετάσουμε περαιτέρω την καταλληλότητα οποιουδήποτε μέσου αξιολόγησης της ψυχολογικής έρευνας για την πιθανή πρακτική χρήση τους σε διαδικασίες ποινικής δικαιοσύνης (μερικές από αυτές θα χρησιμοποιηθούν βέβαια από βρετανούς ψυχολόγους που ασχολούνται με εγκληματολογικές εργασίες). Αντίθετα, εστιάζουμε σε επίσημα εργαλεία αξιολόγησης που σήμερα χρησιμοποιούνται ευρέως στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης στην Αγγλία και την Ουαλία και στις ΗΠΑ και η ιδιαίτερη σημασία τους για την αξιολόγηση της ωριμότητας.

Κεφάλαιο 3^ο : Μεθοδολογία

3.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των ελευθεριών των ενηλίκων με ηλικιακή ανωριμότητα εντός κι εκτός ιδρύματος, των προσδοκιών και των ονείρων τους για το μέλλον τους.

Ειδικότερα τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

- 1) Τι προσδοκίες και όνειρα έχουν τα παιδιά με ηλικιακή ανωριμότητα για το μέλλον;
- 2) Τι ορίζουν ως ελευθερία;
- 3) Το ίδρυμα διαμονής, τι επιρροή έχει στις ελευθερίες τους;
- 4) Ποια είναι η σχέση τους με τους εκπαιδευτικούς του ιδρύματος;

3.2 Δείγμα έρευνας

Η ποιοτική έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Κέντρο Αποκατάστασης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Κ.Α.Α. Μ.Ε.Α) στην πόλη των Σερρών. Η επιλογή του συγκεκριμένου φορέα βοήθησε στην άντληση πληροφοριών και στοιχείων, καθώς παρέχει την διαμονή σε άτομα με ήπιες Ειδικές Ανάγκες. Το δείγμα της έρευνας ήταν 7 άτομα στον αριθμό, με δύο εκπαιδευτικούς και πέντε άτομα με ηλικιακή ανωριμότητα του ιδρύματος. Ειδικότερα, δύο συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με έναν εκπαιδευτικό Μουσικής και έναν Φυσικής Αγωγής. Οι συνεντεύξεις με τα παιδιά του ιδρύματος συντελέστηκαν τις περισσότερες φορές με την παρουσία του εκπαιδευτικού της Μουσικής που κατεύθυνε την συζήτηση. Το φύλο των παιδιών ήταν 6 αγόρια και 1 κορίτσι, και η ηλικιακή ομάδα από 18 έως 39 ετών. Ένας εκ των παιδιών δεν θέλησε να ηχογραφηθεί η συνέντευξή του. Τα παιδιά του ιδρύματος είχαν εμπειρίες από την διαμονή τους σε άλλους φορείς και οι συνεντεύξεις μαζί τους είχαν ενδιαφέρον και επίκεντρο αποτέλεσε η ελευθερία και οι προσδοκίες τους.

3.3 Μεθοδολογικό εργαλείο

Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την άντληση των πληροφοριών αναφορικά με την έρευνα ήταν η συνέντευξη. Όπως υποστηρίζουν οι Cannell & Kahn (1968), η συνέντευξη συντίθεται από την συζήτηση δύο ατόμων με απώτερο σκοπό την απόκτηση χρήσιμων πληροφοριών για το υπό έρευνα θέμα, με την ερμηνεία τους. Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκε η μη-δομημένη ή ελεύθερη συνέντευξη λόγω της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας των ερωτώμενων, για την εξασφάλιση των απαιτούμενων στοιχείων με την παροχή της αναγκαίας ελευθερίας. Έτσι, εξασφαλίζεται η άμεση και προσωπική επαφή, αναπτύσσεται οικειότητα, παρέχει ευκαιρίες για διευκρίνιση και διερεύνηση του ερευνητικού θέματος.

Οι συνεντεύξεις ήταν ατομικές με διάρκεια 15 έως 20 λεπτών και έλαβαν χώρα σε συγκεκριμένη αίθουσα του ιδρύματος με την παρουσία τις περισσότερες φορές του καθηγητή της Μουσικής. Η διαδικασία της συνέντευξης ηχογραφήθηκε με την χρησιμοποίηση μαγνητοφώνου και η συζήτηση ήταν ελεύθερη αναφορικά με τις προσδοκίες, τις ελευθερίες και τα όνειρα των παιδιών του ιδρύματος.

Το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης:

1. Πες μας λίγα πράγματα για τον εαυτό σου.
2. Σου αρέσει στο ίδρυμα;
3. Έχεις καλές σχέσεις με τα υπόλοιπα παιδιά;
4. Ποια είναι τα όνειρά σου για το μέλλον;
5. Τι είναι για σένα ελευθερία;
6. Νιώθεις ελεύθερος/η στο κέντρο αποκατάστασης;
7. Πού είναι το δωμάτιο σου;
8. Ποια είναι τα ενδιαφέροντα σου;
9. Ποιες μέρες μπορείς να βγεις έξω από το ίδρυμα;
10. Πως ονειρεύεσαι το σπίτι σου;
11. Τι σου λείπει περισσότερο στο ίδρυμα;
12. Τι επάγγελμα θα ήθελες να κάνεις;
13. Είσαι ευτυχισμένος/ή;
14. Έχεις καλή σχέση με τους καθηγητές σου;

3.4 Ανάλυση συνεντεύξεων/ προσωπικές εντυπώσεις και σχόλια

Το γεγονός που με παρακίνησε να επιλέξω αυτό το θέμα για έρευνα είναι το πόσο ιδιαίτερη είναι η συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων. Λόγω της ήπιας ιδιαιτερότητας τους έχουν απόλυτη επίγνωση της ζωής τους, των πράξεων τόσο των δικών τους αλλά και των γύρω τους και το αντίκτυπο αυτών. Το διαφορετικό τους κομμάτι είναι ότι ενώ είναι άνθρωποι ενήλικες, το μυαλό τους είναι σαν μικρού παιδιού γι αυτό και όλα τα αντιμετωπίζουν και τα σκέφτονται διαφορετικά από έναν πλήρως σώφρονα ενήλικα.

Ακούγοντας τη λέξη ίδρυμα και ξέροντας ότι θα συναντήσω άτομα τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας περίμενα να συναντήσω κάτι τελείως διαφορετικό από αυτό που εν τέλει συνάντησα. Μετά την αίτηση μου, αρκετή αναμονή και κάποια γραφειοκρατικά εμπόδια μου δόθηκε η άδεια. Το πρώτο πράγμα που μου έκανε εντύπωση ήταν ο ορθάνοιχτη καγκελόπορτα, το οποίο σήμαινε ότι οι τρόφιμοι θα μπορούσαν να βγουν εκτός των εγκαταστάσεων χωρίς να το ξέρει κανείς. Μπήκα και ήρθα αντιμέτωπη με μια ηρεμία που περιμένεις να μη συνάδει με ένα ίδρυμα. Μετά από μια σύντομη συνάντηση με τη διευθύντρια, απευθύνθηκα στον κοινωνικό λειτουργό από τον οποίο έμαθα για το ίδρυμα και παρακινήθηκα για την έρευνα. Έγινε μια σύντομη ξενάγηση και στη συνέχεια σιγά σιγά η γνωριμία με τους τροφίμους.

Η αντιμετώπιση που είχα ήταν σαν σε νηπιαγωγείο. Ήμουν το κάτι καινούργιο που ήθελαν να επεξεργαστούν. Ήθελαν να μου δείξουν και να μου πουν πράγματα. Μου έδειξαν συμπάθεια και ενθουσιασμό και αγάπη, όλα με τον αγνό τρόπο ενός μικρού παιδιού. Μου εκμυστηρεύτηκαν μυστικά τους! Παρόλα αυτά έχουν πλήρη επίγνωση του τι γίνεται γύρω τους και το αντιμετωπίζουν ανάλογα. Οι περισσότεροι από αυτούς βγαίνουν από το ίδρυμα για βόλτα, καφέ και αθλήματα και κάποιοι μάλιστα φεύγουν και πολυήμερες διακοπές μόνοι τους. Είναι τόσο καλή και μελετημένη η δουλειά των εργαζομένων που οι τρόφιμοι δεν το νιώθουν το ίδρυμα σαν φυλακή ή ένα είδος κέντρου αποκατάστασης αλλά σαν σπίτι τους στο οποίο κάνουν όσα θέλουν κι έχουν και την ελευθερία του έξω. Η πόρτα που είναι ανοιχτή παίζει μεγαλύτερο ρόλο από ό,τι νόμιζα. Είναι τρόπος να τους δείξουν οι εργαζόμενοι την εμπιστοσύνη που τους έχουν και να νιώθουν και οι ίδιοι πιο ελεύθεροι.

Το τελευταίο γεγονός που μου έχει χαραχθεί είναι τα όνειρα αυτών των παιδιών. Τα δικά τους όνειρα είναι τα απλά πράγματα που οι υπόλοιποι θεωρούμε δεδομένα. Τα

δικά μας όνειρα είναι ένα μεγάλο αμάξι ή ένα μακρινό ταξίδι, ενώ τα δικά του είναι ένα απλό σπίτι, μια δουλεία και η δημιουργία μιας οικογένειας. Αυτά που στον κοινό πληθυσμό είναι οι βασικοί τους στόχοι που θεωρούνται δεδομένοι ότι θα γίνουν είναι τα, πολλές φορές ακατόρθωτα, όνειρα των ανθρώπων αυτών.

Η πρώτη συνέντευξη, λοιπόν, πραγματοποιήθηκε με τον καθηγητή της Μουσικής, ο οποίος εργάζεται αρκετά χρόνια στην Ειδική Αγωγή, με εμπειρία και κατάρτιση σε αυτόν τον τομέα. Ο ίδιος επεσήμανε πως απαραίτητο στοιχείο για την ενασχόληση με αυτόν τον εκπαιδευτικό κλάδο είναι ο συνδυασμός της αγάπης για τα παιδιά με την απαραίτητη γνώση και κατάρτιση. Η ανάπτυξη σχέσεων με τα παιδιά δημιουργεί ένα συναισθηματικό δέσιμο. Τόνισε πως η ελευθερία των ατόμων εντοπίζεται στην επαφή με άτομα εκτός του ιδρύματος, στην επικοινωνία και στην δημιουργία ενός καλύτερου μέλλοντος, με την δημιουργία οικογένειας και έχοντας το δικό τους σπίτι.

Η δεύτερη συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με τον καθηγητή Φυσικής Αγωγής, ο οποίος έχει μικρότερη επαγγελματική εμπειρία με άτομα με ειδικές ανάγκες. Ο ίδιος ανέφερε πως τα παιδιά έχουν δημιουργήσει πολύ καλές σχέσεις μαζί του, αναζητούν την επικοινωνία και εκφράζουν τον ενθουσιασμό τους στα αθλήματα. Ωστόσο, η έλλειψη των κατάλληλων μηχανημάτων για την βελτίωση της φυσικής κατάστασης των ατόμων με κινητικά προβλήματα είναι ένα δύσκολο σημείο.

Αναφορικά, με τις συνεντεύξεις των παιδιών οι προσδοκίες και τα όνειρα τους ήταν η δημιουργία μιας οικογένειας και η απόκτηση του δικού τους προσωπικού χώρου. Ένα σπίτι, ένας δικός τους χώρος, ένας κήπος, μια εργασία είναι πράγματα που θα τους παρείχαν την ανεξαρτησία και την ελευθερία τους. Οι περισσότερες ώρες εκτός ιδρύματος ήταν ένα κοινό σημείο συμφωνίας τους για να κάνουν οτιδήποτε θέλουν. Η προσωπική επαφή με το οικογενειακό τους περιβάλλον είναι κάτι που τους λείπει και η δημιουργία μιας διαπροσωπικής σχέσης θα ήταν κάτι που θα τους παρείχε χαρά και θα ένιωθαν ελεύθεροι. Μια ζωή έξω από το ίδρυμα θα ήταν ιδανική, αλλά ο αυτός ο χώρος τους παρέχει ασφάλεια, με την φροντίδα του διεπιστημονικού προσωπικού και τις δραστηριότητες που περιλαμβάνει. Η ανεξαρτησία και μια ελεύθερη ζωή είναι ένα όνειρο που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν, δημιουργώντας έναν δικό τους νέο κόσμο.

3.5 Απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων

Η συνέντευξη αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο για την συλλογή πληροφοριών και συγκεκριμένων στοιχείων αναφορικά με ένα συγκεκριμένο θέμα. Η καταγραφή των πληροφοριών συντελείται μέσω της καταγραφής σε μαγνητόφωνο ή την δημιουργία σημειώσεων ελεύθερης μορφής (Bogdan et al, 1986).

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με την συμμετοχή εννέα προσώπων αναφορικά με τις ελευθερίες των ενηλίκων με ηλικιακή ανωριμότητα εντός κι εκτός ιδρύματος και οι προσδοκίες, αλλά και τα όνειρα τους για το μέλλον. Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε η ηχογράφηση με την αξιοποίηση μαγνητοφώνου. Για την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω αναγκαία σύμβολα.

Σύμβολο	Ερμηνεία
(ό,τι αναφέρεται σε παρένθεση)	Υλικό που δεν ακούγεται καλά
(.)	Μικρή παύση
(..)	Μεγάλο διάστημα παύσης
[	Κάποιος διακόπτει τον άλλον
Λέξεις με κεφαλαία	Εκφωνούνται με δυνατότερο ήχο
Λέξεις με υπογράμμιση	Εκφωνούνται με έμφαση

Διευκρινίσεις

Οι συνεντεύξεις είναι απόρρητες γι' αυτό και χρησιμοποιούνται τα αρχικά γράμματα των ονομάτων των συνεντευξιζόμενων. Το γράμμα Χ. Είναι το αρχικό του δικού μου ονόματος, ενώ τα υπόλοιπα τα αρχικά γράμματα των ονομάτων των εκπαιδευτικών και των παιδιών που διαμένουν στο ίδρυμα. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται στο ίδρυμα και με τα παιδιά.

Συνεντεύξεις εκπαιδευτικών

1^η Συνέντευξη: Π.Γ (Καθηγητής Μουσικής)

Χ: Τι τους λείπει;

Π: Τους λείπει το αύριο, έχουν μια μορφή ιδρυματοποίησης και τους λείπει αυτού που λέμε εξατομίκευση, δηλαδή να είναι ο καθένας ξεχωριστός. Τι ωραία θα ήταν να είχε ο καθένας το δωμάτιο του, χωρίς συγκατάκο. Θα ήταν εφικτό; Ε, είναι η μικρή ελευθερία, ας την ονομάσουμε η μικρή καθημερινή ελευθερία. Σίγουρα, τους λείπει. Δηλαδή, φαντάσου εγώ μπορώ μια μέρα να φύγω από το σπίτι μου και να γυρίσω στις δύο η ώρα τη νύχτα, εδώ δεν γίνεται αυτό, δεν μπορεί να γίνει. Φαντάσου πόσες λίγες φορές, μια, δυο φορές την εβδομάδα βγαίνουν.

Χ: Είναι το μεγάλο τους παράπονο αυτό.

Π: Αυτό τους λείπει και το άλλο είναι ότι αλλάζουνε πάρα πολύ συχνά πρόσωπα αναφοράς. Φαντάσου ότι εγώ μπορέι να πάρω μια μετάθεση και να φύγω και να μην με ξαναδούν ποτέ.

Χ: Και να 'ρθει άλλος στην θέση σας.

Π: Ενώ μέχρι στιγμής είμαι ένα πρόσωπο αναφοράς για πολλά παιδιά. Αυτές οι αιφνίδιες απομακρύνσεις και το αιφνίδιο πένθος ότι ξαφνικά ένας άνθρωπος πολύ κοντινός τους φεύγει και χάνεται. Σίγουρα τους λείπουνε τα χρήματα, δεν έχουν οικονομική ανεξαρτησία. Δηλαδή ένα ευρώ μέσα στο ίδρυμα, είναι ισάξιο με πενήντα ευρώ έξω από το ίδρυμα

Π: Κατάλαβες;

X: Ναι, ναι. Για να νιώθουν.

Π: Νομίζω το διαδίκτυο τους λείπει, η επικοινωνία και ανεξαρτησία, η οποία και πολλές φορές νιώθω λειτουργούσε υπερβολικά, λες και είμαστε στρατός. Εσύ το είπες κατασκήνωση, αλλά εγώ το βλέπω και σαν στρατό, δηλαδή πολλές διαταγές, πολλές εντολές.

X: Δεν χρειάζονται όμως και αυτά;

Π: Όχι θα μπορούσε να γίνουν πιο ήπια νομίζω.

X: Ωραία.

Π: Αυτό. Το άλλο είναι ότι τα ιδρύματα έχουν γεμίσει με κόσμο που είναι παντελώς ανεκπαιδευτος. Έχουμε πολλοί καλά στελέχη, έχουμε ανθρώπους εκπαιδευμένους, οι οποίοι πραγματικά έχουν μορφωθεί, έχουν εκπαιδευτεί και έχουν δώσει όλο τους το είναι για την εξειδίκευση και την γνώση πάνω στο αντικείμενο και υπάρχει και μια κληρονομιά από το παλαιό δημόσιο, ας το πούμε οι οποίοι είναι άνθρωποι που δεν έχουν την παραμικρή τριβή την τριβή και την γνώση με το αντικείμενο. Ξερείς το μεγαλύτερο λάθος στα ιδρύματα είναι να θεωρείς ότι χρειάζεται αγάπη και υπομονή. Δεν χρειάζεται αγάπη και υπομονή, χρειάζεται γνώση.

X: Για αρχή.

Π: Δηλαδή φαντάζεσαι να πας σε ένα χειρουργό και να του πεις χειρουργείστε με, με αγάπη και υπομονή, πρέπει να ξέρει τι κάνει. Αυτό το πράγμα εδώ πέρα δεν μπορούν να το δουν εύκολα. Επειδή, εδώ δεν ασχολούμαστε με το σώμα και δεν φαίνεται τεχνικά η ικανότητα ή η ανικανότητά μας καταλήγουμε όλοι να νομίζουμε ότι είμαστε απλώς πολύ καλοί άνθρωποι. Όχι, εγώ έχω γνωρίσει πολύ κακούς ανθρώπους σε ιδρύματα και πολύ καλούς. Χρειάζεται γνώση, εμπειρία και εκπαίδευση.

X: Είναι λίγο συνδυασμός. Σίγουρα.

Π: Καταστρέφει την προοπτική του ιδρύματος, αλλά έτσι είναι.

X: Νομίζω λίγο συνδυαστικά, γιατί και να έχεις πολλές γνώσεις και να είσαι ένας ψυχρός άνθρωπος.

Π: Ναι, δεν μπορείς να είσαι ψυχρός.

X: Δεν μπορείς να είσαι ψυχρός και να μπορείς να βοηθήσεις.

Π: Τα παιδιά φιλιώνουνε μαζί σου και είναι διαρκώς γύρω σου.

X: Αυτό το κατάλαβα. Όλοι με ρωτάνε, πότε θα ξανάρθω.

Π: Ε, να αυτό που λες εσύ. Πόσο επώδυνο είναι για τα παιδιά, που ξαφνικά θα σε χάσουνε. Είναι επώδυνο, από την άλλη είναι ωραία εργασιακή εμπειρία.

X: Εμένα μου έκανε εντύπωση που μου ανοίγονται κατευθείαν. Με ρωτήσαν άμα θα μιλήσουμε, με ψάχνουνε. Με το που ήρθα με ρωτήσαν, αν θα ξανάρθω. Δεν το περίμενα. Ήξερα ότι θα ήταν φιλικοί. Δεν το περίμενα.

Π: Είναι σαν πυγολαμπίδα, τους δίνεις λίγο φως έτσι.

X: Ναι. Ήρθα τρεις φορές και σήμερα είναι λες και είμαι εδώ μήνες.

Π: Ε, αυτό δείχνει ότι τα παιδιά έχουν ανάγκη από μια επικοινωνία, μια επικοινωνία παρθένα, αδιάβλητη.

X: Να σας πω κάτι, όχι μόνο τα παιδιά. Καμιά φορά όλοι το χρειαζόμαστε. Καμιά φορά κι εσύ το χρειάζεσαι. Επειδή, είναι ακριβώς κάτι τελείως αγνό.

Π: Σε αλλοιώνει όλη η ζωή μέσα σε μια κλειστή ζωή, σε κάνει διαφορετικό άνθρωπο. Ωστόσο, εγώ θα έλεγα ότι θα πρέπει να είναι πιο οριοθετημένη. Αν έχουμε δύο, τρία χρόνια σε μια κλειστή δομή, μετά να κάνουμε κάτι άλλο. Είναι έντονο το φορτίο και το βάρος σε αυτήν την εργασία. Χαίρομαι πάντως που το βλέπεις έτσι. Εύχομαι να σου δοθεί και ευκαιρία εργασιακά.

X: Καταρχάς όλο γι αυτό μιλάω.

Π: Άλλο, ό,τι θες. Είμαι στην διάθεσή σου.

X: Πιο πολύ ήθελα να δω την δική σας πλευρά. Γιατί εμένα τα παιδιά μου είπανε. Ωραία σε σας τα λένε, έρχονται και κάνουνε παράπονα για τις εξόδους ή τα κρατάνε. Γιατί μπορεί να λένε ότι είστε μουσικός, αλλά σας βλέπουνε σαν κάποιον ανώτερο λίγο. Μήπως φοβούνται αν πούνε τα παράπονά τους.

Π: Στα ιδρύματα δεν μένει τίποτα κρυφό, αργά ή γρήγορα και βεβαίως και για τα παιδιά, αλλά και τους υπαλλήλους. Ε, όλοι γνωρίζουμε τα πάντα για όλους αργά ή γρήγορα.

X: Σας τα λένε όμως;

Π: Όλα κινούνται λες και είμαστε στο στρατό, είναι αυτό το ράδιο αρβύλα, τώρα τι συμβαίνει. Υπάρχει περίπτωση να μας πούνε κάτι. Εσύ είσαι ο καλός, κι εσύ ο κακός. Να εμένα δεν μ' αφήνει να βγω η κυρία τάδε και θέλουν ουσιαστικά να κάνουν το «διαίρει και βασίλευε». Συνήθως τι γίνεται, κάθε παιδί έχει ένα πρόσωπο αναφοράς στον οποίο πάει και λέει τα εσώψυχά του. Δεν απαραίτητα αυτός ο ψυχολόγος, ο ειδικός παιδαγωγός ή ο ψυχίατρος. Μπορεί να είναι οποιοσδήποτε και πάει και λέει διάφορα. Βέβαια, αυτό που οφείλω να πω είναι ότι τα παιδιά έχουν αναπτύξει ένα ένστικτο και ξέρουν ποιος λέει αλήθεια ή ψέματα. Να δούνε πόσο θα αντέξεις και ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος που θα αναλάβουνε, ώστε να πάρουν από σένα αυτό που θέλουνε, στο χρόνο που θέλουνε.

X: Σε εκπαιδεύουνε.

Π: Είναι κάτι ενστικτωδώς αυτό, δηλαδή έχουνε ένα συναίσθημα στον αφρό της θάλασσας, δεν έχει βάθος, βαθαίνει σιγά, σιγά. Το θέμα είναι πως από αυτό το πράγμα, μπορούμε να πάμε σε κάτι πραγματικά δικό του. Κάτι δημιουργικό, αυτή είναι η πρόκληση και αυτό θέλει δουλειά. Πράγματι μιλάμε με τα παιδιά, πράγματι τα καταλαβαίνουμε, πράγματι λένε ψέματα. Ε, το ψέμα και η αλήθεια σε έναν άνθρωπο με νοητικούς περιορισμούς εκφράζεται διαφορετικά από ότι έχουμε συνηθίσει. Ξέρεις τι, από τη μια μεριά μπορείς να πεις ότι φέρονται σαν παιδιά πρώτης δημοτικού, από την άλλη σαν μια κυρία πενήντα ετών.

X: Ναι.

Π: Η επιδερμική αλήθεια και το ψέμα διακινούνται πολύ εύκολα. Μετά θέλει δουλειά.

X: Από ένα σημείο και μετά μπορείτε να καταλάβετε για τον καθένα τι ισχύει και τι όχι.

Π: Μπορούμε να τον στηρίξουμε προσπαθώντας να μην αποδιοργανώσει την ομάδα. Η έγνοια σε αυτές τις δουλειές είναι το άτομο, κυρίως όμως η ομάδα. Να μην δράσει αποδιοργανωτικά για την ομάδα. Γιατί πολύ εύκολα επικρατεί ένα μπάχαλο. Αλλά δεν είμαι σίγουρος ότι κάτι που θα πούνε σε σένα, θα το πούνε με την ίδια ευκολία σε μένα γιατί ξέρουν ότι εγώ μπορεί να το διακινήσω, εκτός αν θέλουν να το διακινήσω.

X: Έχει κι αυτό την λογική του.

Π: Νομίζω ότι η έννοια του θα πω κάτι εμπιστευτικά σε κάποιον και θα το κρατήσει μυστικό είναι πολύ πιο χαλαρή στα ιδρύματα κι αυτό είναι μια τραγωδία. Δηλαδή, θα έπρεπε να υπάρχει πιο έντονα η έννοια του απόρρητου και της εμπιστευτικότητας. Αλλά δεν το καταφέρνουμε πάντα.

X: Ναι, όντως.

Π: Σε σένα ξέρουν ότι δεν έχεις την άνεση να τα πεις μαζί μας. Ξέρουν ότι μας ντρέπεσαι και μας σέβεται κατά κάποιο τρόπο και αυτό τους δίνει μια ασφάλεια. Νιώθουν ότι είσαι ένα κλειστό κουτί, μπορούν να σε εμπιστευτούν.

X: Εμένα μου δείξαν ότι είμαι κάτι εκτός, κι ότι είμαι στο δικό τους επίπεδο και όχι στο δικό σας.

Π: Όχι, σαν Ειδική Παιδαγωγός. Έχεις δίκιο. Γιατί, δεν έχεις την εξουσία να δώσεις διαταγή. Το ξέρουν αυτό, ξέρουν ότι δεν μπορείς να τους περιορίσεις κι αυτό τους κάνει να σε νιώθουν πιο κοντά τους. Είναι ενδιαφέρον αυτό που λες.

X: Ότι ήρθε κάτι δικό τους.

Π: Και σου δίνει και ερευνητικές επιλογές αυτό. Μπορείς να κάνεις καλή έρευνα γιατί δεν μπορείς να χαρακτηριστείς. Στην δική μας δουλειά έχουμε μάθει, για μαθητές που είναι στην ηλικία μας, είτε πιο κοντά είναι πολύ συχνό να μας ερωτευτούν ή να εκφράσουν μια έννοια φλερτ, ωστόσο εκεί επαφίεται στο δικό σου επαγγελματισμό να βάλεις τα όρια, διότι η οποιαδήποτε αποδοχή αυτού του πράγματος είναι μια

κατάχρηση εξουσίας, που καταλήγει στην κακοποίηση, την συναισθηματική σε πρώτο βαθμό. Αλλά χρειάζεται μια οριοθέτηση κι όσο πιο έμπειρος είσαι τόσο πιο εύκολα τα χειρίζεσαι αυτά.

X: Στο δικό τους μυαλό, πώς το βλέπουν όμως;

Π: Ποιο;

X: Δηλαδή θα τους αρέσεις, επειδή σε θαυμάζουνε; Λένε ότι τους αρέσει κάποιος, αλλά πως το αισθάνονται. Φαντάζομαι όχι όπως εγώ.

Π: Εγώ νομίζω κι όπως εσύ. Έχουνε και μια αίσθηση σαρκική και συναισθηματική, κι ερωτική και πόθου και έλξης, με όλα.

X: Ναι.

Π: Ναι. Ξέρεις τι, δεν χρειάζεται να έχεις ιδιαίτερη νόηση για να ερωτευτείς έναν άνθρωπο, είναι κάτι για το οποίο είναι ανεξάρτητο της νόησης.

X: Αλλιώς θα το πω εγώ.

Π: Δεν έχουνε πολλές αναστολές . Το ερώτημα σου είναι πόσο βαθύ είναι το συναίσθημα.

X: Ναι.

Π: Δύσκολη ερώτηση. Πρέπει να δούμε το κάθε παιδί ερωτικά και κάθε την σχέση. Αλλά δεν θεωρώ απαραίτητη την υψηλή λειτουργικότητα και νόηση για να ερωτευτεί ένα παιδί. Σίγουρα, ένα παιδί που έχει νοητικούς περιορισμούς είναι πολύ πιο δύσκολο να ελέγξει τις αναστολές του. Δηλαδή αυτά τα μικρά όρια, ώστε να μην φέρει τον άλλον δύσκολη θέση. Η σεξουαλικότητα και η αναπηρία είναι ένα ολόκληρο κομμάτι. Αλλά είμαι σίγουρος ότι ερωτεύονται με τον ίδιο τρόπο και πάθος. Ίσως και πιο αληθινά.

X: Κάτι άλλο δεν έχω.

Π: Μπορείς να ξαναέρθεις, όποτε θες.

X: Ευχαριστώ πολύ.

2^η Συνέντευξη: Τ. (Καθηγητής Φυσικής Αγωγής)

X: Πες μου για σένα πρώτα λίγο.

T: Είμαι ο Τάσος, είμαι γυμναστής σε αυτόν τον χώρο. Κάνω τα παιδιά στο γυμναστήριο προπόνηση, κινησιοθεραπεία τέτοια έτσι, μετά βάρη με ασκήσεις, διατάξεις κ.τ.λ.π., καμιά μπάλα μπορεί να παίζουμε.

X: Πόσα χρόνια είσαι εδώ;

T: Α, όχι. Έχω κάτι μήνες για την ακρίβεια εδώ, με ένα πρόγραμμα δεν (.). Με αυτό (.).

X: Ωραία.

T: Καμιά φορά δραστηριότητες με τα παιδιά διάφορες π.χ μπάσκετ λίγο, ποδόσφαιρο. Οι μπάλες είναι ξεφούσκωτες (γέλια). Τελospάντων και ζοριζόμεστε λίγο . Θα τις φουσκώσουμε.

X: Ε... Τα παιδιά πώς τα βλέπεις;

T: Είναι δραστήρια μέχρι έναν βαθμό βέβαια, θα μπορούσαν να είναι πιο πολύ δραστήρια, δεν είναι τόσο πολύ δηλαδή η αλήθεια είναι, όσο περίμενα εγώ. Εντάξει, πρώτη φορά έρχομαι σε επαφή, με άτομα με ιδιαιτερότητες

X: Εγώ μίλησα με τα παιδιά και σε μένα βγάλανε ενθουσιασμό, αλλά εντάξει αλλιώς πως τα λένε αλλιώς εσύ τι βλέπεις.

T: Αυτό ακριβώς. Ενθουσιάζονται πάρα πολύ στην αρχή, πάρα πολύ και μετά βαριούνται. Αυτό παρατήρησα εγώ δηλαδή εμπειρικά. Δηλαδή την πρώτη βδομάδα π.χ. ήτανε πολύ, ήταν πολύ ενθουσιασμένα και θέλαν να κάνουνε πράγματα και μετά απότομα έπεσε η επιθυμία, δηλαδή βαρέθηκαν.

X: Ναι, ήτανε καινούριο.

T: Ήταν καινούργιο, μπράβο. Βαρέθηκαν γρήγορα, αυτό.

X: Άρα, πρέπει να τα κρατάς συνέχεια σε εγρήγορση.

T: Ναι, ναι. Η αλήθεια είναι ότι η προπόνηση κάπως μονότονη, ενώ ιδίως στο γυμναστήριο και να κάνεις ασκήσεις. Ίσως αυτό να αποτελεί λόγο για τον οποίο βαριούνται εύκολα. Αντικειμενικά το γυμναστήριο είναι μια μονότονη προπόνηση.

X: Το πρόγραμμα των παιδιών το βγάζεις εσύ ή σου έχουν δώσει μια δομή;

T: Όχι, το βγάζω εγώ με μαζί με άλλον συνάδελφο. Δηλαδή ποιο παιδί θα πάρω ποια ώρα. Εγώ το κανονίζω.

X: Όχι, τις ασκήσεις και τα σχετικά.

T: Να πω την αλήθεια υπάρχει μια πτώση τώρα το καλοκαίρι, ίσως φταίει ο καιρός. Δηλαδή, τα παιδιά επιθυμούν λιγότερο να έρθουν στο γυμναστήριο κι εγώ δεν θέλω να τα πιέζω, με το ζόρι να τα φέρω, μες τη ζέστη.

X: Μέσα στη ζέστη; Είναι λογικό.

T: Ναι, ισχύει. Οντως. Χαλαρά πράγματα, λίγο διάδρομο, λίγα βάρη θα κάνουνε, λίγες διατάσεις, αυτό.

X: Το γυμναστήριο δεν το είδα.

T: Εδώ κοντά είναι, μικρό βέβαια.

X: Καλά, δεν πειράζει.

T: Εντάξει, έχει λίγα πράγματα και παραγγείλαμε κάποια πράγματα. Θα μπορούσε να έχει κι άλλα πράγματα και θα με βοηθούσε κι εμένα στην δουλειά μου αυτό. Γιατί, τι γίνεται. Οι διατάσεις κι αυτά, το πως θα δείξεις μια διάταση, το παιδί την κάνει πιο δύσκολα, από ότι θα την κάνουμε εμείς. Εννοώ για να την καταλάβει, να την εκτελέσει, κι αυτό τα μηχανήματα θα με βολεύανε περισσότερο, να 'χω μηχανήματα και δυστυχώς δεν έχω.

X: Για να έχουν έναν οδηγό.

T: Το μηχάνημα είναι στάνταρ, α μπράβο . Κάθεσαι και είναι πιο εύκολο, τραβάς, σπρώχνεις και είναι πιο εύκολο δηλαδή να το καταλάβει το άτομο.

X: Ναι.

T: Ενώ, το να δείξω μια κίνηση πιο ελεύθερη, είναι πιο δύσκολο για να την εκτελέσει ο άλλος.

X: Σίγουρα.

T: Ναι, αυτό να την παρομοιάσει δηλαδή.

X: Ε, εντάξει. Δεν έχεις ξαναδουλέψει σε παρόμοιο χώρο;

T: Όχι, όχι. Όπως είπα πριν δεν είχα έρθει σε επαφή ξανά με τέτοια άτομα.

X: Θέλω αυτό λίγο να μου πεις. Τι περίμενες να δεις, τι είδες τελικά. Τι εντύπωση σου κάνανε. Επειδή κι εγώ πρώτη φορά έρχομαι σε επαφή, άλλο είχα στο μυαλό μου, τελείως άλλο πράγμα είδα εδώ πέρα και θέλω να μου πεις κι εσύ που το ζεις πιο πολύ, γιατί εγώ χθες ήρθα πρώτη φορά.

T: Εγώ κλείνω τέσσερις μήνες. Να πω την αλήθεια, όχι επειδή ήξερα ότι είναι περιπτώσεις πολύ ελαφριές, αυτό που φανταζόμουν αυτό περίπου είδα πάνω κάτω. Ήξερα παραδείγματος χάρη στο Σιδηρόκαστρο είναι πολύ βαριές περιπτώσεις, καμία σχέση με εδώ απολύτως.

X: Το ξέρω, αλλά στα χαρτιά.

T: Ναι, ούτε εγώ έχω πάει εκεί αλλά έχω ακούσει. Ναι, εκεί όντως δηλαδή είναι άτομα με ιδιαιτερότητες, δεν το συζητώ, ενώ εδώ καμιά σχέση. Τελείως διαφορετικά, είναι βατά δηλαδή. Συνεννοείσαι, απλά εντάξει αυτό δεν υπάρχει το κίνητρο τόσο ψηλά. Όπως θα μου πεις κι εδώ οι άνθρωποι τυπικής ανάπτυξης που δεν έχουν κίνητρα για την άσκηση, γιατί να μην έχουν αυτοί, τόσα χρόνια άμα δεν κάνανε, γιατί να ξεκινήσουν τώρα.

X: Ναι, όντως.

T: Είναι απόλυτα φυσιολογικό αυτό. Αυτό ισχύει σε όλους τους ανθρώπους. Άμα έχεις πολλά χρόνια να κάνεις κάτι, οτιδήποτε να είναι αυτό ή ένα χόμπι, είναι δύσκολο να το ξεκινήσεις μετά. Όσο ευεργετικό να είναι για την υγεία σου, δύσκολο να το κάνεις τρόπο ζωής, όταν τριάντα χρόνια δεν το έχεις κάνει καθόλου.

X: Τρόπος ζωής είναι δύσκολο. Είναι αυτό που είπες ενθουσιάζεσαι στην αρχή και μετά το αφήνεις, όπως έχω αφήσει πάρα πολλά πράγματα.

T: Ναι, ναι.

X: Απλά, εγώ ήξερα ότι είναι, ήξερα ότι ερχόμουν ότι είναι ελαφριές περιπτώσεις και είχα μιλήσει με τον κ. Π. Μου έκανε δύο μαθήματα στην Κόρινθο που σπούδαζα, αλλά πραγματικά είδα κάτι τελείως διαφορετικό, είναι μέσα σε όλα. Εγώ έπαθα πλάκα με αυτό το πράγμα. Δηλαδή, ήξερα ότι θα συναντήσω σχετικά φυσιολογικούς ανθρώπους, συνεννοήσιμους, αλλά αυτοί ξέρουν τα πάντα. Πιο πολλά κι από εμένα.

T: Ναι, όντως, όντως.

X: Κι έφυγα χθες και είχα μείνει άφωνη.

T: Ναι (.).

X: Καμιά σχέση.

T: Στο Τ.Ε.Φ.Α.Α εμείς έχουμε ένα μάθημα ειδικής αγωγής κι έχω μάθει λίγο ποια είναι τα σκαλοπάτια, ας το πω έτσι που είναι ελαφριά, μέτρια, πάει μετά βαριά και σοβαρή. Κι από τη στιγμή που έχω μάθει στη θεωρία αυτά τα πράγματα, ήξερα ότι είναι ελαφριές περιπτώσεις, φανταζόμουν πάνω κάτω τι θα δω κι όντως έπεσα μέσα.

Δηλαδή πολύ απλά, το ήξερα από τη θεωρία πριν ότι δεν θα δω κάτι ιδιαίτερο. Κάτι πολύ σοβαρό.

X: Ναι (.). Να τα προσεγγίσεις;

T: Α, εύκολα, πολύ εύκολα. Απλώς εντάζει κι εγώ δεν έχω θέμα να προσεγγίσω ένα άτομο καινούργιο όποιος και να είναι αυτός, δηλαδή σε αυτό το θέμα είμαι πολύ κοινωνικός, κανένα θέμα, ούτε να μου φανεί περίεργο ή κάτι ξένο.

X: Σου ανοίγονται εσένα;

T: Ναι, ναι πολύ.

X: Πέρα από τη γυμναστική.

T: Ναι, είμαι καλός μαζί τους κι αυτά. Άμα δεν θέλουν δεν τους πιέζω.

X: Να κάτσετε να μιλήσετε και για πιο προσωπικά.

T: Ναι, ναι εννοείται, μιλάμε κιόλας. Μου ανοίγονται και πιστεύω κάνει καλό κι εγώ που τους ακούω, γιατί ερχόμαστε πιο κοντά, με εμπιστεύονται.

X: Ναι, το θέλουνε κι αυτό.

T:Ναι, σίγουρα. Δεν είναι μόνο η γυμναστική, **είναι να είσαι άνθρωπος προπάντων.**

E: Ναι, να είσαι φίλος τους. Ωραία (.).

T: Μόνο για τον Μ έχω να πω κάποια διαφορετικά πράγματα που είναι μια ιδιαίτερη κατάσταση, αρκετά βαριά, σοβαρή. Ε.. αυτός την άσκηση την βλέπει σαν έναν εχθρικό πράγμα που του κάνω, επειδή του διαταράσσω την ψυχολογική ομοιόστασή του. Τι εννοώ ψυχολογική ομοιόστασή του, φαντάζομαι θα κατάλαβες. Δηλαδή, αυτός τόσα χρόνια 39 χρονών άνθρωπος, δεν έκανε άσκηση καθόλου, όταν εννοώ άσκηση όχι να τρέξει, ούτε καν τα βασικά, να περπατήσει. Επειδή, εγώ τώρα έχω ξεκινήσει να του κάνω αυτά, να τον πηγαίνω στον διάδρομο, να πηγαίνει αργά, όσο μπορεί, επειδή έχει και κινητικά προβλήματα, όσο μπορεί να κάνει.

X : Είναι τελείως...;

T: Περπατάει, αλλά με το ζόρι.

X: Εκ γενετής το έχει αυτό;

T: Εκ γενετής έχει θέματα ναι. Έχει, έχει ναι.

X: Για να ξέρω λίγο πρακτικά τα προβλήματα.

T: Εκ γενετής είναι το πρόβλημα. Εμμ...[

T: Π.χ., του κάνω διάδρομο, είδα μεγάλη βελτίωση με τη μια. Δηλαδή στην αντοχή του σε αυτά καμία σχέση, κι αυτός επειδή κουράζεται, λογικό να κουραστεί εντάξει, είναι απόλυτα φυσιολογικό αυτό. Κάνει ανεβοκατέβασμα στις σκάλες, ενώ πριν ήταν στο αμαξίδιο, δηλαδή είδα μεγάλη βελτίωση πάνω του. Παρ' όλα αυτά είδα ότι κουράζεται κι όποτε με βλέπει θέλει να με διώξει.

X: Δεν το δέχεται.

T: Δεν με θέλει πλέον, ενώ στην αρχή δεν είχε θέμα, δεν με θέλει. Νομίζει ότι θα τον κουράσω ξανά και ότι του κάνω κακό, ενώ καλό τον κάνω. Αυτός δεν μπορεί να αντιληφθεί το ότι σηκώθηκε από το καροτσάκι και περπατάει, ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ ΚΑΛΟ, άσε που δεν μπορεί να το καταλάβει αυτό. Δεν μπορεί να το καταλάβει με τίποτα.

X : Πονάει;

T: Όχι, δεν πονάει. Είναι..

X : Κουράζεται πιο πολύ;

T: Κουράζεται πιο πολύ ναι, αλλά τι γίνεται, το λίγο λαχάνιασμα που θα νιώσουμε εγώ κι εσύ αν περπατήσουμε πιο γρήγορα, αυτός άμα το νιώσει, με τον διάδρομο που τον κάνω, τον θεωρεί σαν κακό, δεν γνωρίζει ότι αυτό είναι φυσιολογικό πράγμα και είναι καλό, τον κάνει καλό η κίνηση και ότι θα λαχανιάσει λίγο είναι καλό πράγμα, δεν είναι κακό. Θα ανέβει η φυσική του κατάσταση.

X: Αυτό ναι, πιστεύω ότι είναι κάτι που του είναι δυσάρεστο.

T: Αυτό ακριβώς.

X: Το θεωρεί ανάποδο.

T: Θέλει να το αποφύγει, είναι φυγόπονος σε αυτό το θέμα, ψάχνει το καρτσάκι απεγνωσμένα.

X: Είναι η ασφάλεια του.

T: Ασφαλές περιβάλλον, έτσι και είναι πάρα πολύ δύσκολο να το αλλάξεις. Δεν ξέρω αν γίνεται ή άμα είναι αδύνατον να συμβεί. Στην αρχή προβάλλει μεγάλη αντίσταση και μετά από ένα χρόνο προσαρμόσται. Προς το παρόν δεν το γνωρίζω αυτό. Πάντως δεν το δέχεται με τίποτα. Μόνο με το καρτόσι τον πάμε. Δεν θέλει να σηκώνεται όρθιος, προβάλλει αντίσταση.

X: Νομίζω είναι και το κατά πόσο είναι σε θέση να το καταλάβει.

T: Δεν μπορεί να το καταλάβει.

X: Εγώ κι εσύ αν ήμασταν, ξέρουμε ότι το να ξαναπερπατήσουμε, θα το θέλαμε. Προφανώς αυτό. Γι' αυτό σε ρώτησα αν ήταν εκ γενετής. Κάτι ξένο και κάτι που τον κουράζει, νομίζω οποιοσδήποτε. Θα πας γυμναστήριο, μια, δυο, πέντε και μετά θα πεις πωπω πάλι θα κουραστώ.

T: Ναι...

X: Τον είδα λίγο. Δεν μιλήσαμε. Ωραία σε ευχαριστώ πολύ για τις πληροφορίες.

Συνεντεύξεις Παιδιών

1^η Συνέντευξη: Α (39 ετών)

Στην συζήτηση συμμετέχει και ο καθηγητής Μουσικής κ. Π. Γ.

Π: Απόστολε θα ήθελες να μας πει κάποια πράγματα για να σε γνωρίσουμε στην αρχή γιατί η Χ. δεν σε ξέρει καθόλου;

A: Κάποια πράγματα για μένα;

Π: Θες να μας πεις πόσο χρονών είσαι, πως πέρασες τα παιδικά σου χρόνια.

A: Είμαι 28 χρονών, πήγαινα για κάποια 8 χρόνια στο Ειδικό σχολείο στο χωριό. Μόλις τελείωσα το Ειδικό σχολείο, ήρθα εδώ στο Κ.ΑΜΕΑ, έκανα σε επαγγελματικό λύκειο, τελείωσα Τ.Ε.Ι Γεωπονίας-Ανθοκομίας.

X: Γι' αυτό ασχολείσαι με το θερμοκήπιο.

A:Ναι. Μετά ξαναπήγα στο Ειδικό σχολείο για να πάρω μόνο την ειδικότητα, τουριστικών επαγγελμάτων. Τελείωσα φέτος. Αυτά.

Π: Να ρωτήσω κάτι Α., ποιος ήταν ο λόγος που προτίμησες να πας στο Ειδικό σχολείο;

A: Θα σας πω. Ξεκίνησα στο Γενικό Γυμνάσιο, δεν τα κατάφερα από πολλές απόψεις. Είτε από θέματα συμπεριφοράς, είτε από θέματα μαθημάτων και ανακάλυψα ότι υπάρχει Ειδικό σχολείο, ότι είναι εκεί πιο..

Π: Λίγο οι επιδόσεις, λίγο η συμπεριφορά σε κάνανε να στραφείς προς το Ειδικό σχολείο. Άλλη μια ερώτηση γενική. Ποιος ήταν ο λόγος που ήρθες να μείνεις στο ΚΑΜΕΑ;

A: Ο σκοπός μου δεν ήταν για να μείνω, για ένα χρονικό διάστημα. Για να έφευγα στην Γερμανία.

Π: Στην Γερμανία είναι οι γονείς σου;

A: Όχι, η αδερφή μου. Οι γονείς μου είναι στο χωριό. Επειδή κάποια πράγματα δεν ήρθαν όπως τα ήθελα, έμεινα εδώ.

Π: Στο χωριό θα ήταν δύσκολη η διαμονή;

A: Θα ήταν δύσκολη. Όχι, από άποψη χρημάτων, αλλά σε θέμα κινητικότητας.

Π: Στο χωριό δεν ένιωθες τόσο ελεύθερος;

A: Όχι, στο χωριό ένιωθα πάρα πολύ ελεύθερος. Ότι ώρα θα ήθελα θα έβγαινα και θα γύριζα στο σπίτι. Αλλά δεν θα είχε ουσία.

Π: Η έρευνα αφορά το πόσο ελεύθερος νιώθει ένας άνθρωπος που μεγαλώνει σε έναν φορέα, όπως αυτός. Πόσο ελεύθερος νιώθεις εδώ;

A: Ελεύθερος; Σε σχέση ελευθερίας, είναι εντάξει, πως να το εξηγήσω. Καμιά φορά αισθάνεσαι καταπιεσμένος, λες να γιατί να μην μπορώ κάτι παραπάνω. Λες να βγεις έξω και να γυρίζεις 10. Σε κανένα ίδρυμα δεν βγαίνεις έξω. Αλλά καμιά φορά βρίσκεις τρόπο να ξεφύγεις, άρα και καταπίεση να νιώθεις και να την αποφύγεις και να το φιλοσοφήσεις, όπως πάει θα πάμε. Δεν μπορείς να αλλάξεις τους κανόνες στο χώρο που ζεις.

Π: Βλέπω έναν καημό.

A: Πάνω σε τι;

Π: Αλλά θες να συγκριθείς με ανθρώπους που έχουν δικό τους σπίτι.

A: Όχι το τελευταίο διάστημα, έχω τάσεις διαφυγής, ψάχνω να βρω λύσεις. Έχει εδώ και πόσες βδομάδες που με απασχολεί αυτό. Επειδή, νιώθω λες ως τότε. Άντε θα κάνεις δύο χρόνια και τρία, αλλά ακόμα.

X: Το σχέδιο να φύγεις Γερμανία, το έχεις απορρίψει;

A: Υπάρχει. Μου είχανε γίνει προτάσεις, που είχα πάει πριν δύο μήνες. Αλλά η δουλειά που μου πρότεινε είναι δύσκολή. Σε μεταφορική εταιρεία ένας ξάδερφός μου. Θα μου έβγαζε δίπλωμα στην Ελλάδα και θα με έπαιρνε στην Γερμανία. Με αποτέλεσμα ότι, είναι κομμάτι δύσκολο, να οδηγήσεις σε μια ξένη χώρα και οι αποστάσεις είναι μακρινές, εκεί δειλιάζεις. Τώρα δεν ξέρω είναι να βγάλω κάρτα ανεργίας, αν δεν καταφέρω μέχρι το νέο έτος να μπω κάπου οχτάμηνο, οπουδήποτε εδώ στην Ελλάδα. Έχω το δικαίωμα να κάνω κάρτα ανεργίας στην Γερμανία.

Π: Κάτοικος Ελλάδας, άνεργος στην Γερμανία.

A: Μπορώ να πάω δοκιμαστικά για έναν μήνα, είτε με σύμβαση, έτσι είναι ο νόμος. Αν δεν κρατήσουν κάποιον, μετά κρίνουν αν κάνει κάποιος ή όχι.

X: Γερμανικά μιλάς;

A: Όχι, προσπαθώ να μάθω από τον Νοέμβριο.

X: Καλά θα κάνεις είναι αυστηρή με την γλώσσα τους.

Π: Να δώσω τον λόγο στην X.

X: Βασικά το πως νιώθει εδώ μέσα. Έχετε ελευθερίες, από ότι κατάλαβα.

A: Ναι.

Π: Εγώ θα ήθελα να μας πει κάποια πράγματα. Πράγματι έχεις ελευθερία να βγεις. Θες να μου πεις για τους κανόνες.

A: Για τους κανόνες. Κοιτάζετε τώρα.

Π: Ή να το πω αλλιώς, τι είναι αυτό που σου λείπει;

A: Το βασικό που μου λείπει, ότι γιατί να μην ήμουν εργαζόμενος κάπου. Ας έμενα στο ίδρυμα.

Π: Δεν σε νοιάζει που να μείνεις, αρκεί να εργάζεσαι. Κάποιο επίδομα παίρνεις;

A: Όχι, και να έπαιρνα δεν θα το ήθελα.

Π: Το θεωρείς σαν μια ταμπέλα, ότι θα σε στιγματίσει ε;

A: Αν είναι να παίρνω επίδομα ανεργίας, είναι σαν να παραιτούμαι από την ζωή. Δεν μπορώ να δουλέψω; ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΠΑΡΑΙΤΗΘΩ; Η ζωή ένας αγώνας να είναι.

X: Κι εμείς δεν έχουμε την απόλυτη ελευθερία, έχουμε άλλα πράγματα να μας περιορίζουν.

A: Ναι, σωστά.

X: Σε ευχαριστώ πολύ.

Παρατηρήσεις και πληροφορίες για τον Α. από τον Καθηγητή μουσικής Π. Γ. Αρχικά, το παιδί έχει κάποια όνειρα τα οποία προσιδιάζουν σε ανθρώπους με πολύ μεγάλη λειτουργικότητα και δημιουργικότητα, θα κατατάσσονταν σε ένα μεγαλομανιακό στοιχείο. Είναι ένα όνειρο, το οποίο είναι σχεδόν άπιαστο. Να πετύχει, να πάει στην Γερμανία, να φτιάξει μια άδεια οδήγησης, να μιλήσει γερμανικά, τα οποία είναι ακατόρθωτα πράγματα, άλλα υπάρχουνε στο νου του πληροφορητή κι αυτό του δίνει δύναμη για να αντέχει και να προχωράει. Εντελώς παράδοξη είναι η στάση του πληροφορητή να μην έχει καθόλου άγχος και αγωνία για τις σχέσεις του με το άλλο φύλο, δεν φάνηκε να τον προβληματίζει το ότι βρίσκεται στο ίδρυμα. Μάλιστα, νοιάζεται να μένει στο ίδρυμα για να γλιτώνει και χρήματα. Ασαφείς οι λόγοι και οι εξηγήσεις για τους οποίους χρειάστηκε να μπει στο ίδρυμα ή να πάει στο Ειδικό σχολείο ή να μην μένει στο χωριό του. Η κατεύθυνση της έρευνας προσεγγίζει την έννοια της ελευθερίας, της προσδοκίας και του μέλλοντος, την έννοια του ονείρου και κυριότερα η ελευθερία και το όνειρο ταυτίζονται με την εργασιακή ανεξαρτησία. Ωστόσο, το ρεαλιστικό όνειρο του πληροφορητή δεν ήταν να βρει μια δουλειά και να φύγει από εδώ, αλλά να μένει στο ίδρυμα για να μπορεί να γλιτώνει τα χρήματα και ο ίδιος φάνηκε να έχει εσωτερικεύσει τους κανόνες και να μην τον ενοχλούν οι συνθήκες της ιδρυματικής διαβίωσης, καθώς τις συγκρίνει με άλλα ιδρύματα και την θεωρεί ηπιότερη. Ότι μπορεί να βγαίνει έξω, έχει ανοιχτές πόρτες κι όλα τα συναφή. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι αναφέρει ότι το χαρτζιλίκι του τώρα προέρχεται από εργασίες που κάνει σε εργαζόμενους. Πρόκειται για μια εσωτερική οικονομία, η οποία έχει πολλές αρετές και πολλούς κινδύνους. Παράλληλα, δεν μπήκε καθόλου άμεσα η έννοια της οικονομικής κρίσης που υφίσταται στην Ελλάδα, αν και διαχέεται στον λόγο του διαρκώς το οικονομικό πρόβλημα. Παραμένει εντυπωσιακό το γεγονός ότι δεν θέλει την ανεξάρτητη διαβίωση στα διαμερίσματα. Προτιμάει να βρίσκεται στο ίδρυμα, καθώς βρίσκει ένα καταφύγιο στο θερμοκήπιο και όλος ο λόγος του ανεξάρτητα για το τι πράγμα μιλούσε ήταν με την ίδια διακύμανση, ένταση και συναισθηματική χροιά. Ήθελε τον θαυμασμό, κι όχι την λύπηση στην διάρκεια της συζήτησης. Συγκλονιστικό

ήταν το γεγονός πως είτε ότι δεν θέλει επίδομα αναπηρίας, αλλά θέλω την ανεξαρτησία μου.

2^η Συνέντευξη: Ε.

X: Ε. μένεις σε κάποιο διαμέρισμα

E: Εδώ μένω στο οικοτροφείο.

X: Και με τι ασχολείσαι, πως περνάει η μέρα σου.

E:.....Τα απογεύματα ακούω μουσική.

X: Τι μουσική σου αρέσει;

E: ΤΑ ΛΑΙΚΑ.

Π: Έχει υπέροχη φωνή. Τραγουδάμε κιόλας με την Ε., μπορούμε να σου παίξουμε κάτι μετά. Ναι, ναι. Γιατί, όχι.

Π: Η Ε. Είναι και αρραβωνιασμένη με τον Π, ένα άλλο νεαρό εδώ πέρα από το ίδρυμα, ο οποίος είναι έτσι πάρα πολύ αγαπημένοι. Ε. Τι σου λείπει εδώ πέρα στο ίδρυμα;

E: ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΜΟΥ ΛΕΙΠΟΥΝ.

Π: Τα πάντα (;)

X: Πιο πολύ;

E: Πιο πολύ μου λείπουν οι γονείς μου γιατί τους έχασα(.).

Π: Κι αν μπορούσες να αλλάξεις κάτι, τι θα άλλαζες;

E: Τη ζωή μου.

Π: Τη ζωή σου όλη, ε;

E: Ναι (.)

Π: Ε., τι όνειρα έχεις, τι θα ήθελες να γίνεις σε μερικά χρόνια από τώρα;

E: Ξέρω εγώ.

Π: Δεν ξέρεις έτσι;

X: Δεν έχεις κάτι που σ' αρέσει πέρα από το τραγούδι, κάτι που σ' αρέσει, κάτι που ασχολείσαι;

E: Λέω να κάνω οικογένεια αργότερα.

Π: Με ποιόν; Με τον Π.;

E: Ναι.

Π: Θεσ να κάνεις και παιδιά;

E: Μμ.

Π: Ναι. Πόσα;

E: Δύο

X: Ένα αγόρι κι ένα κορίτσι;

E: Ναι.

Π: Ναι, αλλά θα έχεις λεφτά; Πως θα..

E: Θα 'χω.

Π: Θα έχεις. Είσαι αισιόδοξη. Σε βλέπω χαμογελαστή και αισιόδοξη.

X: Κάθε πότε βγαίνετε εδώ στο ίδρυμα;

E: Εγώ βγαίνω κάθε Σάββατο.

Π: Κάθε Σάββατο. Άλλες μέρες δεν βγαίνεις;

Ε: Όχι. Μόνο Σάββατο.

Π: Δεν σου λείπει το έξω;

Ε: Μου λείπει, αλλά κάνω υπομονή να έρθει το Σάββατο για να βγω.

Π: Κάνεις υπομονή. Τι άλλο περιμένεις πως και πως;

Ε: Πως θα βραδιάσει, να κοιμηθώ.

Π: Πως θα βραδιάσει να κοιμηθείς ε; Σ' αρέσει να κοιμάσαι ή να έρθει η επόμενη μέρα;

Ε: Και να κοιμάμαι και να έρθει η επόμενη μέρα.

Π: Καλά. Πολύ ενδιαφέρον. Να ρωτήσω και κάτι άλλο. Στο δωμάτιο με ποιόν είσαι;

Ε: Με τη Σοφία.

Π: Με τη Σοφία. Σ' αρέσει ή θα ήθελες με κάποιον άλλον;

Ε: Όχι μ' αρέσει.

Π: Θα ήθελες να μένεις στα διαμερίσματα μήπως;

Ε: Όχι.

Π: Γιατί έτσι;

Ε: Έμενα παλιά. Δεν θέλω.

Χ: Δεν σ' άρεσαν.

Ε: Μου άρεσαν, αλλά δεν θέλω. Είναι πολύ κλειστός ο χώρος εκεί, δεν θέλω.

Π: Κλειστός χώρος.

Ε: Είναι ανοιχτός ο χώρος εδώ, μ' αρέσει πιο πολύ.

Χ: Δεν σ' άρεσε που ήταν στο κέντρο;

Ε: (ήχος άρνησης).

Π: Σ' αρέσει να έχεις μια αυλή ε; Διακοπές που θα πας;

Ε: Ναι. Λεπτοκαρυά Πιερίας στην Κατερίνη.

Π: Α, με την κατασκήνωση.

Ε: Ναι.

Π: Θα ήθελες να πας κάπου αλλού;

Ε: Όχι.

Π: Όχι. Εκεί σ' αρέσει.

Ε: Εκεί μ' αρέσει.

Π: Με τον αδερφό σου πως τα πας εδώ πέρα;

Ε: ΜΙΑ ΧΑΡΑ ΤΑ ΠΑΜΕ.

Π: Εντάξει, καλέ (γέλια).

Ε: Μια χαρά τα πάμε, δεν μαλώνουμε.

Π: Δεν μαλώνετε.

Ε: Όχι.

Χ: Είναι πιο μικρός, πιο μεγάλος;

Ε: Πιο μεγάλη είμαι εγώ. Πιο μικρός είναι.

Χ: Γιατί, εμένα που είναι πιο μεγάλος όλη την ώρα μαλώνουμε.

Π: Σωστό κι αυτό. Πιο μεγάλος έτσι. Ωραία. Αν είχες πολλά λεφτά τι θα αγόραζες ΕΓ.

Ε: Ένα σπίτι.

Π: Ένα σπίτι.

X: Με κήπο;

E: Με κήπο.

Π: Ένα σπίτι με κήπο.

E: Και να κοιτάζει στην θάλασσα απέναντι.

Π: Ένα σπίτι με κήπο και την θάλασσα. Κι αν είχες ακόμα πιο πολλά λεφτά, που θα ήθελες να πας διακοπές;

E: Στην Ρόδο (;)

Π: Στην Ρόδο. Μάλιστα στην Ρόδο, το κατάλαβα. ΕΓ. Φάρμακα παίρνεις;

E: Όχι.

Π: Καθόλου, τίποτα;

E: Όχι, όχι.

Π: Παλιά έπαιρνες;

E: Όχι, τίποτα.

Π: Ναι, ναι καταλαβαίνω (.) Για ποιο λόγο έρχεσαι εδώ στο ΚΑΜΕΑ; Τι νομίζεις;

E: Γιατί έχω παρέα, έχω τους φίλους μου. Έχω τις φιλενάδες μου.

Π: Όταν είσαι έξω, πως είναι η ζωή;

E: Ε, έξω είναι διαφορετικά.

Π: Ναι.

E: Είναι διαφορετικά.

Π: Πως είναι διαφορετικά;

Ε: Βλέπεις κόσμο, αλλάζεις περιβάλλον.

Π: Πόσες φορές θα 'θελες να βγαίνεις εσύ;

Ε: Μόνο το Σάββατο.

Π: Δεν θες παραπάνω;

Ε: Όχι.

Π: Όχι . Εδώ στο ΚΑΜΕΑ ποιος παίρνει αποφάσεις για το πότε θα βγαίνετε;

Ε: Η κα Ι. Παίρνει αποφάσεις.

Π: Η κα Ι., ε; Καλές αποφάσεις;

Ε: Καλές, όχι κακές.

Π: Όχι κακές. Την αγαπάς την κα Ι.;

Ε: ΠΟΛΥ.

Π: Πολύ, πολύ.

Ε: Ναι.

Π: Ε. εγώ τι δουλειά κάνω:

Ε: Εσύ είσαι δάσκαλος.

Π: Δηλαδή; Αφού, δεν σας μαθαίνω γράμματα.

Ε: Μας μαθαίνεις μουσική, τραγούδια.

Π: Μπράβο, τραγούδια. Είμαι δάσκαλος μουσικής, έτσι;

Ε: Ναι.

Π: Ωραίο αυτό. Κατάλαβα. Καλά τραγούδια ή ψιλοβαριέσαι;

Ε: Καλά, καλά.

Π: Καλά. Ωραία. Να σε ρωτήσω έτσι στο δωμάτιο σου, τι θα ήθελες να βάλεις παραπάνω;

Ε: Τι να βάλω, ξέρω 'γω; Να έχει γλάστρα; Γλαστράκια;

Π: Γλαστράκια.

Ε: ΣΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ.

Π: Στο παράθυρο λίγες γλάστρες. Τι ωραίο αυτό. Λίγες γλάστρες στο παράθυρο.

Ε: Ναι.

Π: Όνειρα βλέπεις;

Ε: Όχι.

Π: Καθόλου; Ποτέ;

Ε: Τίποτα.

Π: Τίποτα;

Ε: Όχι.

Π: Έλα, βρε.

Ε: Δεν βλέπω όνειρα.

Π: Σε βλέπω πολύ χαμογελαστή. Είσαι ευτυχισμένη;

Ε: Ναι, πολύ.

Π: Γιατί, πως κι έτσι; Τι σε κάνει ευτυχισμένη;

Ε: Με κάνει ευτυχισμένη ο Π.

Π: Ο Π.;

Ε: Ναι.

Π: Ο Π., ο αρραβωνιαστικός σου.

Ε: Ναι.

Π: Θα μας τον φέρεις, να τον δούμε;

Ε: Δεν είναι εδώ. Είναι στην Νομαρχία, με κα Φ.

Π: Α, πήγε στη Νομαρχία.

Ε: Ναι.

Π: Ναι, ε.

Ε: Μμ ναι.

Π: Ποιος ξέρει θα έχει καμιά δουλειά. Τον έχεις καμιά φωτογραφία στο κινητό σου;

Ε: Όχι.

Π: Δεν έχεις το κινητό σου εδώ.

Ε: Όχι.

Π: Κατάλαβα. Με τον Περικλή άμα θέλετε να κάνετε καμιά αγκαλίτσα;

Ε: Κάνουμε, κάνουμε πολλές φορές

Π: Έχετε κανένα δικό σας χώρο.

Ε: Κάνουμε στο μεγάλο το σαλόνι.

Π: Στο μεγάλο το σαλόνι; Αφού εκεί όλοι σας βλέπουνε. Δεν έχετε κανένα δικό σας χώρο; Στο δωμάτιο σας; Εδώ, εκεί αν θέλετε.

Ε: Τσς. Στο δωμάτιο του, το απαγόρεψαν να πηγαίνω.

Π: Α, το απαγόρεψαν να πηγαίνεις στο δωμάτιο. Γιατί έτσι; Φοβούνται μην ξεγυμνωθείτε:

Ε: Μμ ναι.

Π: Κατάλαβα, κατάλαβα. Σας απαγόρεψαν. Μόνο εκεί στο σαλόνι μπροστά σε όλους. Να πιάνετε λίγο τα χεράκια.

Ε: Μμ.

Π: Κατάλαβα, ναι. Γιατί, είναι κακό ας πούμε;

Ε: Όχι.

Π: Γιατί, σας το απαγόρεψαν τότε;

Ε: Δεν ξέρω.

Π: Εσύ θύμωσες; Ή εντάξει λες, δεν έγινε τίποτα;

Ε: Δεν έγινε τίποτα. Τους είχα πει. Δεν έγινε και τίποτα.

Π: Ο Περικλής;

Ε: Κι αυτός το ίδιο είπε.

Π: Δεν τον ένοιαξε. Σας αρκεί να κάνετε έτσι μια αγκαλίτσα.

Ε: Ναι.

Π: Κατάλαβα. Σε κάνει ευτυχισμένη αυτό ναι;

Ε: Ναι.

Π: Κατάλαβα (.)

Π: Κα Χρύσα θέλετε τίποτα να συζητήσετε με την ΕΓ; (.)

Ε: Να ρωτήσω κάτι. Καταρχάς η κα Ι. τι;

Π: Αυτή που είδαμε η φιλόλογος.

X: Α, ναι. Δεν χρειάζεται αυτή τη στιγμή.

Π: Εσύ Ε. θες να ρωτήσεις κάτι την κα Χρύσα, που είναι νέα κοπέλα ποια είναι τα όνειρά της;

Ε: Ποια είναι τα όνειρά σας;

Ε: Καλή ερώτηση. Να τελειώσω τη σχολή μου θέλω. Να βρω μια καλή δουλειά. Μέχρι τώρα αυτά. Πιο πολύ τη δουλειά θέλω να δω. Κι όλα τα άλλα θα έρθουνε. Μόνη μου μένω. Έχω κήπο που σ' αρέσει. Όχι, πολύ μεγάλο. Τα ζώακια σ' αρέσουνε.

Ε: Ναι, πολύ.

X: Ποιο από όλα;

Ε: ΤΑ ΣΚΥΛΙΑ.

Ε: Καλά κάνεις. Μεγάλα, μικρά;

Ε: Μικρά, τα μικρούτσικα.

X: Για μέσα;

Ε: Για μέσα.

X: Είναι ωραία. Εδώ έχετε γάτες είδα. Καλά κάνετε.

Π: Έχουμε γάτες ναι. Τα αγαπάς τα ζώακια ε;

X: Έχω τέσσερα.

Π: Είστε λίγο σαν εξοχή εκεί ε;

Ε: Ναι, εγώ εκεί που μένω, ναι. Είναι δύο, τρία σπίτια το πολύ. Αλλά τώρα θα πάρω κι άλλο, θα πάρω πιο μεγάλο σκυλί.

Π: Ε. όταν θες να αγοράσεις ρούχα, πως τα παίρνεις; Πας τα διαλέγεις σε μαγαζιά ή στα φέρνουν.

Ε: Εε, πάω τα διαλέγω με την κα Ι.

Π: Σε έχουν στο μαγαζί;

Ε: Ναι. (.)

Π: Ωραία. Παπούτσια;

Ε: Παπούτσια με την κα Ι.

Π: Πάτε όλοι μαζί ή οι δυο σας;

Ε: Όλοι με την κα Κ., με την κα Ι.

Π: Όλοι μαζί πάτε και παίρνετε ρούχα.

Ε: Ναι.

Π: Κατάλαβα, κατάλαβα ναι. Άμα θες να μαγειρέψεις κάτι, μαγειρεύεις;

Ε: Ναι.

Π: Μόνη σου; Τι μαγειρεύεις;

Ε: Ξέρω μακαρόνια, φακές.

Π: Ναι, εδώ ας πούμε μπορείς να μπεις στην κουζίνα να μαγειρέψεις;

Ε: ΟΧΙ, έχουμε μαγειρίτσα.

Π: Ε ναι. Άμα θες εσύ να κάνεις ένα τοστ, που το κάνεις; Δεν μπορείς;

Ε: Στην τοστιέρα.

Π: Ναι, εδώ σε αφήνουν να μπεις μέσα στο μαγειρείο.

Ε: Όχι.

Π: Ναι, κατάλαβα. Δεν θα ήθελες να έχεις μια δική σου κουζίνα;

Ε: Μμ.

Π: Δηλαδή εδώ πέρα μαγειρεύει μόνο ο μάγειρας, δεν μπορεί κανείς άλλος.

Ε: Όχι.

Π: Καλός μάγειρας είναι. Κάνει ωραία φαγητά.

Ε: Ναι.

Π: Τι φαγητό σ' αρέσει;

Ε: Τα πάντα.

Χ: Πιο πολύ; Κάτι;

Ε: ΌΛΑ. Όλα τα φαγητά.

Ε: Τα Σάββατα που βγαίνεις, που πηγαίνεις;

Ε: Εδώ στην καινούρια την καφετέρια που άνοιξε.

Χ: Όχι, εκεί που πήγαμε (;) Με τον Περικλή βγαίνεις ή με τις φίλες σου;

Ε: Με τον Π.

Ε: Μόνο;

Ε: ΝΑΙ.

Ε: Με τις φίλες σου μόνο εδώ πέρα;

ΕΓ: Ναι. (.)

Π: Τηλεόραση τι σ' αρέσει να βλέπεις ΕΓ;

Ε: Δεν πολύ βλέπω τηλεόραση, γιατί κάθομαι στο κιόσκι τα απογεύματα και ακούω μουσική.

Π: Όλη την ώρα στο κιόσκι ακούς μουσική; Πόσες ώρες; Όλο το απόγευμα; Τρεις, τέσσερις ώρες;

Ε: Ναι. Μέχρι τις 8. Μέχρι να βραδιάσει. Μετά πάω μέσα βλέπω τηλεόραση τα βράδια. Δεν βλέπω το απόγευμα.

Π: Δηλαδή, κάθεται στο κιόσκι όλη μέρα με τον Π;

Ε: Και με τον Α.

Π: Μιλάτε ή απλώς κάθεστε;

Ε: Μιλάμε.

Π: Ναι, ναι. (.) Κατάλαβα. Άμα θέλει κάποιος να δει στην τηλεόραση ένα άλλο πρόγραμμα, μαλώνετε;

Ε: Όχι.

Π: Τι κάνετε;

Ε: Τους αφήνουν να δουν

Π: Τους αφήνουν να δουν. (.) Σε ευχαριστώ πάρα πολύ, μου άρεσε πολύ η συζήτησή μας. Θες να ρωτήσουμε κάτι άλλο X.;

Ε: Όχι.

Ε: Για τώρα όχι.

Π: Όχι. Θες καμία άλλη φορά να τα ξαναπούμε;

Ε: Ναι.

Π: Μπορεί να 'ρθει κι αύριο η X.

Ε: Μμ.

Π: Ξέρεις τι δουλειά κάνει;

E: Τι;

Π: Είναι λίγο σαν κοινωνική λειτουργός, κάπως έτσι. Κι εγώ δεν έχω καταλάβει ακόμα. Ωραία. Θες να της πεις κάτι πριν σε χαιρετήσουμε;

E: Όχι.

X: Να μου γνωρίσεις και τον Π. αύριο.

E: Ναι.

X: Ναι, ε.

Π: Ναι, ο Π. Να πούμε ένα τραγούδι; Ποιος θες να πούμε Ε.

E: Ποιο;

Π: Να πούμε βάλε « Το Κόκκινο φουστάνι»;

E: Ναι.

(Η συνέντευξη ολοκληρώνεται με ένα τραγούδι της Ε. με την συνοδεία του καθηγητή μουσικής).

Συνέντευξη με τον Κ. με την συμμετοχή στην συζήτηση του καθηγητή μουσικής. Ο Κ. ήρθε από την Θεσσαλονίκη και διαθέτει μεγάλη εμπειρία από ιδρύματα.

3^η Συνέντευξη: Κ.

Π: Πως σου φαίνεται το ΚΑΑΜΕΑ Κ.;

Κ: Ωραίο. Έχω φίλους. Μ' αρέσει εδώ πέρα. Έχω φίλους, έχω την παρέα μου. (.) Γελάμε, παίζουμε.

Π: Είδες κάτι διαφορετικό από τα άλλα ιδρύματα που ήσουνα;

Κ: Όχι. Τα άλλα ιδρύματα, πως να το πω, ήταν σαν φυλακή. Τα άλλα ιδρύματα. Εδώ είναι παράδεισος.

Χ: Βγαίνεις κι έξω;

Κ: Ναι.

Χ: Και που πας;

Κ: Κάνω μερικά πράγματα με τα παιδιά, γελάμε, παίζουμε.

Π: Σου λείπει κάτι από τα άλλα ιδρύματα που ήσουν;

Κ: Μου λείπει ο κύριός μου, ο Θ.

Π: Ποιος;

Κ: Ο κύριός μου.

Π: Ο κύριός σου.

Κ: Ναι.

Π: Ο δάσκαλος;

Κ: Ναι.

Π: Καταλαβαίνω. (.) Ποια είναι τα όνειρά σου;

Κ: Το όνειρο μου είναι να μεγαλώσω, να κάνω οικογένεια, να βρω δουλειά με το καλό, να βοηθώ την αδερφή μου. Αυτά.

Π: Την βλέπεις την αδερφή σου;

Κ: Τώρα που είναι έγκυος, όχι.

Π: Τώρα που είναι έγκυος, όχι ε.

Κ: Δυσκολεύεται.

Π: Θα 'θελες να βγαίνεις παραπάνω;

Κ: Ναι.

Π: Όταν βγαίνεις, πού πας;

Κ: Στην καφετέρια. Με τα παιδιά, γελάμε, παίζουμε.

Π: Καμιά φιλενάδα, έτσι;

Κ: Έχω μια την Α. που την λέω Φ.

Π: Θυμάμαι στην Θεσσαλονίκη είχες μια φιλενάδα, έτσι δεν είναι;

Κ: Ναι, είχα.

Π: Εδώ πέρα;

Κ: Έχω τον Β, τον Α.

Π: Καμιά σύντροφο. Καμιά γυναίκα εννοώ. Έχεις;

Κ: Φίλη;

Π: Ναι.

Κ: Ναι.

Π: Να είσαι ερωτευμένος.

Κ: Όχι.

Π: Όχι.

Κ: Μόνο στη Θεσσαλονίκη.

Π: Στη Θεσσαλονίκη. (.)

Χ: Έχεις σκεφτεί τι δουλειά θέλεις να κάνεις; Σ' αρέσει κάτι;

Κ: Ακόμη, είμαι μικρός για να το σκεφτώ.

Χ: Πόσο χρονών είσαι.

Κ: Είκοσι.

Χ: Μικρούλης είσαι. Δεν υπάρχει κάτι να σου αρέσει;

Κ: Όχι.

Χ: Όταν είσαι εδώ; Τι σ' αρέσει να κάνεις; Ακούς μουσική; Τον ελεύθερο σου χρόνο πως τον περνάς;

Κ: Ακούω μουσική.

Χ: Τι μουσική σ' αρέσει;

Κ: Διάφορα.

Χ: Και ξένα και ελληνικά; Για πες μου θα ήθελες να μένεις έξω ή σ' αρέσει εδώ πέρα;

Κ: Ναι.

Χ: Να έχεις δικό σου σπίτι;

Κ: Ναι.

Χ: Δεν υπάρχει κάτι που θες να κάνεις μήπως; Κάτι που να σ' αρέσει; Ας πούμε ένα παιδί που γνώριζα ασχολιόταν με το θερμοκήπιο . Του άρεσε. (.) Κάτι που να σου λείπει; Που να ήθελες παραπάνω;

Κ: Την αδερφή μου.

Χ: Η αδερφή σου που είναι;

Κ: Θεσσαλονίκη.

Χ: Α, έρχεται; Πηγαίνεις;

Κ: Πηγαίνω καμιά φορά. Τώρα είναι έγκυος και θα γεννήσει στις 31 Αυγούστου.

Χ: Άρα, οπότε δεν μπορεί είναι μεγάλη η κοιλιά της. Κάτι άλλο εδώ που θα ήθελες παραπάνω. Να βγαίνετε πιο πολύ, σε δραστηριότητες κάτι θα ήθελες; Σου λείπει κάτι; Έτσι που σε κάνει χαρούμενο;

Κ: Όταν είμαι με τα παιδιά. (.)

Χ: Στο δωμάτιο με ακόμα έναν είσαι;

Κ: Δύο.

Χ: Καλά τα πάτε; Έχεις κανένα παράπονο;

Κ: Κανένα. (..)

Χ: Θεε εσύ να με ρωτήσεις τίποτα; Για πες μου εσύ είσαι μικρός, οπότε δεν δουλεύεις. Χαρτζιλίκι;

Κ: Παίρνω.

Χ: Και το κρατάς; Το ξοδεύεις; Τι σ' αρέσει να κάνεις; Ρούχα; Παιχνίδια;

Κ: Ε, ρούχα. Έχω διαλύσει τόσα κινητά, έχω χαλάσει.

Χ: Α, ναι; Έχεις δικό σου κινητό;

Κ: Τώρα θα πάρω καινούριο.

Χ: Ωραία. (.) Για πες μου το σπίτι πως το φαντάζεσαι, αυτό που θέλεις; Θεε να μείνεις εδώ, θεε να γυρίσεις Θεσσαλονίκη;

Κ: Εδώ.

Χ: Εδώ; Δεν σ' αρέσει στη Θεσσαλονίκη;

Κ: Μου αρέσει, αλλά εδώ πιο πολύ.

Χ: Θεε μεγάλο σπίτι;

K: Ναι.

X: Αλλά όχι στο κέντρο, εδώ καλύτερα είναι. (.) Να σε ρωτήσω παίρνεις φάρμακα;
Κάτι; Σου έχουνε πει γιατί τα παίρνεις;

K: Ναι.

X: Σε βοηθάνε καθόλου;

K: Με βοηθάνε.

X: Κι άμα τους πεις ότι δεν θέλεις να τα παίρνεις; Πιστεύεις θα σ' αφήσουνε;

K: Τσς.

X: Όχι; Εσύ δεν έμενες στις εστίες; Θα ήθελες να πας εκεί;

K: Πού;

X: Στις εστίες, τα αυτόνομα, τα διαμερίσματα που μένατε πιο παλιά. Ή σ' αρέσει πιο πολύ εδώ; Αλλά τα διαμερίσματα ήταν στο κέντρο στις **Σέρρες**.

K: Τα διαμερίσματα τα δικά μας;

X: Ναι.

K: Εκεί μένω.

X: Ναι; Εδώ τι μπορείτε να κάνετε άλλο μέσα στη μέρα; Έχετε δραστηριότητες;

K: Κάνουμε βόλτα. Παίζουμε μπάσκετ, κανένα ποδόσφαιρο.

X: Εδώ ή πάτε σε γήπεδο;

K: Πάμε σε γήπεδο

X: Μια χαρά. Άρα σ' αρέσουν τα αθλήματα;

K: Ναι.

Ε: Καλό είναι αυτό.

Κ: Αυτά.

Χ: Θες εσύ κάτι να με ρωτήσεις; Εγώ δεν έχω κάτι άλλο. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

4^η Συνέντευξη: Σ

Χ: Πόσο χρονών είσαι;

Σ: Δεκαοχτώ.

Χ: Θέλω να μου πεις αν σ' αρέσει στο ίδρυμα, αν σου λείπει κάτι;

Π: Ο Σ. με έχει βοηθήσει πάρα πολύ, διοργανώνουμε τις γιορτές και είναι πάρα πολύ ταλαντούχος στο να γράφει. Θα ήθελες να γράψεις κάτι στην Χ.

Σ: Ναι.

Π: Εγώ θα σου αφήσω εδώ ένα χαρτί, να γράψεις κάτι.

Σ: Θα το δώσω αύριο, άλλη μέρα όταν έρθει.

Π: Είναι πολύ ταλαντούχος σε αυτό το κομμάτι. Θα περιμένουμε να μας γράψεις κάτι. Άμα θέλεις. Θα σας αφήσω να τα πείτε. Η κα Χ. Κάνει μια έρευνα, είναι φοιτήτρια και θέλει να δει πως είναι η ζωή στο ίδρυμα, τι σου λείπει, τι ονειρεύεσαι, που νιώθεις ότι περιορίζεσαι. Ο Σ. μπορεί να σου μιλάει για ώρες, είναι ρήτορας.

Σ: Τα παραλέτε.

Π: Είναι ρήτορας. Οπότε σας αφήνω να τα πείτε.

Χ: Λοιπόν, πες μου για αρχή τι σ' αρέσει εδώ πέρα; Πως σου φαίνεται η ζωή εδώ πέρα;

Σ: Αναγκαστικά ήρθαμε, επειδή δεν είχε οδηγούς.

Χ: Έμμενες κάτω στα διαμερίσματα;

Σ: Ναι.

X: Α, πιο πολύ που σ' αρέσει;

Σ: Στα διαμερίσματα.

X: Αλήθεια; Είσαι ο μόνος, όλοι οι άλλοι είπαν ότι τους αρέσει εδώ. Επειδή, είναι πιο ήρεμα. Εκεί τι σ' άρεσε; Τι είχε, που δεν έχει εδώ πέρα;

Σ: Ε, εκεί είμαστε λίγοι και δεν έχει πολλή φασαρία, λίγοι είμαστε, κάνουμε δουλειές, έχουμε το δικό μας χώρο.

X: Το ήταν στο κέντρο, δεν σε πείραζε;

Σ: Όχι.

X: Εμένα μ' αρέσει πιο πολύ εδώ πέρα να σου πω.

Σ: Ξεσυνήθισες.

X: Καλά ναι, είναι όπως μαθαίνεις. Και τώρα πως σου φαίνεται που γύρισες, έχει καμία διαφορά;

Σ: Ε, εντάξει. Ούτε μ' αρέσει, ούτε δεν μ' αρέσει. (.) Δεν .. Κι ούτε ζέστη με κάνει.

X: Κάτι που σου λείπει γενικά; Όχι, απαραίτητα κάτι που είχες στα διαμερίσματα και δεν το έχει. Κάτι που θα ήθελες παραπάνω να έχει εδώ πέρα. Από δραστηριότητες, από εξόδους, ελεύθερο χρόνο.

Σ: Εντάξει, τέτοια έχουμε εδώ, απλώς πιο πολύ μου λείπει ένα κορίτσι που δεν έχω.

X: Εντάξει, τυχερά είναι αυτά.

Σ: Ξέρω.

X: Ούτε εγώ έχω.

Σ: Μας μούτζωσε η τύχη, λέω. Τέτοια ατυχία.

X: Αυτά δεν μπορείς να τα ζητήσεις, δυστυχώς. Βγαίνεις όμως έτσι.

Σ: Βγαίνω, ναι.

X: Έχεις συγκεκριμένες εξόδους;

Σ: Την Τετάρτη το πρωί.

X: Δύο φορές;

Σ: Ναι.

X: Και που πας; Που σ' αρέσει να πηγαίνεις;

Σ: Ε, τα παιδιά πηγαίνουν ή στο «Μπρίκι» ή στο «1800».

X: Που είναι αυτά;

Σ: Είναι..

X: Κάτω στο κέντρο; Δεν είναι εδώ κοντά;

Σ: Στο κέντρο είναι.

X: Ωραία. Εσένα, σ' αρέσει εκεί; Ή πας για την παρέα;

Σ: Ωραία είναι. Έχει και την παρέα.

X: Ωραία. Έχεις, κάποια όνειρα για το μέλλον; Κάτι.

Σ: Το μέλλον μου, θέλω να κάνω ένα σπίτι δικό μου, να είμαι αυτόνομος, να μην στηρίζομαι σε κανέναν.

X: Οικογένεια;

Σ: Και οικογένεια.

X: Παιδιά;

Σ: Εννοείται.

X: Δουλειά;

Σ: Δουλειά είναι λίγο δύσκολο να βρω. Τώρα του χρόνου θα το ψάξω.

X: Έχεις κάτι που σ' αρέσει;

Σ: Γιατί δεν θέλω να είμαι έτσι.

X: Καλά σίγουρα. Υπάρχει κάτι που σ' αρέσει, που θα ήθελες να κάνεις σαν δουλειά, κάτι που έχεις κάνει.

Σ: Αν δεν είναι ήμουν αυτό που είμαι, θα ήθελα να ήμουν μπασκετμπολίστας.

X: Ναι; Λίγο δύσκολο αλλά άμα σου πούνε να πας για δουλειά, ας πούμε τη δουλειά θα ήθελες να κάνεις;

Σ: Τι δουλειά; Αυτό με το φυτώριο, που έχει ο πατέρας μου.

X: Σ' αρέσει να ασχολείσαι με τα φυτά;

Σ: Ναι. Έχει ο πατέρας μου θερμοκήπιο. Μαγαζί.

X: Εδώ; Στις Σέρρες;

Σ: Στο Σκουτάρι και ο γιός του έχει μαγαζί στις Σέρρες.

X: Μάλιστα, οπότε έχεις κάποια σχέδια.

Σ: Έχω, αν υλοποιηθούν. Γιατί και ο χρόνος είναι σαν μια κλεψύδρα, είναι αμείλικτος.

X: Αυτό είναι πολύ σχετικό.

Σ: Εδώ δεν καταλάβαμε πως μεγαλώσαμε.

X: Αυτό είναι πολύ σχετικό, βλέπεις κι εγώ σπουδάζω αλλά δεν ξέρω αν θα κάνω κάτι με τα πτυχία.

Σ: Εσύ έχεις πτυχία, κάτι θα κάνεις. Τα πτυχία μετράνε πολύ στην σημερινή εποχή.

X: Σίγουρα. Κι εγώ που έχω κάνει κάποια πράγματα, τώρα σε σούπερα μάρκετ δουλεύω. Ε, δεν είναι το όνειρό μου αλλά...

Σ: Αυτό είναι για βιοποριστικούς λόγους

X: Ε ναι, δεν θέλω να στηρίζομαι στους άλλους. Θέλω να είμαι μόνη μου. Το σπίτι σου πως το θες να είναι; Εδώ; Στις Σέρρες;

Σ: Στις Σέρρες.

X: Μέσα; Πώς το θες να είναι;

Σ: Ε, να έχει τρία δωμάτια μέσα, μια κουζίνα, ένα σαλόνι και δύο καμπινέδες.

X: Θες κήπο ή μπαλκόνι;

Σ: Δεν έχω πρόβλημα.

X: Ότι να είναι. Παιδιά; Δύο;

Σ: Δύο.

X: Για αυτό είπες τρία δωμάτια. Ένα δικό σου, κι από ένα τα παιδιά.

Σ: Ναι.

X: Αγόρι ή κορίτσι; Τι θέλεις;

Σ: Και τα δύο καλά είναι. Απλά μ' αρέσει ο γιος. Να έχω το διάδοχό μου. Με τον αδερφό μου, τον ετεροθαλή, μαλώνουμε πολλές φορές και τα ξαναβρίσκουμε.(.)

X: Εσύ ήσουν κάπου αλλού πριν; Σε κάποιο άλλο ίδρυμα;

Σ: Όχι, εδώ ήρθα.

X: Κατευθείαν;

Σ: Ναι.

X: Παλιά ήσουν στα διαμερίσματα κάτω. Εκεί πως ήταν η ζωή;

Σ: Πολύ ωραία. Σαν φοιτητές είμαστε εκεί κάτω.

X: Όλη μέρα, τι κάνετε; Γιατί, εδώ βλέπω έχετε δραστηριότητες.

Σ: Ερχόμαστε εδώ το πρωί και το βράδυ..

X: Έχει λεωφορείο;

Σ: Όχι με το αυτοκίνητο μας παίρνει.

X: Άρα, περνούσατε την μέρα εδώ και το βράδυ.

Σ: Το βράδυ, το απόγευμα κοιμόμασταν στο διαμέρισμα κι ερχόμασταν εδώ το πρωί πάλι.

X: Το βράδυ μπορούσατε να βγείτε;

Σ: Είχαμε την Πέμπτη έξοδο και τότε είχαμε άλλη μέρα..

X: Και Τετάρτη πρωί μου είπες;

Σ: Ναι. Κι ενδιάμεσα μας έβγαζαν βόλτα και οι κυρίες.

X: Μια χαρά. (.) Πέρα από τα άτομα από εδώ, έχεις κάνει παρέα και στις καφετέριες που πάτε.

X: Έχω κάνει.

X: Αγόρια, κορίτσια;

Σ: Και αγόρια και κορίτσια.

X: Γιατί δεν έχεις βρει κάποια; Δεν είναι καμιά ωραία στην παρέα;

Σ: Όχι. Ο Θεός δεν κάνει σχέδια για εμάς.

X: Θεεσ κάτι εσύ να με ρωτήσεις; Εγώ δεν έχω κάτι άλλο προς το παρόν.

Σ: Αυτα.

X: Τώρα αν έχω κάτι άλλο, μπορείς να με βοηθήσεις, άμα ξαναέρθω.

Σ: Ναι.

X: Τώρα εσύ αν έχεις κάτι να μου πεις, κάτι για εδώ, για έξω, για τις παρέες σου. Εσύ αν έχεις κάτι άλλο να με ρωτήσεις (;).

Σ: Δεν μου λες εγώ μιλάω με ένα άτομο στην ΠΑΕ Παναθηναϊκός.

X: Ναι.

Σ: Τον λένε Ν. και τους έγραψα επειδή αυτοί δεν παίρνουν πολύ συχνά τηλέφωνο και παίρνω εγώ. Ότι αγάπη δεν είναι να νοιάζεσαι μόνο εσύ, πρέπει να νοιάζεται και ο άλλος. Και νιώθω σαν χαζός που εγώ έκανα το πρώτο βήμα κι αυτοί δεν έπαρναν πρώτοι τηλέφωνο. Δεν με παίρνει τηλέφωνο αυτό το πρόσωπο. Του έστειλα ένα γράμμα και του ζήτησα συγγνώμη, αλλά δεν ήμουν ο Σ. που ήξερε, μιλούσε η άλλη πλευρά. Κάθε άνθρωπος έχει δυο πλευρές στην ζωή του, την καλή και την κακή, όχι για να σκοτώσει, απλώς έτσι.

X: Εντάξει μπορεί να έχεις νεύρα μια μέρα, να μην είσαι καλά.

Σ: Πάνω στην στενοχώρια μου. Του ζήτησα συγγνώμη κι ότι δεν θέλω. Ε όταν δεν θα είμαι εν ζωή, ότι μ' αγαπάει και δεν μ' αγαπάει και να μιλάμε για την ζωή μου.

X: Σου απαντάει;

Σ: Όχι. Όλο συναντήσεις λένε ότι έχει. Πόσες συναντήσεις έχει;

X: Μπορεί να έχει πολλά.

Σ: Λες;

X: Ξέρω 'γω, άμα είναι τέτοια η δουλειά του.

Σ: Είναι στα εισιτήρια.

X: Δεν ξέρω, κι εμένα η μαμά μου δούλευε πάρα πολλές ώρες, την βλέπαμε πάρα πολύ λίγο, αλλά όντως είχε δουλειά, δεν το έκανε για να μας αποφύγει.

Σ: Μακάρι να είναι έτσι.

X: Μπορεί να έχει κι άλλα πράγματα στην δουλειά του, να μην είναι μόνο στα εισιτήρια.

Σ: Ναι.

X: Δεν νομίζω να σου λένε ψέματα, μάλλον εσύ τον πετυχαίνεις κάθε φορά. Εσύ είσαι ο άτυχος.

Σ: Με αυτά που τον έγγραφα κατάλαβα το λάθος μου κι αν με αγαπά πρέπει να με συγχωρέσει, να μην μου κρατήσει κακία.

X: Ήταν φίλος μου.

Σ: Όσο μεγαλώνεις έχεις περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

X: Ναι. Θα πας κατασκήνωση;

Σ: Ναι.

X: Σε ευχαριστώ πάρα πολύ.

Ο τελευταίος συνεντευξιαζόμενος δεν θέλησε να μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη κι έτσι καταγράφηκε σε μορφή σημειώσεων. Διαμένει στο ίδρυμα τον τελευταίο χρόνο, όπου και χειροτέρευσε η κατάσταση της υγείας του, καθώς ξεκίνησε φαρμακευτική αγωγή. Δεν γνωρίζει γιατί λαμβάνει την φαρμακευτική αγωγή, ούτε εμπιστεύεται τους γιατρούς. Ωστόσο, λαμβάνει τα φάρμακα του, αν και πιστεύει ότι δεν τον βοηθούν (μέσα του έχει εδραιώσει κάποιους άγραφους κανόνες).

Διακατέχεται από μια μόνιμη θλίψη κι όταν ρωτήθηκε τι του λείπει περισσότερο, απάντησε πως θα ήθελε να βγαίνει πιο πολύ (αυτό το παράπονο το εξέφρασαν οι περισσότεροι). Συγκριτικά με άλλα άτομα, ο Α. είχε μια παιδική μορφής συμπεριφορά

που εξάγεται από το γεγονός πως όταν πήγαμε για καφέ επέλεξε ο ίδιος το ποτήρι, επειδή θεώρησε ότι ήταν μεγαλύτερο από τα υπόλοιπα και θα απολάμβανε μεγαλύτερη ποσότητα καφέ. Όταν επιστρέψαμε μου σύστησε ένα φίλο του για να αναδείξει τον εαυτό του. Επίσης, ανέφερε πως θα ήθελε το ίδρυμα να διαθέτει διαδίκτυο και γι' αυτό θα προμηθευτεί ένα ο ίδιος για να το έχει στο δωμάτιο του (όπως τα παιδιά δεν έχει την αίσθηση του τί είναι και της διαδικασίας, θεωρώντας το κάτι απλό όπως θα σκεφτόταν ένα παιδί).

Στην συνέχεια, τα παράπονα του ήταν αφελή και παιδιάστικα όπως για παράδειγμα ότι δεν του αρέσει ο συγκάτοικός του επειδή είναι άτομο που δε μπορεί να μιλήσει και δεν έχει σε ποιον να μιλήσει το βράδυ. Ακόμη, έχει θέληση για εργασία (θέλει να γίνει σκουπιδιάρης) και γενικότερα όλοι ονειρεύονται επαγγέλματα που λίγο ή πολύ κυριαρχούσαν στο παρελθόν.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, πραγματοποιήθηκε μια ποιοτική έρευνα σε ένα κέντρο αποκατάστασης ατόμων με ειδικές ανάγκες για την διερεύνηση του κεντρικού θέματος. Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν αφορούσαν το ερευνητικό πεδίο των ελευθεριών και των προσδοκιών των ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες με ηλικιακή ανωριμότητα που διαμένουν στο κέντρο αποκατάστασης Κ.ΑΜΕΑ στις Σέρρες. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στον χώρο του κέντρου αποκατάσταση με την παρουσία ενός εκπαιδευτικού. Οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν εκπαιδευτικοί και άτομα που διαμένουν στο ίδρυμα. Το μεθοδολογικό εργαλείο της συνέντευξης συνέβαλε στην άντληση των πληροφοριών αναφορικά με τα ερευνητικά ερωτήματα και συντελέστηκε ηχογράφηση των συνεντεύξεων εκτός από μια. Οι εκπαιδευτικοί και τα παιδιά ανταποκρίθηκαν στο ζήτημα των προσδοκιών και των ελευθεριών τους από την δικής τους οπτική.

Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι τα παιδιά έχουν ανάγκη την επικοινωνία, την ελευθερία, την εξατομίκευση και την επαφή με τον κόσμο. Αναγκαίο στοιχείο είναι η κατάλληλη κατάρτιση και γνώση των εκπαιδευτικών αναφορικά με τον τρόπο διαχείρισης και προσέγγισης των παιδιών. Παράλληλα, πιστεύουν ότι η ελευθερία και ο προσωπικός χώρος λείπει από τα παιδιά, ενώ οι ώρες και οι μέρες που μπορούν να βγαίνουν έξω από το ίδρυμα θα μπορούσαν να ήταν περισσότερες. Οι σχέσεις που αναπτύσσουν τα παιδιά στην αρχή είναι επιφανειακές για την ικανοποίηση των

επιθυμιών τους, αλλά στην συνέχεια διέπονται από αλήθεια. Ωστόσο, οι σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς είναι πολύ καλές και διέπονται από επικοινωνία και συνεχή ενασχόληση. Σύμφωνα, με τους εκπαιδευτικούς ο προσωπικός χώρος των παιδιών θα μπορούσε να ήταν βελτιωμένος και η παρεχόμενη δομή να εμπλουτιζόταν με διάφορα βοηθητικά μέσα για την διευκόλυνση των ατόμων με κινητικές αναπηρίες με στόχο την βελτίωσή τους. Έπειτα, η ελευθερία των παιδιών ταυτίζεται με την ζωή εκτός ιδρύματος για να μπορέσουν να κάνουν μια νέα αρχή, ένα καινούργιο ξεκίνημα στην ζωή. Η κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών με την ανάπτυξη μιας διαπροσωπικής σχέσης είναι δύσκολη στο ίδρυμα, λόγω των κανόνων που διαθέτει. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως η ελευθερία τους συνδέεται άρρηκτα με την δημιουργία μιας διαπροσωπικής σχέσης και μιας ελεύθερης ζωής χωρίς περιορισμούς.

Κοινό σημείο των παιδιών είναι η απόκτηση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας τους, τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Βέβαια, η παραμονή τους στο ίδρυμα τους παρέχει την ασφάλεια που επιθυμούν να έχουν αλλά και από οικονομικής πλευράς καλύπτει κάποια από τα έξοδά τους. Το όνειρο για την εύρεση μιας δουλειάς και την δημιουργία μιας οικογένειας ήταν κάτι που το επιθυμούσαν σχεδόν όλα τα άτομα. Το μέλλον τους εντοπίζεται εκτός του ιδρύματος, αποκτώντας ένα δικό τους σπίτι, έναν προσωπικό χώρο. Ωστόσο, στο ίδρυμα γελάνε, παίζουν, κάνουν δραστηριότητες και έχουν τους φίλους τους που συμερίζονται κοινές ανησυχίες.

Η ανεξαρτησία και η επίτευξη των στόχων και των ονείρων τους είναι κάτι που τους απασχολεί, αλλά η δημιουργία μιας νέας ζωής εκτός ιδρύματος τους στερεί την ασφάλεια. Ένας προσωπικός χώρος, μια εργασία και μια οικογένεια είναι σημεία αναφοράς για αυτά τα άτομα. Η επικοινωνία με άτομα εκτός του φορέα είναι σημαντική, τους γεμίζει ενθουσιασμό και εκφράζουν το ενδιαφέρον τους. Η σχέση των παιδιών με τους εκπαιδευτικούς του φορέα είναι στενή, καθώς μοιράζονται μια κοινή πραγματικότητα και συνιστούν αναπόσπαστο μέρος της ζωής τους. Το στενό συναισθηματικό δέσιμο είναι εμφανές με τους ανθρώπους που τους φροντίζουν. Η ηλικιακή τους ανωριμότητα τους οδηγεί να είναι ευτυχισμένοι με απλά πράγματα, όπως ένας σύντροφος, ένα νέο σπίτι, ένας όμορφος κήπος. Τέλος, οι ελευθερίες και οι προσδοκίες τους είναι κοινές με απώτερο σκοπό ένα καλύτερο μέλλον, μια καλύτερη ποιότητα ζωή, μια νέα αρχή.

Βιβλιογραφία

Agnew, R. (2003). "Μια Ολοκληρωμένη Θεωρία της Εφηβικής Κορυφής στην Παραβίαση". Νεολαία και Κοινωνία **34** : 263-299.

Andrews, DA, J. Bonta, et al. (2006). "Πρόσφατο παρελθόν και κοντά στο μέλλον της εκτίμησης κινδύνου και / ή αναγκών". Έγκλημα & παράβαση **52** (1): 7-27.

Axelsson, E. (2010) «Νέοι παραβάτες και δικαιοσύνη ανηλίκων στη Σουηδία» στη Βιβλιοθήκη του Σώματος των Κοινοτήτων (2010) **Κοινωνικοί Δείκτες**. Έγγραφο έρευνας 10/02.

<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2010/rp10-002.pdf>.

Baker, K., Jones, S., Roberts, C. and Merrington, S. (n / d) Η αξιολόγηση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας

της εκτίμησης των νεαρών παραβατών από την επιτροπή δικαιοσύνης της νεολαίας: Πορίσματα από τα πρώτα δύο χρόνια χρήσης του ASSET. Λονδίνο: Συμβούλιο Δικαιοσύνης των Νέων.

Barker, ET, NL Galambos, et al. (2003). "Ποιος πιάστηκε στο χάσμα ωριμότητας; Μια μελέτη ψευδομάθειας, ανώριμων και ώριμων εφήβων". International Journal of Behavioral Development **27** (3): 253-263.

Barnes, JC και KM Beaver (2010). "Μια εμπειρική εξέταση της περιορισμένης προσβολής της εφηβείας: Μια άμεση δοκιμή της διατριβής του Moffitt για το χάσμα ωριμότητας." Εφημερίδα της ποινικής δικαιοσύνης **38** (6): 1176-1185.

Barriga, AO, M. Sullivan-Cosetti, et al. (2009). "Τα ηθικά γνωστικά συσχετίζουν την ενσυναίσθηση στους νεαρούς παραβάτες." Ποινική Συμπεριφορά και Ψυχική Υγεία **19** (4): 253-264.

Bogdan, R. (1986). *The Sociology of Special Education*. In R.J. Morris and B. Blatt (Eds), *Special Education Research and Trends*, Pergamon Press, New York.

Bottoms, A. And J. Shapland (2011). Βήματα προς την αντίσταση μεταξύ των ανήλικων νεαρών επαναλαμβανόμενων ενηλίκων. Διαδρομές διαφυγής: Σύγχρονες προοπτικές για τη ζωή μετά την τιμωρία. S. Farrall, M. Hough, S. Maruna και SR Abingdon, Routledge : 43-80.

Bryan-Hancock, C. και S. Casey (2010). "Ψυχολογική ωριμότητα νεαρών ατόμων σε κίνδυνο, νέων ενηλίκων και ενηλίκων: επιπτώσεις στο σύστημα δικαιοσύνης". Ψυχιατρική, Ψυχολογία και Νόμος **17** (1): 57-69.

Bryan-Hancock, C. και S. Casey (2011). "Οι νέοι και το σύστημα δικαιοσύνης: Εξέταση της ωριμότητας στην ποινική ευθύνη". Ψυχιατρική, Ψυχολογία και Νόμος **18** (1): 69-78.

Cannell & Kahn (1968). The dynamics of interviewing: Theory, technique and cases. In G.

Caspi, A., D. Lynam, et al. (1993). «Εξάλειψη της παραβατικότητας των κοριτσιών: βιολογική, διάθεση και συμφραζόμενη συμβολή στην κακή συμπεριφορά των εφήβων». Αναπτυξιακή Ψυχολογία **29** (1): 19-30.

Cauffman, E. And L. Steinberg (2000). "(Im) ωριμότητα της κρίσης στην εφηβεία: γιατί οι έφηβοι μπορεί να είναι λιγότερο κακοποιημένοι από τους ενήλικες." Behavioral Sciences και νόμος **18** (6): 741-760.

Cauffman, E., L. Steinberg, et al. (2005). "ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΝΕΥΡΟΠΛΥΣΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΟΒΑΡΗΣ ΑΝΤΙΣΩΠΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΗΨΗ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΛΟΓΙΟΥ". Criminology **43** (1): 133-176.

Chassin, L., J. Dmitrieva, et al. (2010). "Η χρήση εφήβων αλκοόλ και μαριχουάνας προβλέπουν την καταστολή της ανάπτυξης στην ψυχοκοινωνική ωριμότητα μεταξύ των ανήλικων παραβάτες ανηλίκων;" Ψυχολογία των εθιστικών συμπεριφορών **24** (1): 48-60.

Colwell, LH, KR Cruise, et al. (2005). "Η επιρροή της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας στην ανδρική νεανική ηλικία

Κατανόηση των Κακοποιών και Κατανόηση της Προειδοποίησης Μιράντα " JOURNAL- AMERICAN ACADEMY OF PSYCHIATRY ΚΑΙ Ο ΝΟΜΟΣ **33** (4): 444-454.

Cruise, KK, K. Fernandez, et al. (2008). «Η επίδραση της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας στην παράτυπη συμπεριφορά των εφήβων παραβατών». Βία στη νεολαία και δικαιοσύνη ανηλίκων **6** (2): 178-194.

Dammer, HR και Albanese, JS (2010)

Συγκριτικά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης. 4^η έκδοση. Belmont, CA: Wadsworth.

Davis, M. Και A. Vander Stope (2017). «Η μετάβαση στην ενηλικίωση για τους νέους που έχουν σοβαρές συναισθηματικές διαταραχές: μεταβατική ανάπτυξη και αποτελέσματα νέων ενηλίκων». Journal of Mental Health Administration **24** (4): 400-427.

Dünkel, F. (2004). Δικαιοσύνη ανηλίκων στη Γερμανία: Μεταξύ πρόνοιας και δικαιοσύνης. Λοζάνη: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Εγκληματολογίας. <http://esc-eurocrim.org/files/ch09.pdf> .

Dünkel, F. και I. Pruin (2010). "Νέοι ενήλικες παραβάτες στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των ευρωπαϊκών χωρών." Σύστημα Δικαιοσύνης για τα Ανήλικα στην Ευρώπη: Τρέχουσα Κατάσταση και Μεταρρυθμίσεις, Vol. 4 . F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield και I. Pruin. Μενχενγκλάντμπαχ, Γερμανία, Forum Verlag Godesburg. 1557-1580.

Edwards, TM (2009). "Η ικανότητα και ο εγκέφαλος των εφήβων". Ψυχιατρική, Ψυχολογία και Νόμος **16** (3): 427-434.

Farrington, OP (2016). Κατανόηση και πρόληψη της εγκληματικότητας των νέων: Πορίσματα της κοινωνικής πολιτικής. York, Ίδρυμα Joseph Rowntree / Εκδόσεις York.

Farrington, DP (2000). "Ψυχοκοινωνικοί προγνωστικοί παράγοντες της ενήλικης αντικοινωνικής προσωπικότητας και των πεποιθήσεων των ενηλίκων". Οι Επιστήμες της Συμπεριφοράς και ο Νόμος **18** (5): 605-622.

Farrington, DP (2002). Αναπτυξιακή εγκληματολογία και πρόληψη με επικινδυνότητα. Το Εγχειρίδιο της Εγκληματολογίας της Οξφόρδης. M. Maguire, R. Morgan και R. Reiner. Oxford, Oxford University Press : 657-701.

Farrington, DP και DJ West (1993). "Ποινικό, ποινικό και ιστορικό ζώης των χρόνιων παραβατών: παράγοντες κινδύνου και προστασίας και έγκαιρη αναγνώριση". Ποινική Συμπεριφορά και Ψυχική Υγεία **3** (4): 492-593.

Galambos, N., S. MacDonald, et al. (2005). "Η γνωστική απόδοση διαφοροποιεί επιλεγμένες πτυχές της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας στην εφηβεία". Αναπτυξιακή Νευροψυχολογία **28** (1): 473-492.

Ge, X., R. Jin, et al. (2006). "Η ωρίμανση του Pubertal και οι κίνδυνοι χρήσης πρώιμων ουσιών μεταξύ των παιδιών της Αφρικής." Ψυχολογία των εθιστικών συμπεριφορών **20** (4).

Giordano, P., S. Cernkovich, et al. (2002). "Φύλο, εγκληματικότητα και αντοχή: Προς μια θεωρία της γνωστικής μεταμόρφωσης". American Journal of Sociology **107** (4): 990-1064.

Gottfredson, MR και T. Hirschi (1990). Μια γενική θεωρία του εγκλήματος. Stanford, CA, Stanford University Press.

Graham, S., P. Hamilton, et al. (2004). "Ο ρόλος των μαθημάτων γονέων για νέους πατέρες στη φυλακή: 1^η μελέτη περίπτωσης". Probation Journal **51** (1): 21-33.

Grisso, T. Και RG Schwartz (2000). Νεολαία σε δίκη: μια αναπτυξιακή προοπτική για τη δικαιοσύνη των ανηλίκων. Σικάγο, Πανεπιστήμιο του Chicago Press.

Grisso, T. Και L. Steinberg (2003). "Δικαιοσύνη των ανηλίκων: Μπορεί η ανυπαρξία μόνο να κάνει έναν έφηβο ανίκανο να διεξαχθεί δίκη;" Ανηλίκων Δικαιοσύνης Ενημέρωση **9** (4): 1-2, 12-16.

Grisso, T., L. Steinberg, et al. (2003). "Η ικανότητα των ανηλίκων να διεκδικήσουν δίκη: μια σύγκριση των ικανοτήτων των εφήβων και των ενηλίκων ως δίκαιων κατηγορουμένων". Νόμος και Ανθρώπινη Συμπεριφορά **27** (4): 333-363.

Haynie, DL (2003). "Πλαίσια κινδύνου; Εξηγήστε το σύνδεσμο μεταξύ της ανάπτυξης των δοντιών των κοριτσιών και της εμπλοκής τους σε παραπτώματα". Κοινωνικές Δυνάμεις **82** (1): 355-397.

Haynie, DL, HE Weiss, et al. (2008). "Η φυλή, το χάσμα οικονομικής ωριμότητας και το ποινικό αδίκημα στην νεανική ηλικία". Δικαιοσύνη τριμηνιαία **25** (4): 595-622.

Herrington, V. (2009). «Αξιολόγηση του επιπολασμού της διανοητικής αναπηρίας μεταξύ των νεαρών αρσενικών κρατουμένων». Journal of Intellectual Disability Research **53** (5): 397-410.

Hirschi, T. Και MR Gottfredson (2000). "Προς υπεράσπιση του αυτοελέγχου." Θεωρητική Εγκληματολογία **4** (1): 55-69.

Hollin, CR (2002). Εγκληματολογική Ψυχολογία. Το Εγχειρίδιο της Εγκληματολογίας της Οξφόρδης. M. Maguire, R. Morgan και R. Reiner. Oxford, Oxford University Press : 144-174.

Iselin, AM, J. DeCoster, et al. (2009). "Η ωριμότητα σε εφήβους και νεαρούς ενήλικες παραβάτες: ο ρόλος του γνωστικού ελέγχου". Νόμος και Ανθρώπινη Συμπεριφορά **33** (6): 455-469.

Johnson, SB, RW Blum, et al. (2009). "Εφηβική ωριμότητα και ο εγκέφαλος: Η υπόσχεση και οι παγίδες της έρευνας για τις νευροεπιστήμες στην εφηβική πολιτική υγείας". JOURNAL OF HEALTH ADOLESCENT **45** (3): 216-221.

Le Blanc, M. Και J. Morizot (2003). «Συνέχεια και αλλαγή στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας από την εφηβεία έως τη μέση ζωή: μια διετή μελέτη διάρκειας 25 ετών που συγκρίνει αντιπρόσωπους και δικαστές». Journal of Personality **71** (5): 705-755.

Lindqvist, E. (2010) Προγραμματισμένη θεραπεία και αποτελέσματα στην οικιακή φροντίδα των νέων: Στοιχεία από τη Σουηδία. Έγγραφο εργασίας του IFN αριθ. 834. Στοκχόλμη, Ερευνητικό Ινστιτούτο Βιομηχανικής Οικονομίας.

Little, M. και L. Steinberg (2006). "Ψυχοκοινωνικές συσχετίσεις της εφηβικής διαπραγμάτευσης ναρκωτικών στην εσωτερική πόλη: πιθανοί ρόλοι ευκαιριών, συμβατικές δεσμεύσεις και ωριμότητα". Journal of Research on Crime and Delinquency **43** (4): 357-386.

Lindzey, & E. Aronson (Eds.), *The handbook of social psychology* (Vol. 2). MA: Addison-Wesley.

Loeber, R., DP Farrington, et al. (2018). "Η εξέλιξη της εγκληματικότητας των ανδρών: βασικά ευρήματα από την πρώτη δεκαετία της μελέτης για τη νεολαία του Πίτσμπουργκ". Μελέτες για την πρόληψη του εγκλήματος και του εγκλήματος **7** (2): 141-171.

Lynam, D., A. Caspi, et al. (2000). "Η αλληλεπίδραση μεταξύ παρορμητικότητας και περιβάλλοντος γειτονιάς για παρατυπίες: Οι επιπτώσεις της παρορμητικότητας είναι

ισχυρότερες στις φτωχότερες γειτονιές". Journal of Abnormal Psychology **109** (4): 563-574.

Maruna, S., T. LeBel, et al. (2004). Generativity Behind Bars: Κάποια 'εξαγοράς αλήθεια' για την κοινωνία των φυλακών. Η γενετική κοινωνία. E. De St. Aubin, DP McAdams και T. Kim. Washington DC, American Psychological Association : 131-151.

McAra, L. και S. McVie (2010). "Νεανική εγκληματικότητα και δικαιοσύνη: βασικά μηνύματα από τη μελέτη του Εδιμβούργου για τις μεταβάσεις και εγκληματικότητα των νέων". Εγκληματολογία και Ποινική Δικαιοσύνη **10** (2): 179-209.

Modecki, KL (2008). "Αντιμέτωπιση των κενών στην ωριμότητα της λογοτεχνίας κρίσης: ηλικιακές διαφορές και παρατυπία". NOMOΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ **32** (1): 78-91.

Moffitt, TE (2016). "Η επίμονη αντικοινωνική συμπεριφορά περιορισμένης εφηβείας και διαρκείας ζωής". Psychological Review **100** (4): 674-701.

Moffitt, TE (2006). Μια ανασκόπηση της έρευνας σχετικά με την ταξινόμηση της ζωής-μακρόχρονης ανθεκτικής έναντι της εφηβείας περιορισμένης αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Λήψη αποθέματος. TE Moffitt. New Brunswick, NJ, Συναλλαγή : 277-311.

Monahan, KC, L. Steinberg, et al. (2009). "Οι τροχιές της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας από την εφηβεία ως τη νεαρή ενηλικίωση". Developmental Psychology **45** (6): 1654-1688.

Mulvey, EP, L. Steinberg, et al. (2004). «Θεωρία και έρευνα για την ανισότητα από την αντικοινωνική δραστηριότητα μεταξύ σοβαρών εφήβων παραβατών». Βία στη νεολαία και δικαιοσύνη ανηλίκων **2** (3): 213-236.

Εθνική Συμβουλευτική Υπηρεσία Φροντίδας (2010). Προγραμματισμός της μετάβασης στην ενηλικίωση για τα παιδιά (συμπεριλαμβανομένης της καθοδήγησης σχετικά με τους τροποποιημένους κανονισμούς για τα παιδιά (Leaving Care) (Αγγλία) του 2001). Λονδίνο, Εθνική Συμβουλευτική Υπηρεσία Φροντίδας.

Osgood, DW, ME Foster, et al. (2010). "Ευάλωτοι πληθυσμοί και η μετάβαση στην ενηλικίωση". Το μέλλον των παιδιών **20** (1): 209-229.

Palmer, EJ (2003a). Παραβατική συμπεριφορά: Ηθική αιτιολόγηση, ποινική συμπεριφορά και αποκατάσταση παραβατών. Πόρτλαντ, Εκδόσεις Willan.

Palmer, EJ (2003b). "Μια επισκόπηση της σχέσης μεταξύ ηθικής λογικής και προσβολής." Αυστραλός Ψυχολόγος **38** (3): 165-174.